

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ISSN 2311-2425 (Print)

ISSN 2412-2491 (Online)

DOI: 10.28925/2311-2425.2021.17

STUDIA PHILOLOGICA

Філологічні студії

Збірник наукових праць

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Випуск 17

Київ • 2021

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19607-9407Р, видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

(Витяг з Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств
як суб'єктів інформаційної діяльності № 14783 від 01.11.2016 р.)

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Індексується в міжнародних бібліографічних базах Google Scholar,
Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського

Збірник наукових праць підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 28 жовтня 2021 р.)

Відомості про видавця

Адреса засновника:

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053

Адреса редакції:

вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212

Офіційний сайт: <http://studiap.kubg.edu.ua>

Редакційна колегія

Головний редактор:

Колесник О. С., професор кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна).

Заступник головного редактора:

Якуба В. В., завідувач кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна).

Видавничий редактор:

Стрельченко К. С., старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна).

Члени редакційної колегії:

Бондарева О. Є., професор, головний науковий співробітник кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Брацкі А. С., професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор габілітований гуманітарних наук (Україна);

Букрієнко А. О., доцент кафедри східних мов та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (Україна);

Вінтонів М. О., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Гайдаш А. В., завідувач кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, доцент (Україна);

Гарачковська О. О., професор кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв, доктор філологічних наук, доцент (Україна);

Дель Гаудіо С., професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософії (Україна);

Єсипенко Н. Г., завідувач кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, професор (Україна);

Ковбасенко Ю. І., завідувач кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, професор (Україна);

Редька І. А., доцент кафедри германської філології Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна);

Халіман О. В., доцент кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор філологічних наук (Україна);

Цапро Г. Ю., доцент кафедри англійської філології та перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент (Україна);

Шурма С. Г., доцент кафедри сучасних мов та літератур Гуманітарного факультету Університету імені Томаша Бати в Зліні (Чехія), кандидат філологічних наук, доцент (Україна), доктор філософії (нострифікація від Університету Масарика, Чехія);

Вей-лун Лу, доцент Мовного центру та Гуманітарного факультету Університету Масарика (Чехія);

Наскідашвілі Н. Н., старший науковий співробітник Центру україністики імені Отара Баканідзе факультету гуманітарних наук Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі, доктор філології (Грузія).

ISSN 2311-2425 (Print)

ISSN 2412-2491 (Online)

DOI: 10.28925/2311-2425.2021.17

© Автори публікацій, 2021

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY

ISSN 2311-2425 (Print)

ISSN 2412-2491 (Online)

DOI: 10.28925/2311-2425.2021.17

STUDIA PHILOLOGICA

Philological Studies

Scholarly Journal

Published since December 2012

Frequency: semi-annual

Issue 17

Kyiv • 2021

Founder:

Borys Grinchenko Kyiv University

Certificate of State Registration of Printed Mass Media
KB 19607-9407P dated 11.12.2012 issued by the State Registration Service of Ukraine
(Extract from the State Register of Printed Mass Media and News Agencies
as Subjects of Information Activity No 14783 dated 01.11.2016)

Published since December 2012

Frequency: semi-annual

Indexed by Google Scholar, Vernadsky National Library of Ukraine

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council of Borys Grinchenko Kyiv University
(Rec. No. 9 dated 28.10.2021)

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053

Borys Grinchenko Publishing Centre
13-B Marshala Tymoshenka St, Kyiv, 04212

URL: <http://studiap.kubg.edu.ua>

Editorial Board**Editor-in-Chief:**

Kolesnyk O. S., Professor of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine).

Vice Editor-in-Chief:

Yakuba V. V., Head of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, PhD in Linguistics, Associate Professor (Ukraine).

Commissioning Editor:

Strelchenko K. S., Senior Lecturer of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine).

Editorial Board Members:

Bondareva O. Ye., Professor, Leading Specialist of the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Bracki A. S., Professor of the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Humanities (Ukraine);

Bukriienko A. O., Associate Professor of the Department of Oriental Languages and Translation, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences (Ukraine);

Vintoniv M. O., Professor of the Department of Ukrainian Language, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Gaidash A. V., Head of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine);

Garachkovska O. O., Professor of the Department of Public Relations and Journalism, Faculty of Journalism and International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Del Gaudio S., Professor of the Department of Romance Philology and Comparative-Typological Linguistics, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, PhD (Ukraine);

Yesypenko N. H., Head of the Department of English, Faculty of Foreign Languages, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Kovbasenko Yu. I., Head of the Department of World Literature, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences, Professor (Ukraine);

Redka I. A., Associate Professor of the Department of Germanic Philology, Institute of Philology, Borys Kyiv Grinchenko University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine).

Khaliman O. V., Associate Professor of the Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Doctor of Philological Sciences (Ukraine);

Tsapro G. Yu., Associate Professor of English Philology and Translation Department, Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ukraine);

Shurma S. H., Associate Professor of the Department of Modern Languages and Literatures, Faculty of Humanities, Tomas Bata University in Zlin, Candidate of Philological Sciences (Ukraine), PhD (nostrification from Masaryk University) (Czech Republic);

Wei-lun Lu, Assistant Professor at the Language Center and the Faculty of Arts of Masaryk University, PhD (Czech Republic);

Naskidashvili N. N., Senior Research Fellow of Otari Bakanidze Ukrainian Studies Centre, Faculty of Humanities, Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Doctor of Philology (Georgia).

ISSN 2311-2425 (Print)

ISSN 2412-2491 (Online)

DOI: 10.28925/2311-2425.2021.17

© Authors of publication, 2021

© Borys Grinchenko Kyiv University, 2021

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Бойко М. І.</i> Мовна ситуація в закладах середньої освіти Донецчини (за результатами соціолінгвістичного дослідження)	7
<i>Бойко О. В.</i> Сучасна англомовна реклама зубної пасти: риторичний аспект	15
<i>Видайчук К. В., Видайчук Т. Л.</i> Маніпулятивні тактики в заголовках сучасних українських інтернет-видань	21
<i>Заботнова М. В.</i> Інтернет-меми як засіб реалізації стратегічної комунікації	30
<i>Зайченко О. В.</i> Wie Feuer und Wasser: відмінності і подібності образних порівнянь в німецькій і українській мовах	39
<i>Куліш А. Р.</i> Мовленнєва особистість: комунікативний аспект (аналіз мовленнєвих актів у мовленні Шелдона Лі Купера у ТБ серіалі «Теорія великого вибуху») (англ.)	46
<i>Ладоня К. Ю.</i> Оказіоналізми в українськомовному сегменті соцмережі Facebook як засіб негативної оцінки	52
<i>Скрипкару Д. В., Колесник О. С.</i> Семантичний вимір дискурсивного простору (на матеріалі англомовного телесеріалу «Як уникнути покарання за вбивство»)	58
<i>Тугай О. М.</i> Модальність волевиявлення складного речення у синхронії	65

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Гайдаш А. В., Іванова Ю. М.</i> «Жвава у 82 роки»: старшання у п'єсах Емі Герцог (англ.)	79
<i>Попова С. Г., Білоконь В. В.</i> Жанрові особливості дистопії в драмі: 2052 рік очима Бет Хенлі (англ.)	86

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Mariia Boiko</i> Language situation in secondary education of Donetsk region (based on sociolinguistic research) (<i>in Ukrainian</i>)	7
<i>Olha Boiko</i> Modern English advertisements of toothpaste: rhetoric perspective (<i>in Ukrainian</i>)	15
<i>Kateryna Vydaichuk, Tetiana Vydaichuk</i> Manipulative tactics in the headlines of modern Ukrainian web publications (<i>in Ukrainian</i>)	21
<i>Myroslava Zaboitnova</i> Internet memes as a tool of facilitating strategic communication (<i>in Ukrainian</i>)	30
<i>Olena Zaichenko</i> Wie Feuer und Wasser: differences and similarities of similes in the German and Ukrainian languages (<i>in Ukrainian</i>)	39
<i>Anastasiia Kulish</i> Speech personality: communicative aspect (the analysis of speech acts by Sheldon Lee Cooper in “The Big Bang Theory” TV series)	46
<i>Kateryna Ladonia</i> Occasionalisms in Ukrainian Facebook as a means of negative evaluation (<i>in Ukrainian</i>)	52
<i>Diana Skrypkaru, Oleksandr Kolesnyk</i> Semantic dimension of discourse space (based on the scripts of English TV series “How to get away with murder”) (<i>in Ukrainian</i>)	58
<i>Oleksandra Tuhai</i> Modality of volition of a complex sentence in synchrony (<i>in Ukrainian</i>)	65

LITERARY CRITICISM

<i>Anna Gaidash, Yuliia Ivanova</i> “Sprightly at eighty-two”: growing old in Amy Herzog’s plays	79
<i>Snizhana Popova, Valeriia Bilokon</i> Dystopian vision of 2052 in Henley’s “Signature”	86

DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2021.171>

УДК 811.272

МОВНА СИТУАЦІЯ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДОНЕЧЧИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Бойко М. І.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0001-9826-7464

miboiko96@gmail.com

Статтю присвячено мовній ситуації в закладах середньої освіти Східної України. Мета дослідження — комплексно проаналізувати мовну ситуацію в закладах середньої освіти Донеччини, простежити внутрішньомовні деформації, зумовлені впливом російської мови на українську та схарактеризувати роль освіти в національній консолідації України. Об'єктом дослідження є мовна ситуація у сфері освіти Донеччини, функціонування української мови в ситуації українсько-російського білінгвізму. Предмет аналізу — стан реального використання української мови в освітньому просторі Донеччини й тенденції розвитку деформованої мовної ситуації в закладах середньої освіти Донецької області на початку XXI ст. Увагу приділено висвітленню результатів соціологічного дослідження, головне завдання якого — визначити тенденції розвитку білінгвізму у сфері освіти. Розглянуто основні причини активного використання української мови молоддю. Зроблено всебічний соціолінгвістичний аналіз мовної ситуації закладів середньої освіти Донецької області, схарактеризовано кількісні, якісні та оцінні показники функціонування української та російської мов, окреслено шляхи розвитку мовної ситуації на Донеччині. Матеріалом для дослідження є результат проведеного нами анкетування. Загальна кількість анкет — 603. Аналіз відповідей на питання анкети показав, власна оцінка мовцями свого ступеня володіння мовами відмінна від реального використання мови в процесі комунікації. У закладах середньої освіти Слов'янська кількість українськомовних учнів та вчителів найбільша. Водночас, відповіді школярів з Маріуполя та Покровська доводять, що під час занять учні та педагогічні працівники досі послуговуються російською мовою.

Як засвідчили результати соціологічного дослідження, сучасні школярі усвідомлюють, українська мова повинна стати ключовою у всіх сферах спілкування, бо саме українська мова є важливим чинником консолідації українського суспільства, гарантією збереження національної ідентичності українського етносу й державної єдності України. Українська нація й держава повинні забезпечити відродження українського мовного простору й зробити спробу захистити українську мову. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розглянуті теоретичні положення й інтерпретований емпіричний матеріал дають змогу відстежити мовну ситуацію в закладах освіти Східної України.

Ключові слова: мовна ситуація, заклади освіти, мовні деформації, білінгвізм, освітній простір.

Mariia Boiko

Language situation in secondary education of Donetsk region (based on sociolinguistic research)

This article addresses the issue of Ukrainian identity which is inextricably linked with the status of the native language and the attitude to it among citizens. The suggested analysis is carried out in the framework of modern sociolinguistic investigations. Statistical and empirical analyses (involving 603 questionnaires) have been employed.

The article studies the language situation in institutions of secondary education in Eastern Ukraine and focuses on a number of respective issues related to bilingualism. The paper identifies and tackles a number of linguistic distortions caused by the influence of the Russian language. The said distortions are analyzed via the scope of a larger issue of the national consolidation of Ukraine.

The analysis of the answers to the questionnaire showed that the speakers' own assessment of their degree of language proficiency is different from the actual use of language in the communication process. Slovyansk has the largest number of Ukrainian-speaking students and teachers in secondary schools. At the same time, the answers of schoolchildren from Mariupol and Pokrovsk prove that students and teachers still use Russian during classes.

According to the results of a sociological study, modern schoolchildren realize that the Ukrainian language should become crucial in all spheres of communication. The respondents demonstrate awareness of Ukrainian as a consolidating factor in social and ethnic dimensions. The paper emphasizes the necessity of an extensive study of the language situation in the educational space of Donetsk region as well as novel state policy in the education system. Both are expected to facilitate overcoming the consequences of the influence of the Russian language and the prospects for future changes in the linguistic and cultural situation in favor of the Ukrainian language.

Key words: language situation, educational establishments, linguistic deformations, bilingualism, educational space.

Вступ. Термін «мовна ситуація» є одним із ключових у соціолінгвістиці й одночасно предметом її вивчення. Поява соціолінгвістики як нової мовознавчої дисципліни пов'язана з формулюванням проблеми дослідження функціонування мов у певних соціо-комунікативних системах, у різні історичні періоди та за різних політико-правових умов. Зміни або, навпаки, збереження мовної ситуації пов'язані зі ставленням суспільства до мови, бо мовна поведінка окремого індивіда може вплинути на мовну ситуацію (Масенко, 210).

Проблема вибору мови спілкування в сучасній Україні, на території якої активно функціонує як мінімум дві мови (українська і російська), є надзвичайно актуальною темою дослідження. Зауважимо, майже у всіх країнах світу мовна ситуація є досить неоднорідною і складною. Тому постає чимало питань пов'язаних зі статусом мови. Головним об'єктом соціологічних зацікавлень є ті країни, які мають ситуацію двомовності (білінгвізму) або багатомовності (полілінгвізму).

Важливе значення для подолання наслідків впливу російської мови та перспективи майбутньої зміни мовно-культурної ситуації на користь української мови має продумана державна політика в системі шкільної освіти (Данилевська, 2019, с. 56–57).

Актуальність обраної теми зумовлена потребою активізації соціолінгвістичних розвідок, досліджень мовної ситуації в Україні, питань побутування української мови в умовах українсько-російської двомовності Донеччини, що має не тільки теоретичне, а й практичне значення для впровадження програми державної мовної політики в регіоні. Варто зауважити, що спеціального дослідження мовної ситуації в освітньому просторі Донеччини досі не зроблено.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Проблему сучасної мов-

ної ситуації вивчали У. Вайнрайх, С. Ковальова, В. Маккей, В. Ламберт, Т. Бурда, О. Данилевська, А. Загнітко, Г. Залізник, І. Кудрейко, Л. Масенко, Г. Мацюк, С. Соколова, Л. Ставицька, О. Тараненко, О. Шевчук-Клюжева та багато інших дослідників. Ґрунтовною є розвідка І. Кудрейко та А. Загнітка «Динаміка мовної і національної самоідентифікації мешканців Донеччини». Дослідники проаналізували переписи 1897, 1939, 1970, 2001 років, дані соціолінгвістичного опитування студентства Донецької області. Отримані результати дали змогу виявити показники демографічної та комунікативної потужності української й російської мов, визначити актуальні питання мовної політики, спрямовані на захист і підтримку української мови як державної (Загнітко, Кудрейко, 2009, с. 24–29).

Стаття «Двомовність: причини і наслідки (на матеріалі українськомовної преси міста Донецька)» О. Виноградової та О. Клюжевої присвячена актуальним питанням сучасної соціолінгвістики — проблемі російсько-української мовної взаємодії, що з'явилася внаслідок тривалого контактного білінгвізму, спричиненого дією екстралінгвістичних чинників, а також результатам процесу двомовності — лексичній і граматичній інтерференції (Виноградов, Клюжева, 2006, с. 28–34). У монографії «Українське усне мовлення Донеччини» О. Шевчук-Клюжева досліджує особливості функціонування білінгвізму на території України, звертає увагу на мовні особливості регіону (Клюжева, 2015).

Освіта належить до одного з найважливіших напрямів державної політики України. Експерти наголошують на двомовності освітнього простору в Україні. Аналізуючи результати масового опитування 2014 року, О. Данилевська в праці «Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси» робить висновок про деформований характер мовної

ситуації у сфері шкільної освіти. Наголошено на позитивних змінах, що відбулися в шкільній освіті за роки незалежності. Загалом лінгвоукраїністиці бракує комплексних наукових праць, присвячених питанням білінгвізму, оскільки дослідники зазвичай приділяють увагу розвитку та становленню літературної мови, діалектному мовленню тощо (Данилевська, 2019).

Мета дослідження — комплексно проаналізувати мовну ситуацію в закладах середньої освіти Донецчини, простежити внутрішньомовні деформації, зумовлені впливом російської мови на українську.

Мета роботи передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) схарактеризувати ступінь використання української мови в закладах середньої освіти Донецчини; 2) з'ясувати ставлення старшокласників щодо обов'язкового використання в робочий час української мови педагогічними працівниками та учнями.

Об'єктом дослідження є мовна ситуація у сфері шкільної освіти Донецчини, функціонування української мови в ситуації українсько-російського білінгвізму. Предмет дослідження — стан реального використання української мови в освітньому просторі Донецчини й тенденції розвитку деформованої мовної ситуації в закладах середньої освіти Донецької області на початку ХХІ століття.

Методологія дослідження. Ми розробили анкету, у якій, крім паспортної частини та питань, за якими можна отримати інформацію про мовну ситуацію в закладах вищої освіти, запропоновано подати власні коментарі щодо обов'язкового використання української мови педагогічними працівниками та студентами (Вінтонів, Бойко, 2020, с. 61–75).

Для розв'язання поставленої мети й завдань використано такі методи дослідження: 1) теоретичні: системний аналіз лінгвістичної і соціологічної літератури (уточнення та систематизація поняттєвого апарату, з'ясування типів мовних ситуацій, типів білінгвізму, характеристики мовних середовищ; принципів визначення кількісних і якісних показників мов у білінгвальній ситуації); історико-генетичний метод (установлення змін у мовній політиці; виявлення особливостей розвитку мовних ситуацій та аспектів, які їх зумовлюють); методи математичної статистики (оброблення, підтвердження та узагальнення даних соціолінгвістичного опитування); 2) емпіричні: анкетування (з'ясування комунікативних сфер функціонування мов, їх співвідношення; виявлення ставлення білінгвів до кожної з двох мов, мотивації мовної поведінки); спостереження (підтвердження й доповнення результатів анкетування, з'ясування суб'єктивного сприймання мовно-культурної ситуації, оцінного ставлення до її розвитку) (Бойко, 2021, с. 120–127).

Джерельну базу дослідження становлять 1) нормативні документи профільного міністерства, відповідно до яких у різні роки було регульовано функціонування мов у закладах освіти (накази, листи Міністерства освіти України); 2) показники цільового анкетування учнів 9–11 класів, проведеного авторкою протягом 2019–2020 років у Слов'янську, Бахмуті, Покровську та Маріуполі (загалом 603 анкети: 120 респондентів — закладів середньої освіти Слов'янська, 185 респондентів — закладів середньої освіти Бахмута, 143 респонденти — закладів середньої освіти Покровська, 155 респондентів — закладів середньої освіти Маріуполя); 3) усне мовлення учнів (Бойко, 2021, с. 120–127).

Результати дослідження та обговорення. Для вивчення особливостей функціонування української мови в шкільній освіті Донецчини на початку ХХІ століття проаналізовано 603 анкети. В опитуванні взяло участь 120 учнів зі Слов'янська, 185 — з Бахмута, 143 — з Покровська та 155 — з Маріуполя. Проаналізуємо результати анкетування представників закладів середньої освіти.

Мовою повсякденного спілкування учнів Слов'янська є українська (39%), російська (38%), українська та російська однаковою мірою (23%), у Маріуполі (65%), Бахмуті (64%) та Покровську (76%) використання російської мови переважає. Лиш 14% школярів, які навчаються у Маріуполі, відзначили, що вживають українську та російську однаковою мірою (рис. 1).

Більше половини опитаних учнів Донецчини впевнені, що володіють українською мовою добре. Хоч школярі, які здобувають знання в закладах освіти Слов'янська зазначили, що їх рівень володіння українською мовою є відмінним (76%). Відповідь «незадовільно» майже відсутня в оцінці сучасної молоді (рис. 2).

На запитання «Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови у Вашому населеному пункті за останні 10 років?» більшість респондентів зазначили, ситуація змінилася на краще.

Майже усі опитані старшокласники впевнені, що відбулися зміни на краще. Відповідь «Відбулися зміни на краще» на запитання обрали 65% опитаних із Слов'янська, 55% опитаних із Бахмута, 52% опитаних із Покровська. Тільки 50% маріупольських старшокласників наголосили, що нічого не змінилося (рис. 3).

Школярі, які здобувають загальну освіту в Слов'янську (65%) та в Бахмуті (44%) наголосили, що сучасний стан вживання української мови в усіх сферах мовлення відповідає її статусу державної мови, на відміну від учнів, які навчаються у м. Маріуполі.

Респонденти з Маріуполя впевнені, що мова вживається в меншому обсязі, ніж вимагає статус (45%) (рис. 4).

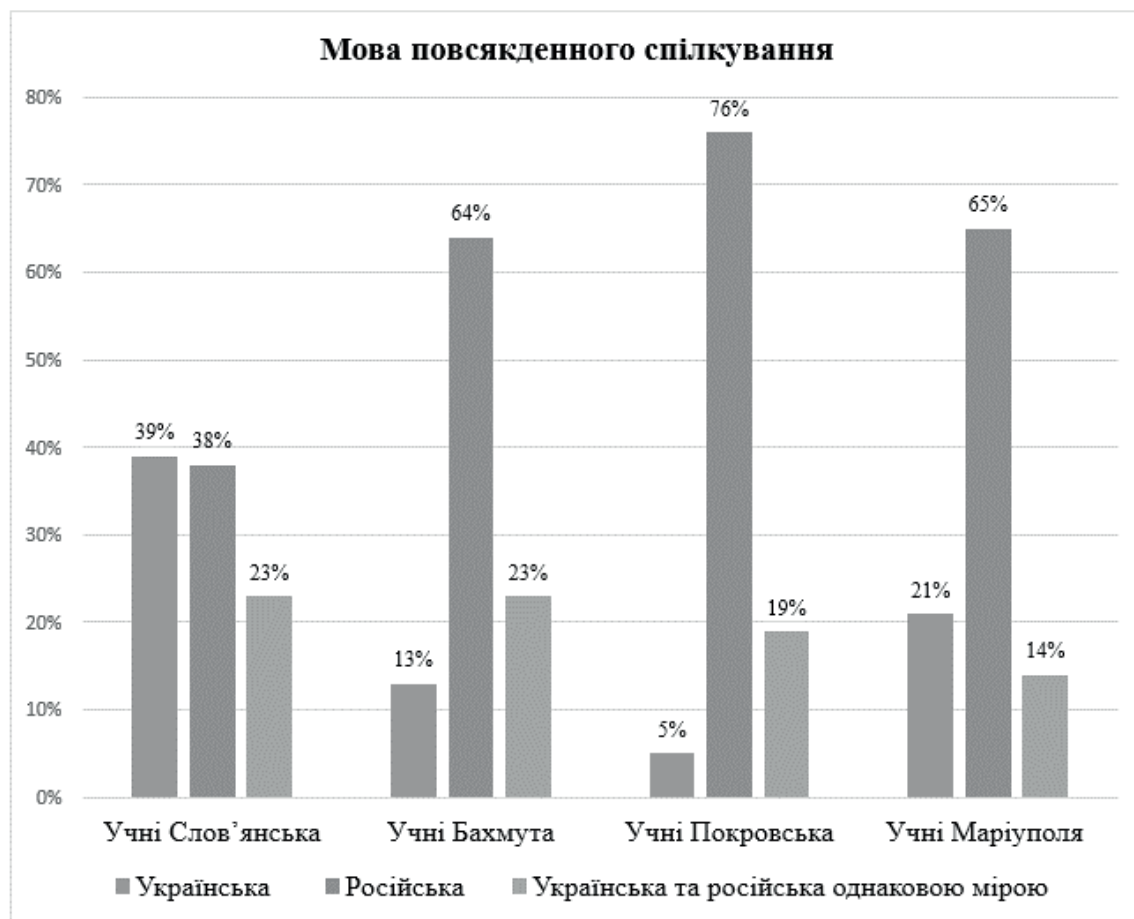

Рис. 1. Мова повсякденного спілкування

Рис. 2. Рівень володіння українською мовою

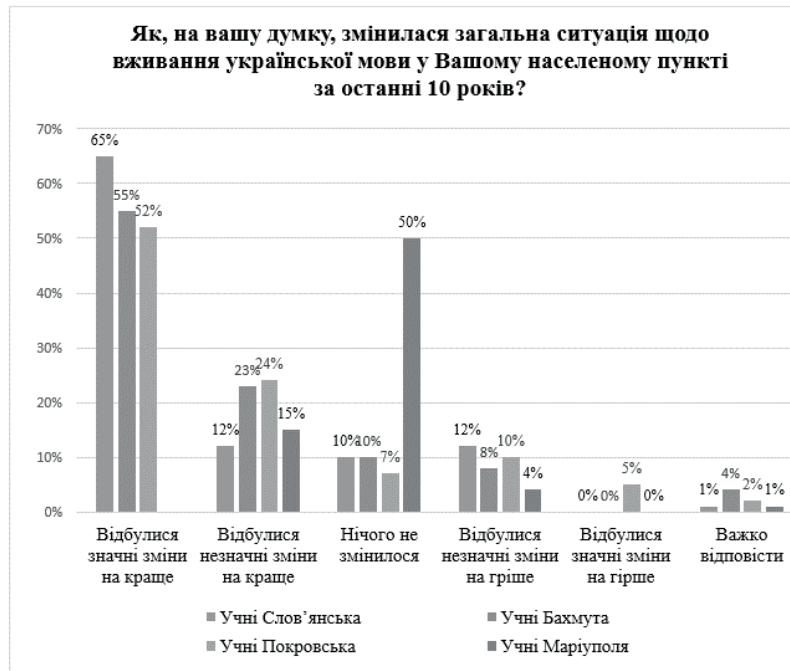

Рис. 3. Зміни в загальній ситуації щодо вживання української мови

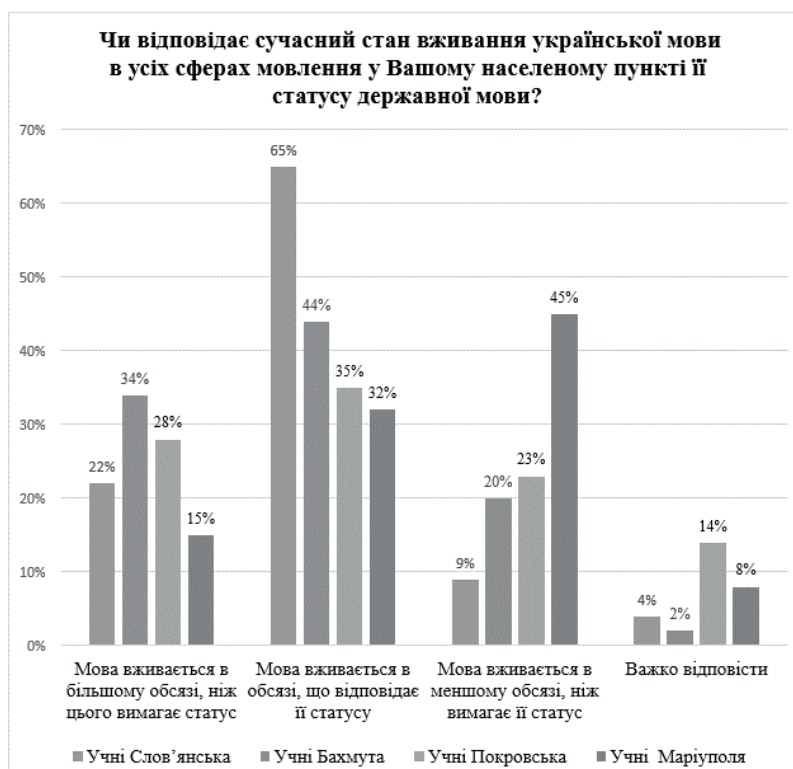

Рис. 4. Стан вживання української мови в усіх сферах мовлення

Однаково відповіли учні та студенти усіх закладів освіти «Якою мовою виконано вивіски освітніх установ у Вашому населеному пункті?». Більше половини опитаних старшокласників висловили подібну думку. Відповідь «Переважно українською» обрали 80% опитаних із Слов'янська, 65% опитаних із Бахмута, 71% опитаних із Покровська, 69% опитаних із Маріуполя.

Учні, які навчаються у м. Слов'янську та м. Бахмуті, зауважили, що у їх навчальному закладі домінує українська мова. Натомість учні з Маріуполя (76%) та Покровська (63%) впевнені, що мовою спілкування є українська і російська однаковою мірою (рис. 5).

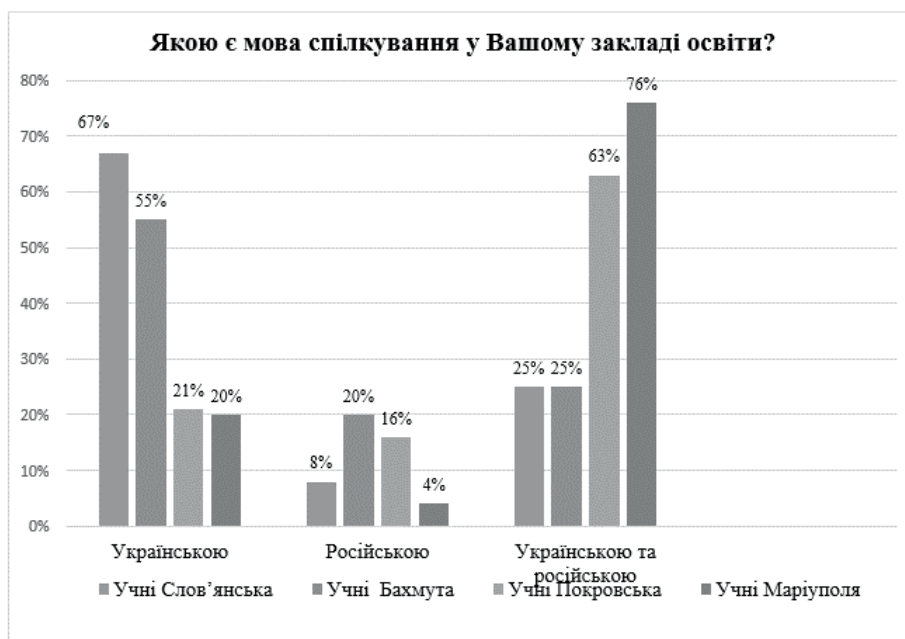

Рис. 5. Мова спілкування у закладі освіти

Школярі, які навчаються у школах Слов'янська та Бахмута, наголошують, що більше половини вчителів використовують українському мову під час уроків. Респонденти зі Слов'янська (56%),

Бахмута (63%) і Маріуполя (75%) засвідчили, що значно менше половини вчителів послугуються українською мовою поза заняттями (рис. 6).

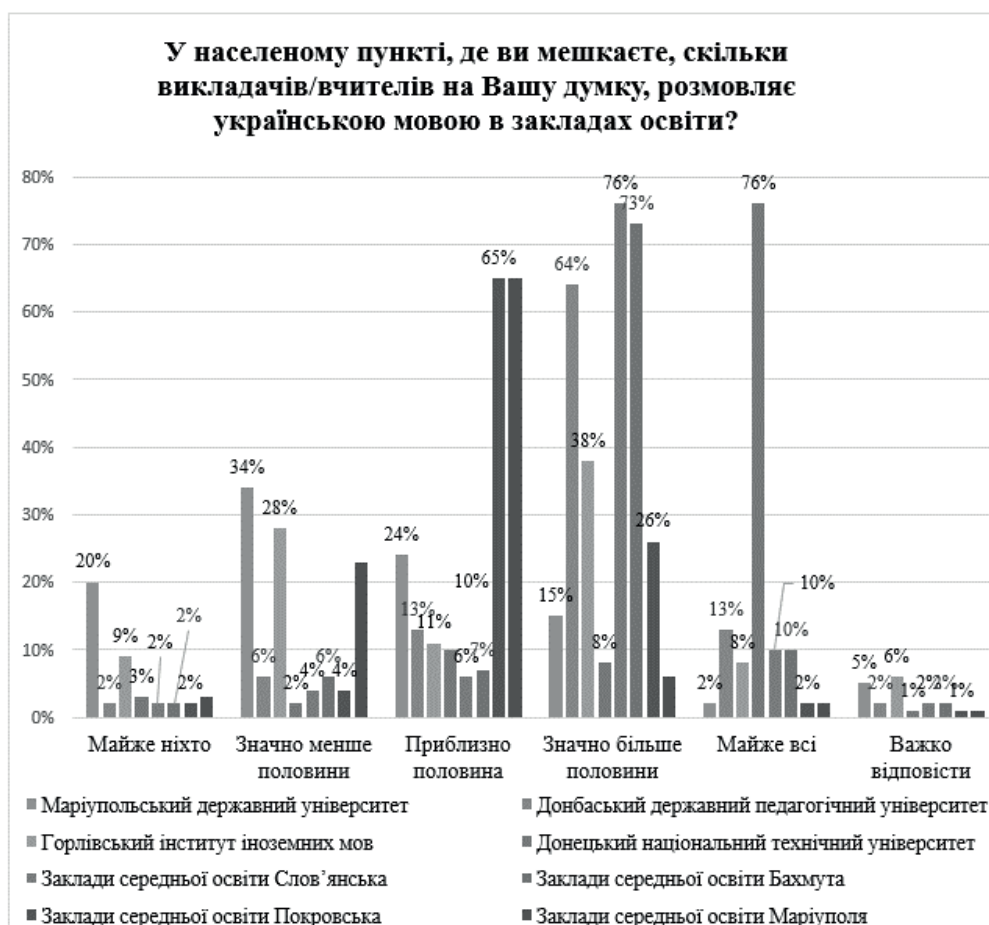

Рис. 6. Мова освітнього простору (вчителі)

Більше половини респондентів зі Слов'янська (56%) та Бахмута (54%) звертаються до вчителів українською та російською мовами. У Покровську

частка російськомовних учнів становить 45%, а у Маріуполі — 62% (рис. 7).

Рис. 7. Мова освітнього простору (учні)

На запитання школярів більша частина вчителів відповідають державною мовою. Частка російськомовних вчителів найбільша в закладах освіти Покровська (48%) та Маріуполя (51%). Натомість педагогічні працівники Слов'янська (77%) та Бахмута (65%) надають перевагу державній мові.

В опитувальнику було запитання відкритої форми «Чи погоджуєтесь Ви з тим, що у робочий час в навчальних закладах із навчанням українською мовою педагогічними працівниками та студентами має обов'язково використовуватись українська мова? Відповідь аргументуйте». Відповіді учнів підтверджують визначальну роль української мови. 86% опитаних школярів впевнені, що в робочий час в закладах освіти педагогічні працівники та учні повинні обов'язково послуговуватись державною мовою (Бойко, 2021, с. 120–127).

Відповідаючи на запитання про те, які наслідки має двомовність в закладах середньої освіти, учасники масового опитування мали змогу обрати відповіді: «Це не має жодних наслідків», «Наслідки позитивні, бо ми отримуємо досвід користування двома мовами», «Наслідки негативні, бо, перебуваючи у двомовному середовищі, ми не знаємо на високому рівні ні тієї, ні тієї мови», «Наслідки негативні, бо мови під час паралельного використання сплутуються через що ми робимо більше помилок» (Бойко, 2021, с. 120–127).

Майже 74% респондентів переконані — наслідки негативні (обрали варіанти відповіді «Наслідки негативні, бо, перебуваючи у двомов-

ному середовищі, ми не знаємо на високому рівні ні тієї, ні тієї мови» 43% і 31% «Наслідки негативні, бо мови під час паралельного використання сплутуються через що ми робимо більше помилок»). Натомість тих, хто вважає двомовність в закладах освіти перевагою, — трохи більше 25% (відповідь 17% «Наслідки позитивні, бо ми отримуємо досвід користування двома мовами» і 9% «Це не має жодних наслідків»).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз відповідей на питання анкети показав, що власна оцінка мовцями свого ступеня володіння мовами відмінна від реального використання мови в процесі комунікації. У закладах середньої освіти Слов'янська кількість українськомовних учнів та вчителів найбільша. Водночас відповіді школярів з Маріуполя та Покровська доводять, що під час занять учні та педагогічні працівники досі послуговуються російською мовою.

Як засвідчили результати соціологічного дослідження, сучасні школярі усвідомлюють, що українська мова повинна стати ключовою у всіх сферах спілкування, бо саме українська мова є важливим чинником консолідації українського суспільства, гарантією збереження національної ідентичності українського етносу й державної єдності України. Українська нація й держава повинні забезпечити відродження українського мовного простору й зробити спробу захистити українську мову (Вінтонів, Бойко, 2020, с. 61–75).

ДЖЕРЕЛА

1. Бойко, М. (2020). Мовна ситуація у сфері шкільної та вищої освіти Донецчини на початку XXI століття (за результатами соціолінгвістичного дослідження). *Мовознавчий вісник*, 29, 120–127. <http://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4149/4430>
2. Вінтонів, М., Бойко, М. (2020). Мовна ситуація в освітньому просторі Донецчини на початку XXI століття. *Mundo Eslavo*, 19, 61–75.
3. Виноградов, О. Ключева, О. (2006). Двомовність: причини і наслідки (на матеріалі українсько-мовної преси міста Донецька). *Лінгвістичні студії*, 15, 28–34.
4. Данилевська, О. (2019). *Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
5. Загнітко, А., Кудрейко, І. (2009). Динаміка мовної самоідентифікації мешканців Донецчини. *Світгляд*, 3, 24–29.
6. Масенко, Л. (2010). *Нариси з соціолінгвістики*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
7. Тараненко, О. (2003). Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні (на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*, 2–3, 30–55.
8. Шевчук-Ключева, О. (2015). *Українське усне мовлення Донецчини: монографія*. Вінниця: Видавництво «Твори».

REFERENCES

1. Boiko, M. (2020). Movna sytuatsiia u sferi shkilnoi ta vyshchoi osvity Donechchyny na pochatku XXI stolittia (za rezultatsamy sotsiolinhvistychnoho doslidzhennia) [Language situation in the field of school and higher education in Donetsk region at the beginning of the XXI century (according to the results of sociolinguistic research)]. *Movoznavchyi visnyk* [Linguistic Bulletin], 29, 120–127. <http://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4149/4430> [in Ukrainian].
2. Vintoniv, M., Boiko, M. (2020). Movna sytuatsiia v osvitnomu prostori Donechchyny na pochatku XXI stolittia [The language situation in the educational space of Donetsk region at the beginning of the XXI century]. *Mundo Eslavo*, 19, 61–75 [in Ukrainian].
3. Vynohradov, O. Kliuzheva, O. (2006). Dvymovnist: prychyny i naslidky (na materialy ukrainskomovnoi presy mista Donetska) [Bilingualism: causes and consequences (on the materials of the Ukrainian-language press of the city of Donetsk)]. *Linhvistychni studii* [Linguistic studies], 15, 28–34 [in Ukrainian].
4. Danylevska, O. (2019). *Ukrainska mova v ukrainskii shkoli na pochatku XXI stolittia: sotsiolinhvistychni narysy* [Ukrainian language in the Ukrainian school at the beginning of the XXI century: sociolinguistic essays]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia» [in Ukrainian].
5. Zahnitko, A., Kudreiko, I. (2009). Dynamika movnoi samoidentyfikatsii meshkantsiv Donechchyny [Dynamics of language self-identification of Donetsk region residents]. *Svitohliad* [Ideology], 3, 24–29 [in Ukrainian].
6. Masenko, L. (2010). *Narysy z sotsiolinhvistyky* [Essays on sociolinguistics]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia» [in Ukrainian].
7. Taranenko, O. (2003). Movna sytuatsiia ta movna polityka v suchasni Ukraini (na zahalnoslovianskomu tli) [Language situation and language policy in modern Ukraine (against the Slavic background)]. *Movoznavstvo* [Linguistics], 2–3, 30–55 [in Ukrainian].
8. Shevchuk-Kliuzheva, O. (2015). *Ukrainske usne movlennia Donechchyny: monohrafiia*. Vinnytsia: Vydavnytstvo «Tvory» [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 28.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА РЕКЛАМА ЗУБНОЇ ПАСТИ: РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Бойко О. В.

Ніжинський державний університет імені М. Гоголя (Ніжин, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-6830-6634

Olia_Boiko@ukr.net

Ця стаття зосереджена на рекламі зубної пасти в англomовному онлайн-дискурсі. У статті аналізуються сучасні англomовні інтернет-тексти, що рекламують зубну пасту з позицій риторичної та системної ієрархії потреб. У статті наведено порівняльний аналіз слів і фраз у рекламних текстах зубної пасти, які апелюють до різних людських потреб, визначених Абрахамом Маслоу: фізіологічні потреби, потреба в безпеці, приналежності та любові, репутаційна та потреба в самоактуалізації.

У статті рекламний дискурс розглядається як комерційно орієнтована діяльність зі створення позитивних і привабливих образів товарів та послуг, які потенційно забезпечують дохід їх виробнику/постачальнику. Рекламний дискурс включає промоутера і реципієнта, а також процес і результат їхньої дискурсивної взаємодії через відповідні тексти. Рекламний дискурс демонструє певні сигнали, які впливають на потенційних споживачів на рівні свідомості та/або підсвідомості, таким чином заохочуючи їх купувати рекламований продукт. У статті зосереджено увагу на слоганах, які використовуються в рекламі зубної пасти. Слоган як коротке самостійне рекламне повідомлення може використовуватися як у межах конкретної рекламної концепції, так і діяти окремо від інших рекламних продуктів і представляти собою стислий зміст усієї рекламної кампанії. У статті аналізуються конкретні словесні засоби, які викликають почуття довіри до рекламованої продукції, зокрема до різних видів зубної пасти. Зазначені засоби впливу та маніпулювання трактуються через сферу пафосу, етосу та логосу. Пафос можна пояснити як емоційний коефіцієнт купівельної поведінки, етос зосереджує нашу увагу на достовірності даних і джерел, тоді як логос можна розуміти як логіку покупки конкретного товару. Специфічні кореляції між зазначеними способами інформаційного впливу визначаються каузативно-послідовною логікою, а також первинними аксіоматичними ірраціональними стимулами, пов'язаними з фундаментальними «міфічними» ментальними структурами.

Ключові слова: дискурс аналіз, рекламний текст, слоган зубних паст, етос, логос, пафос, риторика.

Olia Boiko

Modern English advertisements of toothpaste: rhetoric perspective

This article focuses on toothpaste advertisements in English online discourse. The article analyses modern English Internet texts advertising toothpaste from the standpoint of rhetoric and systemic hierarchy of needs. The paper provides comparative analysis of words and phrases in toothpaste advertising texts that appeal to different human needs as identified by Abraham Maslow: physiological, safety, belongingness and love, need, reputation and self-actualization need.

The paper considers advertising discourse as a commercially oriented activity of creating positive and attractive images of objects and activities (services) that potentially provide income for their producer / provider. Advertising discourse involves a promoter and a recipient, as well as the process and result of their discursive interaction through respective texts. Advertising discourse provides sets of signals that impact potential consumers at the level of consciousness and/or sub-consciousness thus encouraging them to buy the advertised product. The paper focuses on the slogans used in the advertisements of toothpaste. A slogan as a short independent advertising message can be both used within a specific advertising construal and operate separately from other advertising products and represent the condensed content of the whole advertising campaign. The paper analyses specific verbal means that inspire the feeling of trust towards the advertised products, different sorts of toothpaste in particular. The said means of influence and manipulation are interpreted through the scope of pathos, ethos and logos. Pathos can be explained as an emotional coefficient of buying behaviour, ethos focuses our attention on the credibility of data and sources, while logos can be understood as the logic of buying

a particular product. Specific correlations between the said modes if informational impact are determined by causative-consecutive logic as well by primary axiomatic irrational incentives related to fundamental "mythic" mental structures.

Key words: *discourse analysis, advertisement text, toothpaste slogan, ethos, logos, pathos, rhetoric.*

Критичний огляд літератури. У сучасному мовознавстві значна увага приділяється вербальним репрезентаціям соціально значущих явищ, предметів і процесів, серед яких реклама виявляється одним з провідних видів діяльності, що охоплює низку сфер буття людини і людських колективів. Щоб ефективно переконати аудиторію, рекламодавці послуговуються трьома важливими переконливими засобами впливу — етосом, пафосом та логосом, що відповідають персоні оратора, емоціям аудиторії та причині повідомлення (Isai et al., 2020). З риторичними характеристиками людини тісно пов'язана цінність бренду. Для будь-якої організації імідж і цінність бренду є найціннішим аспектом бізнесу (Verma et al., 2021). Від класичної риторики до цифрової риторики з'явилася нова концепція переконання в онлайн середовищі, де розмова між споживачами та переконання допомагали у виборі продуктів і послуг (Taquini, 2016). Увага до різноманітних аспектів рекламної діяльності як знакотворення, текстопородження, дискурсивної поведінки та комунікації не вичерпує низки нерозв'язаних питань, зокрема, особливостей риторики реклами, що забезпечує реалізацію прагматики творців (і замовників) реклами та відповідних волітивних ефектів. У нашій розвідці ми пропонуємо аналіз риторичних особливостей вербального складника англомовної реклами зубної пасти.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні під рекламою ми розуміємо комплекс знакових засобів (вербальних, графічних, відео та аудіальних), що використовуються з метою спонукання адресата придбати товари і послуги (у випадку «соціальної реклами» — вдатися до низки соціально схвалених поведінкових моделей). Інтерсеміотичність рекламних продуктів, на нашу думку, узгоджується з концепцією «мультимодальності» тексту / дискурсу (Forceville, 2009). Фундаментальною перлокутивною властивістю рекламних повідомлень є переосмислення потенційним споживачем власного місця у системі реалій / структурі картини світу, а також формування (шляхом навіювання, маніпулятивної «інцепції») відчуття або потягу до придбання товару або послуги. Основою бажання придбати товар або послугу є ірраціональне усвідомлення (або ілюзія усвідомлення) позитивних зрушень у стані речей у світі, викликаних придбанням рекламованого продукту.

Втім, реклама — це, передовсім, частина бізнесової стратегії, спрямованої на просування своїх товарів та послуг серед населення. Кінцева

мета реклами — збільшити продажі, показуючи ці товари та послуги у позитивному світлі (Agarwal, 2014). Кожне оголошення передбачає, що цільова аудиторія рекламного повідомлення у кінцевому рахунку витратить кошти на придбання рекламованого товару чи послуги (Andrén, 1980).

Формування вторинного міфу як інхоативної структури, що віддзеркалює потенційно «покращений» стан речей у світі, що взаємодіє з рекламованим продуктом, засноване на апеляції до комплексу основних людських потреб і стимулів, що вписуються до відомої моделі А. Маслоу. Неусвідомлений (підсвідомий) характер базових потреб дозволяє ідентифікувати їх як ірраціональні смислові кванти (мікро-міфи), що функціонують як аксіоматичні «навігаційні» оператори (Kolesnyk, 2021).

У структурі рекламного повідомлення як мультимодального конструкту фокусним складником є вербальне повідомлення. Вербальне рекламне звернення має на меті створення метою якого є вплив на те, як споживачі сприймають себе, і на те, як покупка певних продуктів може виявитися для них вигідною. Повідомлення, що передається через рекламні звернення, впливає на рішення споживачів про покупку. Найбільш основними людськими потребами є потреба в їжі, одязі та житлі. Відповідно, апеляція до фундаментальних потреб, або імпліцитна відсилка до них при рекламуванні товарів, не пов'язаних з їхнім безпосереднім задоволенням, сприяють ефективності маніпулятивного «мікро-міфу». У цьому ракурсі мікро-міф, що супроводжує генезу позитивного образу світу, є наслідком використання зубної пасти, ґрунтується на імплікованому логічному ланцюжку. Використовуючи каузальну логіку М. Хайдеггера та враховуючи явище «еквіфінальності» поступу відкритих систем, пропонуємо схему, зображену на *рис. 1*.

У цьому випадку низка раціональних та ірраціональних смислових квантів здійснює відсилку до первинного архетипового СТРАХУ людини і створює логічно-ірраціональну каузативну структуру «використання зубної пасти» → [задоволення базових потреб] → «уникнення смерті».

Вербальний складник рекламних конструктів містить низку мовних знаків-апелятивів, що реалізують емоційний і раціональний вплив на адресата (пафос та етос). Емоційні заклики часто ефективні для молоді, тоді як раціональні заклики добре працюють для товарів, спрямованих на старшу аудиторію.

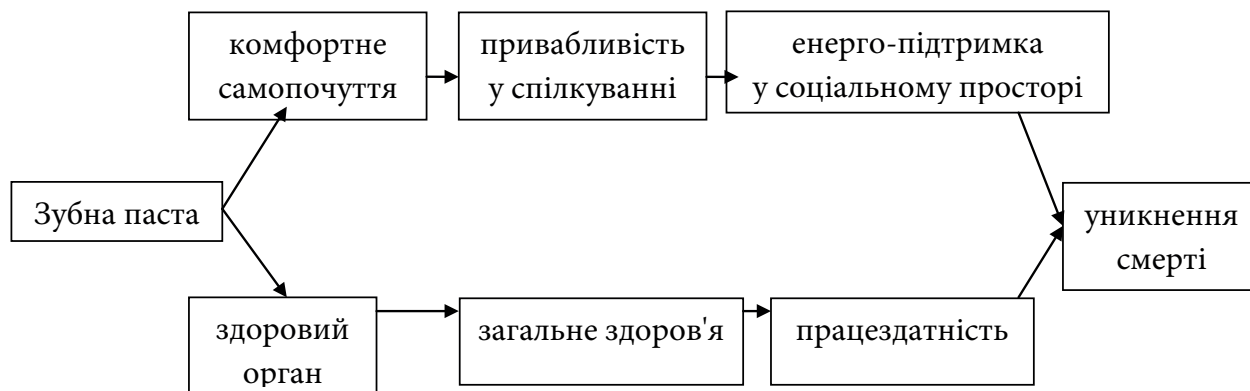

Рис. 1. Мікро-міф «користь від зубної паста»

Ефективність таких апелятивів ми пов'язуємо з їхньою стилістичною маркованістю. У результаті проведеного аналізу маємо змогу відзначити використання у вербальному компоненті англо-мовної реклами зубної паста таких стилістичних прийомів як парцеляція та синекдоха.

Наприклад, у структурі *You are what you wear*. У цьому значенні особа сприймається частиною її одягу (синекдоха).

При парцеляції тексту відбувається його навмисна сегментація. Цей стилістичний прийом типовий для розмовного типу мовлення і має такі функції:

- інтенсифікує ідею основної частини повідомлення;
- характеризує емоційний стан людини;
- визначає умови та деталі сценарію (зміни стану речей за умови використання рекламного продукту).

В аналізованих зразках англо-мовної реклами зубної паста стилістично-марковані мовні одиниці здійснюють вплив на адресата у планах пафосу, етосу та логосу (окремо, або в комбінаціях). Пафос представлений окремо фізіологічною потребою. У поєднанні з етосом пафос представлений фізіологічними та/або репутаційними потребами. У поєднанні з логосом пафос представлений фізіологією.

Наприклад, одна фізіологічна потреба представлена в рекламі зубної паста Crest (рис. 2) за допомогою комбінації капіталізованих субстантивних фраз-дескрипторів **HEALTHIER GUMS** та **STRONGER TEETH**, графічно профільованих у апелятиві рівня речення: **ADVANCE TO HEALTHIER GUMS AND STRONGER TEETH FROM DAY1 with continued use**. Фрази **HEALTHIER GUMS** та **STRONGER TEETH** є номінаторами позитивного результату використання продукту, тобто, очікуваних позитив-

них зрушень у стані речей у світі, а саме «тривале використання зубної паста Crest може сприяти здоров'ю та міцності зубів людини навіть *FROM DAY1*.»

Поєднання пафосу (фізіологічна потреба) та логосу спостерігається в рекламі зубної паста UNIQUE (рис. 3). До фізіологічної потреби апелює субстантивна фраза-констатив *Maximum Fluoride*, що у складі парцельованого тексту *Maximum Fluoride at Your Price p21 per 50ml*, акцентує корисність фтору для зубів. Логос виражений фразою *at Your Price p21 per 50ml*, що означає, що ця ціна є адекватною та обґрунтованою для такої кількості зубної паста. Крім того, ідея відповідної («людської») ціни підкреслюється фразою *Your Price*, що має збільшений шрифт.

Поєднання пафосу (репутаційна потреба) та етосу представлено у рекламі зубної паста Colgate «Репутаційну потребу» стимулює фотографія відомої американської співачки Бейонсе та репутація компанії Colgate. У тексті: 1) **DAZZLE ALL AROUND WITH BRILLIANT WHITENESS**, слово **DAZZLE** та фраза **BRILLIANT WHITENESS** виділені жирним шрифтом, що означає, що зубна паста Colgate може зробити зуби користувача такими самими, як у модельної особистості з високою репутацією. Відсилка до репутації компанії-виробника здійснена фразами «*World's No.1 recommended brand*» та *World's No.1 recommended toothbrush brand*. Ці фрази здійснюють імплікативну відсилку до «експертної думки» фахівців (носіїв репутації, що є результатом успішної професійної діяльності), що нібито «схвалили та обрали» продукт Colgate.

Поєднання пафосу (фізіологічних та репутаційних потреб) та етосу проілюстроване у рекламі Sensodyne (рис. 5).

Рис. 2. Реклама зубної пасти Crest
(<https://www.ispot.tv/ad/AO6p/crest-pro-health-advanced-advice-from-mom>).

Рис. 3. Реклама зубної пасти UNIQUE
(<https://www.youtube.com/watch?v=ZbKGPUJITKY>)

Рис. 4. Реклама зубної пасти Colgate
(<https://sujanpatel.com/wp-content/uploads/2016/02/sujan10-e1455327691413.jpg>)

Рис. 5. Реклама зубної пасти Sensodyne
(<https://marketingwithsaif.wordpress.com/2015/06/23/nice-to-be-niche-sensodyne-toothpaste/>)

Апеляція до фізіологічної потреби здійснюється фразою *Stop the pain*, [мікро-міф «больове відчуття як симптом зламу системи (наближення до смерті), якого треба і можна позбутись»]. «Позитивна орієнтація систем», у свою чергу, здійснюється фразою *eat what you love*, що передбачає відмову від функційних обмежень. Репутаційна потреба віддзеркалена у реченні-констататорі *9 out of 10 dentists recommend Sensodyne*, де імплікація високого відсотку «фахівців, що висловлюють подібну експертну думку», екстраполюється на якість продукту і репутацію виробника.

That's why I use Gleem—the toothpaste for people who can't brush after every meal

Just one Gleem brushing destroys most mouth bacteria that combine with food to cause decay and mouth odor

Рис. 6. Реклама зубної пасти Gleem
(https://www.flickr.com/photos/vieilles_annonces/4043317363)

Поєднання пафосу (фізіологічних та репутаційних потреб) та етосу здійснюється в рекламі зубної пасти Gleem (рис. 6): 1) *Brush my teeth after every meal?* — риторичний квеситив здійснює «вхід» до проблемної ситуації через апеляцію до фізіологічної потреби; 2) *I know I should, but I can't always.* — констататор (1) здійснює дескрипцію чинного і незадовільного стану речей та ре-інтенсифікує фізіологічну потребу; 3) *That's why I use Gleem — the toothpaste for people who can't brush after every meal.* — констататор (2) здійснює дескрипцію кроків, що покращують стан речей; 4) *Just one Gleem brushing destroys most mouth bacteria that combine with food to cause decay and mouth odor.* 5) *Only GLEEM has GL-70 to fight decay and bad breath* — дескриптори забезпечують раціоналізацію використання продукту, оскільки вказують на його терапевтичні властивості та ступінь ефективності (а також імплікують високу репутацію виробника).

Висновки. Отже, з п'яти проаналізованих оголошень зубної пасти, чотири оголошення апелюють до поєднання фізіологічних та репутаційних потреб, а одне оголошення поєднує особисту та репутацію компанії зображеннями та фото знаменитої Бейонсе. Апеляція до потреб людини у текстових компонентах цих повідомлень забезпечується низкою властивостей мовних знаків, а саме: порівняльним ступенем прикметників *healthy*, *strong* та *maximum*; дієсловами *love* і *dazzle*; наказовим способом дієслів *advance*, *stop*, *love*; словосполученнями *healthier gums*, *stronger teeth* та *brilliant whiteness*; посиланням на *9 out of 10 dentists*; іменними фразами *day1* та *World's No.1 recommended brand*; фразою *brush teeth after every meal*; та назвами компаній.

У проаналізованих моделях реклами зубної пасти здійснюється апеляція до пафосу, етосу та логосу як засобів впливу на потенційного клієнта.

У рекламних текстах використовуються три засоби впливу на споживача: пафос як звернення до емоцій та потреб, етос як представлення себе та логос як звернення до мислення. Коли рекламодавці використовують емоції та інтереси адресата, підкреслюючи їх, вони використовують пафос. Етос має місце, коли доповідачі демонструють, що вони достовірні, доброзичливі та добре обізнані про предмет. Логос пропонує чіткі,

розумні переконання та докази. Поеднання вказаних риторичних планів, «вхід» до котрих забезпечують стилістично марковані мовні одиниці, призводить до формування та активації «мікроміфу», який змушує людину здійснити переорієнтацію власної картини світу і придбати товар або послугу, які, нібито, покращують стан речей у ньому.

ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

1. Agarwal, Y. (2014). *Advertisement appeals*. SlideShare. <http://www.slideshare.net/Yashaswini100/advertisement-appeals-34029345>.
2. Andrén, G. (1980). *The Rhetoric of Advertising*. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1460-2466.1980.tb02018.x/full>.
3. Chapman, A. (2018). *Maslow's Hierarchy of Needs*. Abraham Maslow's Hierarchy of Needs motivational model. Businessballs.com. <http://www.businessballs.com/maslow.htm>.
4. Forceville, Ch. (2009). Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research. In Ch. Forceville, & E. Urios-Aparisi (Eds.), *Multimodal Metaphor* (pp.19–42). New York: Mouton de Gruyter.
5. Taquini, R. G. (2016). *The consumer-to-consumer persuasion: Application of rhetoric appeals in consumer's reviews* Faculty of Behavioural [M.Sc. Thesis, University of Twente]. https://essay.utwente.nl/69397/1/GabrielTaquini_MA_BMS.pdf
6. Greenbaum, S. (1989). *Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
7. Isai, K. I. A., Lin, T. M., Ching, H. S., Selvajothi, R., & Maruthai, E. (2020). Using Rhetorical Approach of Ethos, Pathos, and Logos by Malaysian Engineering Students in Persuasive Email Writings. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(4), 19–33.
8. Kolesnyk, O. (2021). The Mythic Multiverse Through the Scope of Language: The “Procedural Anatomy” of Verbal Modelling. *Cognitive Studies |   tudes cognitive*, 21, 2021, Article 2447. <https://ispan.waw.pl/journals/index.php/cs-ec/article/view/cs.2447>
9. *Longman Dictionary of Contemporary English Online*. <https://www.ldoceonline.com>.
10. *Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus*. <https://www.merriam-webster.com>.
11. Potapenko, S. (2016). Rethinking pathos: Media rhetoric of needs. *Deeds and Days. Kaunas*, 66, 155–166. <https://eltalpykla.vdu.lt/handle/1/33191>.
12. Toye, R. (2013). *Rhetoric: A Very Short Introduction*. Oxford: OUP.
13. Verma, V., Anand, S., & Mishra, K. (2022). The Moderating Role of Gender on Pathos and Logos in Online Shopping Behavior. *International Journal of Applied Management Theory and Research (IJAMTR)*, 4(1), 1–19. <http://doi.org/10.4018/IJAMTR.288508>

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Gleem Toothpaste Advertisement. *Ebony Magazine*. 1960. https://www.flickr.com/photos/vieilles_annonces/4043317363.
2. *Growth and Content Marketing*. <https://sujanpatel.com/wp-content/uploads/2016/02/sujan10-e1455327691413.jpg.33>. *Nice to Be Niche: Sensodyne Toothpaste*. <https://marketingwithsaif.wordpress.com/2015/06/23/nice-to-be-niche-sensodyne-toothpaste/>.
4. *Unique Toothpaste Radio Commercial (Version 3)*. <https://www.youtube.com/watch?v=ZbKGPUJITKY>.

Дата надходження статті до редакції: 01.10.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

МАНІПУЛЯТИВНІ ТАКТИКИ В ЗАГОЛОВКАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Видайчук К. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0002-8584-8021

vydaichukk@gmail.com

Видайчук Т. Л.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0001-7290-0006

t.vydaichuk@kubg.edu.ua

У статті висвітлено маніпулятивні тактики і засоби, які найчастіше використовують у заголовках; встановлено наслідки маніпуляцій у засобах масової комунікації. Виокремлено лінгвістичні прийоми і механізми мовленнєвого впливу, окремо проаналізовано вербальні та невербальні прийоми. Мовленнєва маніпуляція трактується як свідоме й цілеспрямоване використання тих або інших особливостей побудови і застосування мови задля вигідної або успішної комунікації, а мовленнєвий вплив — як маніпуляція особистістю слухача чи читача в конкретній комунікативній ситуації задля досягнення найбільшого ефекту. Проаналізований матеріал дозволяє твердити про те, що саме лінгвістичні явища лексичного, граматичного і стилістичного рівнів мови мають потужний впливовий потенціал і здатні сфокусувати увагу адресата мовлення (читача/слухача) на тих чи інших смислах, тобто за їх допомогою здійснюється мовленнєва маніпуляція і мовленнєвий вплив.

Лінгвістичні маніпулятивні методи і прийоми побудови заголовків базуються на добре продуманій структурі заголовка (словосполучення, вдале речення), на підборі специфічної лексики, на застосуванні стилістичних засобів і прийомів, якими можна здійснювати вплив та стимулювати різні почуття людини, за рахунок чого в неї формуватиметься той чи інший погляд на подану ситуацію. Одним із методів маніпуляції є створення анонімного авторитету чи відволікання уваги від змісту повідомлення чутками, сенсаціями, рекламою, плітками і под., що ускладнює процес критичного осмислення прочитаного. Прийом контрасту служить для повернення читачької уваги. Встановлено, що частими засобами є одиниці і прийоми створення суб'єктивної модальності на рівні заголовка. Типовими мовностилістичними засобами аналізованих заголовків є використання фразеологізмів, емоційно забарвленої лексики, стилістично та соціально маркованих одиниць, стилістичних прийомів антитези, тавтології. Серед невербальних засобів впливу на читача, які можна віднести до структури заголовків, помічено і проаналізовано «гру» шрифтами та кольором, підкріплення заголовків зображеннями та використання лапок.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, мовленнєвий вплив, медіадискурс, українська мова, заголовки, інтернет-видання.

Kateryna Vydaichuk, Tetiana Vydaichuk

Manipulative tactics in the headlines of modern Ukrainian web publications

This article considers manipulative tactics used in publications' headlines and discusses a number of consequences of manipulations in mass media. The paper differentiates verbal and nonverbal techniques and mechanisms of impacting addressees. Speech manipulation is defined as conscious and purposeful use of language means which provides the speaker with certain benefits from communication. Speech influence is regarded as manipulation directed at a listener or reader in a particular communicative situation pursuing a maximum desired effect. The article argues that lexical, grammatical and stylistic language means have a powerful influential potential and are capable of attracting an addressee's (either listener's or reader's) attention to some specific meanings thus manipulating and impacting them.

Linguistic manipulative methods and techniques in headlines involve a well-thought-out structure of the headline (including collocations, eye-catching or buzz phrases), purposely chosen vocabulary, stylistic

means and figures which can influence and stimulate human feelings and emotions that trigger a particular view on the described situation. One of manipulation methods is the creation of anonymous authority or distraction from the essential context of the message with the help of rumors, sensations, advertising, gossip, etc., which complicates the perception of the material read. The article considers the method of contrast as a means of attracting the reader's attention. The paper discusses the means of creating subjective modality as another manipulative tool employed in the headlines. The article focuses on the typical linguistic and stylistic means used in the headlines for the purpose of manipulation: idioms, emotionally colored vocabulary, stylistically and socially marked units, syntactic stylistic devices of antithesis, tautology etc. The paper distinguishes such nonverbal manipulative means within the headlines' structure as different fonts and colors, images and quotation marks etc.

Key words: language manipulation, language influence, media discourse, Ukrainian language, headlines, online edition.

Вступ. Соціальна взаємодія відбувається через тексти, які породжує і сприймає особистість. Тому текст у цілому і його композиційні складники є важливим актом комунікації. У процесі такого акту комунікативної взаємодії, учасники можуть вдаватися до маніпуляцій інформацією, свідомістю, сприйняттям і фактами. Задля цього використовують різноманітні маніпулятивні тактики, адже таким чином відбувається приховане навіювання певної позиції читачеві. Одним із потужних засобів маніпуляції виступають саме мовні маніпуляції – свідоме й цілеспрямоване використання тих або інших особливостей побудови і застосування мови задля вигідної або успішної комунікації.

Заголовок як елемент текстової структури, особливо в межах медіадискурсу, підпорядкований загальному задумові, конкретним інформативним настановам, тому може виступати основою для маніпулятивного впливу на читача, компонентом маніпулятивної тактики автора в конкретній ситуації комунікації. Тому дослідження маніпулятивних тактик заголовків сучасних українських інтернет-видань (менш контрольованих, швидше поширюваних) видається актуальним і потрібним.

Мета цієї статті – висвітлення маніпулятивних тактик ЗМІ, зокрема на прикладі заголовків, та встановлення наслідків маніпуляцій у такому виді комунікації.

Матеріалом дослідження стали інтернет-сторінки сучасних новинних та інформаційних вебпорталів, а саме: Радіо Свобода (інтернет-видання), Українська правда (українське суспільно-політичне інтернет-ЗМІ), BBC News Україна (український підрозділ міжнародної медіакорпорації BBC), Кореспондент.net (щотижневий український суспільно-політичний інтернет-журнал), Zaxid.net (аналітичне інтернет-видання Львова), УКРІНФОРМ (інтернет-версія), УНІАН (інтернет-версія), Gazeta.ua (українське суспільно-політичне інтернет-видання). Проаналізовано матеріали, оприлюднені з 1 січня 2020 року по 24 травня 2021 року, з яких виокремлено для дослідження 125 заголовків.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців, у яких розроблено проблеми мовленнєвого впливу, а саме: Ф. С. Бацевича (Бацевич, 2020), О. С. Иссерс (Иссерс, 2008), С. І. Криворучко (Криворучко, 2011), О. О. Селіванової (Селіванова, 2011), Н. Г. Сіденко (Сіденко, 2015); висвітлено теорію мовленнєвого впливу у рамках прагмалінгвістики: К. В. Іванової (Иванова, 2012), В. В. Козловові (Козлова, 2016), Г. Г. Почепцова (Почепцов, 1999; 2001), К. Д. Роздабари (Роздабара, 2011), Й. А. Стерніна (Стернин, 2012), Є. В. Шелестюк (Шелестюк, 2009); проблеми лінгвостилістики та меліалінгвістики: В. Й. Здоровеги (Здоровега, 2004), Н. В. Ковнір (Ковнір, 2020), Т. В. Кубанової (Кубанова, 2018), Л. І. Павлюк (Павлюк, 1993) та інших.

У сучасній лінгвістиці вивчення маніпулятивних прийомів мовленнєвого впливу набуло міждисциплінарного характеру і досліджується в межах психолінгвістики, прагмалінгвістики і комунікативної лінгвістики.

Як зазначає Н. Г. Сіденко, «мовленнєва маніпуляція — це свідоме й цілеспрямоване використання тих або інших особливостей побудови і застосування мови, вислів такого роду, коли мовець, вербально повідомляючи одне, бажає досягнути будь-якої цілі, яка ні в якому разі не позначена словесно. У широкому розумінні мовленнєва маніпуляція — це успішна мовна комунікація» (Сіденко, 2015, с. 266). Задля здійснення «успішної» комунікації за допомогою маніпулятивних тактик використовують різноманітні інструменти мовлення, що являють собою низку взаємопов'язаних понять, які поділяють на стратегії, тактики та прийоми (Сіденко, 2015, с. 267). Н. Г. Сіденко розтлумачує мовленнєву стратегію як комплекс мовленнєвих дій, націлених на досягнення комунікативних цілей, а тактики — як шляхи реалізації цих цілей. Тактики, у свою чергу, складаються з прийомів, тобто конструктивних принципів організації вербальних і невербальних засобів у тексті з використанням тієї чи

іншої маніпулятивної тактики (Сіденко, 2015, с. 267). Подібні маніпуляції ще називають дискредитаціями. Мовленнєва маніпуляція/дискредитація представлена дев'ятьма тактиками (насмішка, звинувачення, роздум, спростування, самовираження, самопрезентація, загроза, образа, активізація емоцій) (Лазарева, 2001). Використання тієї чи іншої стратегії, і як наслідок тактики та прийомів, зумовлено метою маніпуляції, тобто тим, якого ефекту очікує маніпулятор внаслідок здійснення впливу на свідомість об'єкта.

Фактор ситуації реалізації мовленнєвого впливу є похідним від комунікативної ситуації і включає такі екстралінгвістичні аспекти (за В. В. Козловою): функціонально-комунікативна сфера, характер стосунків між суб'єктом і об'єктом впливу, норми та правила ведення інтеракції (Козлова, 2016, с. 203).

Основними способами мовленнєвого впливу є: доведення, переконування, умовляння, канючення, навіювання, наказ, прохання, примушування.

Вивчення маніпулятивних прийомів у лінгвістиці має свої особливості, адже основний інтерес становлять саме мовні засоби, конструкції, лексика, за допомогою яких суб'єкт може здійснювати вплив на об'єкта. Як зазначила Х. С. Левченко у статті «Принципи маніпулятивного впливу на масового слухача» (Левченко, 2019, с. 186–187), вивчення маніпулятивного впливу за допомогою мовних засобів – порівняно новий напрям у мовознавстві, який останнім часом набуває дедалі більшого розвитку в сучасній лінгвістиці. У вітчизняному мовознавстві мовленнєвий вплив розглядають як одну зі сторін мовного спілкування (Аккурт, 2020, с. 7), у науковому просторі сформувалася навіть нова інтегральна наука, яку можна назвати теорією мовленнєвого впливу. І. А. Стернин вважає, що це наука «про вибір відповідного, адекватного способу мовного впливу на особистість у конкретній комунікативній ситуації, про вміння правильно поєднувати різні способи мовного впливу залежно від співрозмовника і ситуації спілкування для досягнення найбільшого ефекту» (Стернин, 2012, с. 164). «Лінгвістичні явища і лексичного, і граматичного, і стилістичного рівнів мови, що володіють сильним впливовим потенціалом, здатні висувати ті чи інші пов'язані з ним смисли у центр уваги» (Чернявская, 2006, с. 22).

Типовими маркерами мовленнєвого впливу є фонетичні, просодичні й ритмомелодійні елементи, а також лексичні одиниці позитивної та негативної оцінної семантики, перформативні дієслова, засоби підсилення спонукальної семантики висловлення, стилістично маркована лексика, засоби гіперболізації оцінки як лексичного рівня, так рівня словоформ; синтаксичні конструкції егоцентрованого, узагальнювального та

кваліфікативного характеру, риторичні питання та еліптичні речення, різноманітні інтенсифікатори денотативного та конотативного значення прикметників та дієслів. Впливовий потенціал також є притаманним синтаксичним виразним засобам та прийомам, а також риторичним фігурам і тропам: метафорі, метонімії, порівнянню, каламбуру.

Методологія дослідження. На всіх етапах дослідження використовувався зіставний метод, який забезпечив підґрунтя для трактування мовленнєвих маніпуляцій і мовленнєвого впливу. На аналітичному етапі широко використовувалися: метод класифікації — для систематизації матеріалу під час розв'язання кожного із завдань; прагматичний аналіз – для визначення прагматичного потенціалу заголовків, для встановлення мовних засобів впливу на реципієнтів; лінгвостилістичний аналіз — для встановлення мовних і немовних прийомів, ужитих автором у заголовку.

Результати дослідження та обговорення.

Заголовок є структурно довершеним складником тексту, основна функція якого полягає у передаванні певної інформації реципієнту: привертання уваги, коротке ознайомлення з матеріалом, інформування. Нині маніпулятивний аспект функціонування заголовків став майже нерозривним із його інформаційним змістом. У рамках поставленого завдання необхідно згадати модель, на якій побудована схема дії прагматичного впливу, а саме «автор-заголовок-читач». Автор має побудувати за допомогою лінгвістичних засобів заголовок так, аби маніпулятивний підтекст заголовка не лише передав основну суть тексту, а й змусив читача (як остатню ланку в цьому ланцюгу) зацікавитися і, як результат, перейти за посиланням для подальшого ознайомлення з необхідною автору інформацією.

Г. Г. Почепцов у монографії «Теорія комунікації» запропонував класифікацію прагматичних типів висловлення, яка вже стала загальноприйнятою: 1) констатив; 2) директив; 3) квеситив; 4) перформатив; 5) менисив; 6) промісив (Почепцов, 2001). На наше переконання, цю класифікацію можна застосувати і до заголовків.

Заголовки-констативи виражені розповідними реченнями та мають на меті інформування читача. Фактично, вони констатують та описують факти: «*Лукашенко позбавив звань понад 80 колишніх військовослужбовців та силовиків*» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-lukashenko-pozbavyv-zvan-80-sylovukiv/31237867.html>); «*У Білорусі спалили портрети Путіна*» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-bilorus-putin-spalennya/31227801.html>) (констатується факт про здійснення, як зазначено у статті, активістами такого типу протесту); «*Німеччина припинила дозвіл на будівництво «Північного потоку-2» через позов природоохоронців*»

(<https://www.radiosvoboda.org/a/pozov-ekolohiv-pivnichnyj-potik-2-nimechchyna/31237799.html>); «Довірені особи Тихановської отримали по 6 років колонії» (<https://www.pravda.com.ua/news/2021/05/4/7292452/>), «Боррель обговорив з держсекретарем США агресивну поведінку РФ» (<https://www.pravda.com.ua/news/2021/05/4/7292451/>), «Російські окупанти 10 разів обстріляли позиції ЗСУ» (<https://www.pravda.com.ua/news/2021/05/4/7292396/>). Заголовки такого типу зацікавлюють читача тим, що коротко та інформативно подають зміст статті, якої стосуються. Зацікавлення читача відбувається через стислу подачу інформації. Щоб дізнатися деталі констатованого в заголовку факту, читач має прочитати статтю.

Часто в медіапросторі бажане становище подається як факт, що вже відбувся, сприяють цьому саме заголовки-констативи: «Українські вчені провели дослідження щодо COVID-19» (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/>, 25.08.2020). Маніпуляція виявляється в тому, що заголовок малоінформативний, а текст статті надає лише припущення, але читач, зацікавлений актуальною темою, безперечно, стане учасником маніпулятивної стратегії масмедійника — клікбейту або навіть поширить контент без ретельної перевірки й аналізу.

Заголовки-директиви ґрунтуються на прямому спонуканні адресата (читача) до дії. За класифікацією В. Й. Здоровеги (Здоровега, 2004), вони мають назву спонукально-наказові, що чітко описує їх зміст, тобто спонукування до дії. Граматичним засобом вираження директивів вважають імперативні речення (Фадєєва, 2017, с. 136), наприклад: «Вклонися дитино: чи можна захистити дисертацію без хабарів та фуришетів? Історія однієї аспірантки» (<https://life.pravda.com.ua/society/2021/04/15/244547/>), «Кажіть: угорці — наші друзі» — скандальний Тищенко влаштував «шоу» на митниці» (https://gazeta.ua/articles/politics/_kazhit-ugorci-nashi-druzi-skandalnij-tischenko-vlashtuvav-shou-na-mitnici/1029516). Складовим компонентом таких заголовків є конструкція, співвіднесена з **наказовим способом**. Такий спосіб, на відміну від дійсного, сам по собі припускає маніпуляцію — наказ/вимогу/прохання робити саме так, як зазначено в заголовку.

Заголовок-квеситив фактично є питальним реченням, хоча часто формального знака питання й не містить. Він інтригує читача, своєю загадковістю безпосередньо стимулює до прочитання тексту. Дослідження показало, що такий тип заголовків є одним із найбільш поширених на порталах інтернет-видань: «Вбити Лукашенка: навіщо Росії створювати «заколот» білоруської опозиції» (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/20/7122339/>), «Синдром загострення: Чого чекати від Росії та як їй

протидіяти?» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/04/20/7290797/>), «Як Україні дати повноцінну відсіч агресору? План дій» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2021/04/19/7290667/>), «Боді-позитив — прийняття себе чи нехтування проблемою?» (<https://www.pravda.com.ua/podcasts/temperatura-normalna/2021/05/7/7292770/>), «Шлях до поразки росіян: що змінять дострокові вибори у Молдові?» (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/30/7122747/>). Журналісти між собою часто називають такі заголовки «заголовками-гачками», вони миттєво зацікавлюють читача, який «ніби заковтує наживку». Як правило такі заголовки складаються з двох частин.

Заголовок-перформатив може чимось нагадувати перший тип заголовка, тобто констатив, але його суттєва відмінність полягає у тому, що перформатив не має на меті інформування про події чи констатувати факти, у ньому наведено/згадано безпосередньо факт дії (Кучерова, 2002, с. 34), тому такий заголовок, на нашу думку, виконує не лише інформативну функцію, а ще й коригує ставлення читача до описуваної події. Ними можуть вважатися, наприклад, привітання, подяка, вибачення, гарантія, призначення (Мариненко, 2020, с. 160). Такі заголовки часто трапляються на порталах офіційних вебсатів державних установ: «Вітання з нагоди призначення на посаду судді Хмельницького окружного адміністративного суду» (<https://kmoas.gov.ua/news/view/3299-vitannya>); «Подяка за співчуття» (<http://www.golos.com.ua/article/112020>). Основне завдання таких заголовків — апеляція до емоційних станів читача. Проте не всі заголовки-перформативи є заголовками саме такого типу.

Слід зазначити, що заголовки-перформативи можуть передавати й інший зміст, коли мають у своїй структурі дієслово, часове значення якого є неактуальним, тобто не співвідноситься з певним часом, а називає дію як таку. У заголовках-перформативах дієслова дії не можуть мати часового змісту тривалості (Кучерова, 2002, с. 34): «Рятує» Білорусь від майдану. Лукашенко і вибори» (<https://ua.korrespondent.net/world/>, 04.08.2020); «Від підпалу авто до Таращанського лісу. Чому в Україні може повторитися історія Гонгадзе» (<https://www.unian.ua/politics/>, 20.08.2020). Заголовок-перформатив — це речення, яке **не може бути заперечним**.

Заголовок-промісив передає значення обіцянки, тому формує в читача певне очікування/сподівання від описуваної події. Такі заголовки часто мають статті політичного змісту, особливо в період передвиборчих перегонів. Вони завжди мають форму розповідного речення, але специфіка їх комунікативно-інтенційного змісту зумовлює притаманне йому змістове та формальне обмеження: заголовок-промісив відповідає майбутньому, хоча граматична форма може бути і в тепе-

рішньому часі (Фадєєва, 2017, с.136): «Нафтогаз» відкличе позов до «Газпрому» на понад 12 млрд доларів» (https://zaxid.net/naftogaz_vidkliche_pozov_do_gazpromu_na_ponad_12_mlrld_dolariv_n1495057), «Українці мають забути про шалену комуналку, — Ростислав Мельник про проект Закону «Теплі оселі» (https://zaxid.net/ukrayintsi_mayut_zabuti_pro_shalenu_komunalku_rostislav_melnik_pro_proekt_zakonu_teply_oseli_n1485361), «Нардеп не начальник ЖЕКу, треба думати про країну, — Артем Федецький» (https://zaxid.net/nardep_ne_nachalnik_zheku_treba_dumati_pro_krayinu_artem_fedetskiy_n1484756).

Заголовок-менисив — це ті заголовки, комуникативно-інтенційним змістом яких є погроза, тому в читача виникає враження занепокоєння або ж залякування чи шоку. Такі заголовки також уживані в політичному дискурсі. У заголовка-менасива багато спільного з заголовком-промісивом: віднесеність до майбутнього, ряд особливостей рольової структури. Але умови реалізації протилежні тим, які характерні для промісива: адресат тут не є зацікавленим у реалізації того, про що йдеться в реченні (Фадєєва, 2017, с. 136): «Путін пообіцяв реакцію на «зачистку полі-

тичного поля» в Україні» (https://zaxid.net/putin_poobitsyav_reaktsiyu_na_zachistku_politichnogo_polya_v_ukrayini_n151891), «Екс-регіонал Борис Колесніков створює нову політичну партію» (https://zaxid.net/eks_regional_boris_kolesnikov_stvoryuye_novu_politichnu_partiyu_n1518388), «Зеленський заявив, що дав Володимиру Путіну рік на завершення війни на Донбасі» (https://zaxid.net/zelenskiy_zayaviv_shho_dav_volodimiru_putinu_rik_na_zavershennya_viyini_na_donbasi_n1498875), «Мін'юст вирішив через суд ліквідувати 48 партій» (https://zaxid.net/minyust_virishiv_cherez_sud_likviduvati_48_partiy_n1497382).

Серед вибраних і проаналізованих заголовків переважна більшість — заголовків-квеситивів та заголовків-констативів. Меншою мірою поширені заголовки-директиви. Прикладів заголовків-перформативів, заголовків-промісив та заголовків-менисивів — незначна кількість.

Аналізуючи заголовки, ми порівняли прагматичні типи назв зі структурно-семантичними типами на основі здійснюваних ними функцій у комунікації автор-читач. Результати представлено у Таблиці 1 співвіднесеності заголовків.

Таблиця 1.

ВІДПОВІДНІСТЬ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ПРАГМАТИЧНИХ ТИПІВ ЗАГОЛОВКІВ

Структурно-семантичні типи заголовків (за В. Здороогою)	Прагматичні типи заголовків (за Г. Почепцовим)
Інформаційний заголовок	Заголовок-констатив
Спонукальний заголовок	Заголовок-директив
Проблемний заголовок	Заголовок-квестисив
	Заголовок-менисив
Констатувально-описовий заголовок	Заголовок-перформатив
Рекламно-інформативний заголовок	Заголовок-промісив

Лінгвістичні маніпулятивні методи і прийоми побудови заголовків базуються на добре продуманій структурі заголовка (словосполучення, речення), на підборі специфічної лексики, на застосуванні стилістичних засобів і прийомів, якими можна здійснювати вплив та стимулювати різні центри почуттів людини, за рахунок чого у неї формуватиметься той чи інший погляд на подану ситуацію.

Так, завдяки вживанню специфічного шару лексики у заголовках, а саме пейоративів — слів із негативним значенням, апелюють до стереотипів у свідомості читача, у наслідок чого читач втрачає здатність критично сприймати інформацію, аналізувати, відтак сприймає соціальний об'єкт спрощено, схематизовано: «Кіпр продавав

громадянство **корупціонерам**, у списку є впливові українці — розслідування» (<https://www.pravda.com.ua/news/23.08.2020>); «У центрі Києва схопили донецького **бойовика**» (<https://www.pravda.com.ua/news/23.08.2020>); «Міноборони Білорусі **пригрозило** застосувати армію проти демонстрантів» (<https://ua.korrespondent.net/world/23.08.2020>).

За допомогою пейоративів у заголовках реалізується і маніпулятивна тактика «наклеювання ярликів». У «ярликах» важливим є не так змістове наповнення, як його негативне емоційне забарвлення: «Армія Білорусі звинуватила протестувальників у **фашизмі** і пригрозила застосувати силу» (<https://zaxid.net/23.08.2020>).

Звернення до актуальних тем оприявнюється у заголовках через повтор інформації. Мовними засобами повтор інформації досягається прийомом тавтології. У заголовках основні злободенні теми сьогодення концептуалізують, щоб вони відповідали запитам клікбейту: **«Вакцина від COVID-19: які категорії людей першими пройдуть вакцинацію проти коронавірусу»** (<https://www.radiosvoboda.org/02.08.2020>); **«Місцеві вибори 2020: кого та куди обиратимемо»** (<https://www.slovodilo.ua/10.08.2020>).

Одним із методів маніпуляції є створення анонімного авторитету. Лінгвістичними засобами створення анонімного портрету найчастіше досягається використанням у заголовках лексичних одиниць із значенням родових понять замість видових, тобто зловживанням гіперо-гіпонімічними відношеннями між лексичними одиницями, з перевагою словам із більш абстрактним значенням. Авторитетом може бути вагома політична фігура, науковець, релігійний діяч, ім'я якого не названо, але віддалена апеляція до його позиції надає солідності та правдоподібності висвітленій інформації. Наприклад, у статті із заголовком **«Американські вчені розробили найефективніший спосіб вакцинації від коронавірусу»** (<https://www.5.ua/nauka/25.08.2020>) йдеться про міжнародну команду дослідників, але жодного прізвища не названо. У статті ж із назвою **«Вчені знайшли спосіб, який може уповільнити старість»** (<https://radiotrek.rv.ua/news/24.08.2020>) подано надто узагальнену інформацію про вчених Медичної школи університету Вашингтона в Сент-Луїсі, без зазначення прізвищ, фаху, вчених звань, посад.

Відволікання уваги від змісту повідомлення чутками, сенсаціями, рекламою, плітками тощо ускладнює процес осмислення й вироблення контрдоказів. Так, журналісти масових видань часто подають новини через сенсації, сміх, сльози, сум, секс, скандал, смерть тощо (Іванова, 2012, с. 44). Розглянемо, наприклад, заголовок **«Зеленський думає про те, щоб залишити посаду президента»** (<https://4studio.com.ua/povyny/02.08.2020>), що не виправдовує сенсаційних сподівань реципієнта, у тексті статті близькою до змісту заголовка є лише одна фраза-здогадка журналіста: «Займати дарма місце — немає сенсу. Тому і думає Зеленський про те, як вийти із гри».

Принцип контрасту використовують тоді, коли тактика прямої аргументації видається надто відвертою і ризикованою, наприклад, як у заголовку **«Кандидат Байден і Україна: чи є у Зеленського привід для занепокоєння»** (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/21.08.2020>). Не останню роль у створенні прийому контрасту у заголовках відіграють антоніми: **«Названо оптимістичний та песимістичний прогноз врожаю зерна в Україні»** (<https://agronews.ua/news/>); **«Світова криза:**

П'ять загроз і п'ять шансів для України» (<https://www.radiosvoboda.org/a/30488065.html>). На нашу думку, саме такі заголовки є доволі інформативними та об'єктивно зацікавлюють читача.

Емоційний відтінок апеляції до читача мають заголовки, побудовані на прийомі контрасту звикористанням оксиморонів: **«Коли Христос промовляє мовчанням»** (<https://www.verbum.com.ua/04/2020/fruits-of-silence>); **«Ідеальний шторм»** насувається на Україну, або **«Ще раз про реформу місцевого самоврядування»** (<https://www.pravda.com.ua/columns/14.04.2020>).

Прийом психологічного шоку досягається у заголовках використанням метафор, слів-символів, відомих побутових і культурних концептів, які є згустками колективної свідомості, мовними штампами і кліше, пейоративів, авторських неологізмів. Війни, катастрофи, природні катаклізми, техногенні аварії, тобто смерть у всіх можливих виявах переповнює медіапростір. Природний психологічний шок, який відчувають читачі, коли стикаються з такими новинами, руйнує всі рівні психологічного захисту й дає змогу безперешкодно впроваджувати у свідомість інспіровані жахаючі схеми: **«Пандемія коронавірусу викличе голод «біблійних масштабів» — ООН»** (<https://www.pravda.com.ua/news/>, 22.04.2020); **«Незвично. Світова преса про поступку терористу»** (<https://ua.korrespondent.net/world/worldabus/>, 23.07.2020); **«Отруєння незгодних: Навальний — неперший»** (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/>, 24.08.2020); **«Бразильську конгресвумен звинувачують в організації вбивства чоловіка»** (<https://ua.korrespondent.net/world/>, 25.08.2020); **«Японські пенсіонерки оголосили війну мавпам»** (<https://ua.korrespondent.net/lifestyle/>, 25.08.2020); **«В Україні зараз спостерігається «заразний комедійний тероризм»** (<https://zik.ua/news/crime/>, 04.08.2020).

Мовні засоби були і залишаються потужним впливом на читача чи слухача. Проте часто вони взаємодіють з метою маніпулятивного впливу на реципієнта з немовними (невербальними) прийомами. Ідеться про візуальні особливості оформлення заголовка, за допомогою яких можна вплинути на свідомість людини. Серед невербальних засобів впливу на читача, які можна віднести до структури заголовків, було помічено і проаналізовано «гру» шрифтами та кольором, підкріплення заголовків зображеннями та використанням лапок.

Коли треба підкреслити певний відрізок заголовка для підвищення уваги до ключових моментів або для того, щоб краще зрозуміти суб'єктивний посыл автора, найчастіше використовують різноманітні знаки пунктуації, наприклад, **лапки**: **««Хрестовий похід» проти олігархів, або Як Зеленському допоможе Євросоюз»** (<https://www.dw.com/uk/khrestovyi-pokhid-protiy-oliharkhiv->

abo-yak-zelenskomu-dopomozhe-yevrosoiuz/a-56842085). У цьому випадку лапки підкреслюють умовність метафори та надають їй саркастичного значення. Читач, переглядаючи такий заголовок, одразу може сформулювати свою думку стосовно теми статті та відчувати певні емоції за рахунок такого виділення. У заголовку «День вишиванки. Чому «косоворотка» Зеленського обурила мережі» (<https://www.bbc.com/ukrainian/news-57187879>) слово «косоворотка» взято в лапки. Видається, що автор грається з читачем, вживаючи слово водночас у прямому і непрямому значенні, ніби ставить питання: косоворотка чи ні?

Висновки та перспективи подальших досліджень. За сферою здійснення прагматичного впливу на читача заголовки поділено за такими типами: 1) констатив (інформує читача); 2) директив (спонукає читача до дії чи оцінки); 3) квеситив (інтригує читача, зацікавлює до прочитання тексту в цілому); 4) перформатив (коригує ставлення читача до описуваної події); 5) менсисив (шокує читача, погрожує йому); 6) промісисив (формує потрібне авторові чи редакції ставлення чи очікування від описуваної події).

ДЖЕРЕЛА

1. Аккурт, В. Є. (2020). Методи маніпулятивного впливу у лінгвістиці. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*, 30, 5–22. <https://www.lingstud.od.ua/archive/2020/30/1.pdf>
2. Бацевич, Ф. С. (2010). *Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія*. Львів: ПАІС.
3. Здоровега, В. Й. (2004). *Теорія і методика журналістської творчості: підручник*. Львів: ПАІС.
4. Иванова, К. В. (2012). Концепции лингвистического исследование речевого воздействия. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 5(16), 88–91. <https://www.gramota.net/materials/2/2012/5/21.html>
5. Иванова, В. Ф. (ред.), (2012). *Практикум із журналістської етики: навчальний посібник*. Київ: видавець О.Зень.
6. Иссерс, О. С. (2008). *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*. Москва: КомКнига.
7. Ковнір, Н. В. (2020). Комунікативно-прагматичні особливості газетного заголовка (на матеріалі сучасних англійськомовних інтернет-видань) [Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня «магістр», ХДУ]. http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12912/Kovnir_fuifzh_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Козлова, В. В. (2016). Міжкультурний аспект мовленнєвого впливу. *Молодий учений*, 11(38), 202–205. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/47.pdf>
9. Криворучко, С. І. (2011). *Лінгвопрагматичні властивості перлокутивних оптимізаторів у сучасному німецькомовному дискурсі* [Автореф. дис. канд. філол. наук, ХНУ ім. В.Н. Каразіна].
10. Кубанова, Т. В. (2018). Функціонально-семантична специфіка сучасного англомовного газетного заголовку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2(316), 63–71. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2018_2_10
11. Кучерова, О. О. (2002). Функціонально-комунікативні особливості заголовка політичної та економічної статей англомовної преси. *Наук. зап. НаУКМА. Сер.: Філологічні науки*, 20, 32–35. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8739>
12. Лазарева, Э. А. (2001). Стратегия дискредитации в современной российской прессе. *Лингвокультурологические проблемы толерантности: тез. докл. Междунар. науч. конф.*, 24–26 окт. 2001 г. Екатеринбург (с. 239–241). Урал.
13. Левченко, Х. (2019). Принципи маніпулятивного впливу на масового слухача. *Макаренківські читання: філологічні та методологічні студії*. https://fisf.sspu.edu.ua/images/2020/zbirnik-vesna_2019_a02b4.pdf
14. Мариненко, І. О. (2020). Інформаційна недостатність як компонент атрактивності медійного заголовка. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*, 1(76), 157–169. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2020.76.13>

Лінгвістичні маніпулятивні методи і прийоми побудови заголовків базуються на добре продуманій структурі заголовка (словосполучення, речення), на підборі специфічної лексики, на застосуванні стилістичних засобів і прийомів, якими можна здійснювати вплив та стимулювати різні центри почуттів людини, за рахунок чого у неї формуватиметься той чи інший погляд на подану ситуацію.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні на основі теорії мовленнєвого впливу мовностилістичних особливостей заголовків, які реалізують маніпулятивні тактики, та у проектуванні мовних стратегій таких заголовків.

Висловлюємо щирі подяку Дергачу Дмитру Валерійовичу, кандидату філологічних наук, доценту кафедри стилістики та мовної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, знайому фахівцеві з медіалінгвістики, за конструктивні зауваження та слушні поради до нашого наукового пошуку.

15. Павлюк, Л. С. (1993). Гротекс, «метафора низу», бурлескно-іронічні тональності сучасної преси: апологія стилю і аномалії стилю. *Українська журналістика: формування сучасного обличчя* (с. 102–107). Львів: Світ.
16. Почепцов, Г. Г. (1999). *Вступ до інформаційних війн*. Київ: Центр вільної преси.
17. Почепцов, Г. Г. (2001). *Теорія комунікації*. Київ: Ваклер.
18. Роздабара, К. Д. (2011). Політична маніпуляція як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Мова і культура*, 14(7), 228–233. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_7_42.
19. Селіванова, О. О. (2012). Мовленнєвий вплив в комунікативній взаємодії. *Психолінгвістика*, 10, 223–229. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_31
20. Сіденко, Н. Г. (2015). Прагматичний зміст мовленнєвої маніпуляції у масовій комунікації (на матеріалі англомовної «жовтої» преси). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*, 1, 265–269. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2015_1_54.
21. Стернин, И. А. (2012). *Основы речевого воздействия*. Воронеж: Истоки.
22. Фадеєва, О. В. (2017). Функції та засоби прагматизації газетних заголовків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 27(2), 135–139. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_2/39.pdf
23. Чернявская, В. Е. (2006). *Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия*. Москва: Флинта: Наука.
24. Шелестюк, Е. В. (2009). *Речевое воздействие: онтология и методология исследования* [Автореф. дис. д-ра філол. наук, Челябинский государственный университет]. <https://www.disscat.com/content/rechevoe-vozddeistvie-ontologiya-i-metodologiya-issledovaniya>

REFERENCES

1. Akkurt, V. Ye. (2020). Metody manipulyativnoho vplyvu u lnhvistytsi. *Naukovyi visnyk PNPu im. K. D. Ushynskoho*, 30, 5–22. <https://www.lingstud.od.ua/archive/2020/30/1.pdf> [in Ukrainian].
2. Batsevykh, F. S. (2010). *Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky: monohrafiia*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
3. Zdoroveha, V. Y. (2004). *Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti: pidruchnyk*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
4. Ivanova K. V. (2012). Kontseptsii lingvisticheskogo issledovanie rehovogo vozdeystviya. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, 5(16), 88–91. <https://www.gramota.net/materials/2/2012/5/21.html> [in Russian].
5. Ivanova, V. F. (red.), (2012). *Praktykum iz zhurnalistskoi etyky: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: vydavets O.Zen [in Ukrainian].
6. Issers, O. S. (2008). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoy rechi*. Moskva: KomKniga [in Russian].
7. Kovnir, N. V. (2020). *Komunikativno-prahmatychni osoblyvosti hazetnoho zaholovka (na materialy suchasnykh anhliiskomovnykh internet-vydan)* [Kvalifikatsiina robota na zdobuttia stupenia «mahistr», KhDU]. http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12912/Kovnir_fuifzh_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
8. Kozlova, V. V. (2016). Mizhkulturnyi aspekt movlennievoho vplyvu. *Molodyi uchenyi*, 11(38), 202–205. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/47.pdf> [in Ukrainian].
9. Kryvoruchko, S. I. (2011). *Linhvoprahmatychni vlastyvoli perlokutyvnykh optymizatoriv u suchasnomu nimetskomovnomu dyskursi* [Avtoref. dys. kand. filol. nauk, KhNU im. V.N. Karazina] [in Ukrainian].
10. Kubanova, T. V. (2018). Funktsionalno-semantychna spetsyfika suchasnoho anhlomovnoho hazetnoho zaholovku. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 2(316), 63–71. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2018_2_10 [in Ukrainian].
11. Kucheroва, О. О. (2002). Funktsionalno-komunikativni osoblyvosti zaholovka politychnoi ta ekonomichnoi statei anhlomovnoi presy. *Nauk. zap. NaUKMA. Ser.: Filolohichni nauky*, 20, 32–35. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8739> [in Ukrainian].
12. Lazareva, E. A. (2001). Strategiya diskreditatsii v sovremennoy rossiyskoy presse. *Lingvokulturologicheskie problemy tolerantnosti: tez. dokl. Mezhdunar. nauch. konf.*, 24–26 okt. 2001 g. Yekaterinburg (с. 239–241). Ural [in Russian].
13. Levchenko, Kh. (2019). Pryntsypy manipulyativnoho vplyvu na masovoho slukhacha. *Makarenkivski chytannia: filolohichni ta metodolohichni studii*. https://fisf.sspu.edu.ua/images/2020/zbirnik-vesna_2019_a02b4.pdf [in Ukrainian].
14. Marynenko, I. O. (2020). Informatsiina nedostatnist yak komponent atraktyvnosti mediinoho zaholovka. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka*, 1(76), 157–169. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2020.76.13> [in Ukrainian].

15. Pavliuk, L. S. (1993). Hroteks, «metafora nyzu», burlekskno-ironichni tonalnosti suchasnoi presy: apolohiia styliu i anomalii styliu. *Ukrainska zhurnalistyka: formuvannia suchasnoho oblychchia* (с. 102–107). Lviv: Svit [in Ukrainian].
16. Pocheptsov, H. H. (1999). *Vstup do informatsiinykh viin*. Kyiv: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
17. Pohepcov, G. G. (2001). *Teoriya komunikacii*. Kiev: Vakler [in Russian].
18. Rozdabara, K. D. (2011). Politychna manipuliatsiia yak ob'ekt linhvistychnoho doslidzhennia. *Mova i kultura*, 14(7), 228–233. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_7_42 [in Ukrainian].
19. Selivanova, O. O. (2012). Movlennieviy vplyv v komunikativnii vzaiemodii. *Psykholinhvistyka*, 10, 223–229. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_31 [in Ukrainian].
20. Sidenko, N. H. (2015). Prahmatychnyi zmist movlennievoi manipuliatsii u masovii komunikatsii (na materialii anhlomovnoi «zhovtoi» presy). *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky*, 1, 265–269. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2015_1_54 [in Ukrainian].
21. Sternin, I. A. (2012). *Osnovi rechevogo vozdeistviya*. Voronej: Istoki [in Russian].
22. Fadieieva, O. V. (2017). Funktsii ta zasoby prahmatyzatsii hazetnykh zaholovkiv. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*, 27(2), 135–139. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_2/39.pdf [in Ukrainian].
23. Chernyavskaya, V. E. (2006). *Diskurs vlasti i vlast diskursa: problemi rechevogo vozdeistviya*. Moskva: Flinta: Nauka [in Russian].
24. Shelestiuk, E. V. (2009). *Rechevoe vozdeistvie: ontolohiia y metodolohiia yssledovaniya* [Avtoref. dys. d-ra fylol. nauk, Chelyabinskiiy gosudarstvennyi universitet]. <https://www.dissercat.com/content/rechevoe-vozdeistvie-ontolohiia-i-metodolohiia-issledovaniya> [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 27.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Заботнова М. В.

Національна академія Національної гвардії України (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-3166-1675

kachur_mira@ukr.net

Стаття присвячена виявленню засобів імплементації інтернет-мемів як засобу реалізації стратегічної комунікації. Мета роботи полягає у визначенні можливостей інтернет-мему бути діянням у процесі реалізації стратегічної комунікації, будучи елементом м'якої сили, що застосовується світовими лідерами. У статті проаналізовано зміст ключових понять — інтернет мемів, стратегічної комунікації, політичного дискурсу і політичних мемів. Крім того, у роботі наголошено на маніпулятивних можливостях інтернет-мемів, які вони реалізують через ефект Мандели. Іntenція створення мемів залежить від умов їх вербалізації, включаючи потребу формування політичної думки і ідеології. Таким чином, стаття висвітлює способи трансформування розважальних інтернет-мемів на засіб маніпуляції. У дослідженні було подано список факторів, наявність яких здатна впливати на спроможність політичних мемів маніпулювати вибором інтернет-користувачів. У статті запропонована авторська класифікація політичних мемів (текстуальних, нетекстуальних і анімаційних) і надано визначення поняттю «політичний мем», який базується на його наративі та змісті. Практичний матеріал було обрано із соціальної мережі Instagram, а саме із офіційних сторінок англомовних новинних агенцій, таких як: BBC, CNN, Politico і Fox News. У роботі було визначено способи реалізації ефекту Мандели та його зв'язку із політичними інтернет-мемами. Окрім того, у роботі представлені результати дослідження, яке було проведено журналом Slate, що надало змогу підтвердити теорію авторки і наголосити на можливостях інтернет-мемів виступати як реалізатором стратегічної комунікації, так і засобом маніпулятивного впливу.

Ключові слова: стратегічна комунікація, маніпуляція, політика, мем, м'яка сила, політичні мем, ефект Мандели.

Myroslava Zabolnova

Internet memes as a tool of facilitating strategic communication

This article treats the internet memes as a way of realizing strategic communication. The paper attempts to assess the potential of internet memes of functioning as soft power tools implemented by world leaders in the field of strategic communication. The paper highlights basic notions pertaining to the respective sphere of activity: internet memes, strategic communication, political discourse, and political memes. Moreover, the work stresses the possibility of using internet memes for the purpose of manipulation based on the so called Mandela Effect. The intention of memes' creation fully depends on the conditions of their verbalization including a need in political thoughts and ideology formation. Thus, the article highlights the ways of transforming entertaining internet memes into means of manipulation. The paper introduces an inventory of factors that can influence and manipulate the internet users' choice. The article suggests a classification of political memes (textual, non-textual, and animated) and determines the description of the concept "political memes" which is based on its narration and content. Language material was selected from the Instagram network, primarily from the official pages of English news agencies: BBC, CNN, Politico and Fox News. The paper discusses the ways of implementing Mandela Effect and its connections with political internet memes. The paper interprets the results of the research conducted by the journal "Slate" that prove the assumption concerning the internet memes' capability of facilitating of strategic communication as well as providing manipulative impact.

Key words: strategic communication, manipulation, politics, meme, soft power, political memes, Mandela Effect.

Вступ. Комунікація сьогодення трансформувалася і створила безмежний спектр можливих способів своєї реалізації. Десятки років

тому було важко уявити, щоб людство перестало віддавати пріоритет живому спілкуванню і замінило його віртуальним. Соціальні мережі стали

ключовими майданчиками для обміну інформації. Facebook, Instagram, Tweeter, TikTok і багато інших — це мережі, які займають левову частину часу середньостатистичного користувача інтернету.

Згідно з Кембриджським словником (Cambridge Dictionary, 2021), комунікація — це обмін інформацією, виразами і почуттями, результатом якого є розуміння, а термін «стратегічний» позначає наявність довгострокових цілей і інтересів, а також засоби їх досягнення. Чи може стратегічна комунікація бути спланованою? «Стратегічною» комунікація стає лише тоді, коли до процесу спілкування підключаються додаткові цілі, цінності, специфічні інтереси і приховані наміри, за якими стоїть окрема постать або група людей. Поширення застосування «м'якої сили» світовими лідерами спровокувало поштовх до розвитку стратегічних комунікацій, яка, сама по собі, априорі має спланований характер і є засобом досягнення глобальних цілей, імплементація яких відбувається приховано від тих, над ким ця дія відбувається. Таким чином, як політика однієї країни здатна впливати на настрій інших держав, так і одна певна політична сила всередині самої країни здатна формувати свій імідж перемагаючи інші політичні групи.

Мета роботи полягає у визначенні можливостей інтернет-мему бути задіяним у процесі реалізації стратегічної комунікації, будучи елементом м'якої сили.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез і т.ін. Реалізація стратегій визначається обраною тактикою — апеляція до цінностей (сім'я, друзі, особисте життя, релігія і т.д.), загрози, аналіз-мінус, звинувачення, кооперації та багато інших (Анохіна, 2008). Ключовими можливостями для застосування комунікативних тактик є політичні промови, але сучасне технологічне суспільство не приділяє достатньо уваги для їх повної інтерпретації. Тому основні уривки з політичних промов демонструють в мережах у вигляді коротких відеофрагментів або ж інтернет-мемах, які представляються у вигляді зображень з можливим текстуальним супроводом. Подібні інформативні уривки часто представляються вирваними з контексту, що розв'язує руки в процесі формування потрібної політичної думки.

Для насадження політичної ідеології потрібні чітко поставлені цілі, тому, на сьогоднішній день, світова стратегічна комунікація спрямована на розширення певних цінностей серед населення. У зв'язку з тим, що інтернет-користувачі складають непохитну більшість, саме соціальні мережі стають ареною для основних дій. Незважаючи на безліч існуючих засобів взаємодії в мережі, меми зайняли провідну позицію завдяки властивим їм якостям — яскравість, стислість, чіткість і ясність.

Стикаючись з мемами, інтернет-користувачі рідко замислюються, що стоїть за ними, на перший погляд, нехитрими картинками, яка їхня роль і яким чином зображення перестає бути картинкою, а вираз — просто словами, коли вони перетворюються в щось більше, значуще. Першим, хто використав поняття «мем», був британський біолог — доктор Річард Доукінз (Dawkins, 2006). Дослідник порівнює цей феномен з реплікаторами інформації, які здатні передавати накопиченні знання від однієї людини іншій, як це роблять гени. Він описав основні аспекти теорії еволюції Дарвіна, де виділив три ключові процеси, зв'язавши їх з процесом копіювання інформації та її подальшої передачі. За своєю формою ця передача і копіювання вже наявної інформації схожа на круговорот і відбувається за участю реплікаторів. Таким чином, акцентуючи увагу на реплікаторах, дослідник взяв за приклад нове поняття «мем», чим і порівняв їх з генами, які, як і меми, копіюють інформацію, з можливістю її подальшої трансформації і передачі.

У 2015 році С. Чемеркін (Чемеркін, 2015) відмітив, що інтернет-мем — це елемент гри, яка постійно ведеться в інтернеті у процесі комунікації. С. Блекмор (Blackmore, 2000) у своїй роботі «Сила мемів», в свою чергу, зазначила, що меми — це знаки, звички, навички, винаходи і способи, якими люди виконують різні дії, що потім копіюються від людини до людини через імітацію. С. Блекмор взяла за основу свого визначення розробки Р. Доукінза і побудувала свою теорію на можливостях розмножуватися.

Свого часу Бредлі Е. Уїгінс порівняв інтернет-меми з так званими артефактами, які стали важливою частиною електронної культури (Wiggins, 2014). Пізніше, в 2012 році, Л. Шифман запропонував визначати поняття «мем», як одиницю популярної культури, яка імітується і трансформується кожним окремим інтернет-користувачем, що в процесі обміну створює загальний культурний досвід (Shifman, 2013). А П. Девісон наголосив, що інтернет-мем — це одиниця культури, найчастіше жарт, який отримує здатність впливати через онлайн поширення (Davison, 2012). Вчені виділяють три можливих компонента, за допомогою яких вербалізуються меми, серед яких: прояв (візуальний зміст мему), поведінка (дія, яка зображується), текст (текстове повідомлення), ідея (концепт, який закладений у мем).

Для більш широкого розуміння терміна «мем» слід звернутися до його основної сфери реалізації — інтернету, який став його будинком, територією еволюції і поширення. Мем — це культурний, лінгвістичний феномен, який залежить від емоційності, освіти, уяви свого автора і користувачів інтернету; є лінгвістичною одиницею сучасної віртуальної комунікації (Zabotnova,

2021). Меми перестали бути звичайними розважальними зображеннями і стали незалежними одиницями спілкування, які несуть в собі інформацію, закладену авторами, а все, що несе хоч якусь інформацію, має звичку бути використаним у якості м'якої сили політичними кампаніями.

Б. Кроуфорд, Ф. Кін і Сурез вважають, що меми можуть поширюватися онлайн для того, щоб передати ідеологію та теорії конспірології (Crewford, 2020), що, у свою чергу, можна порівняти з політичними настроями та інтересами.

Для точної диференціації об'єктів, які можуть належати до цих лінгвістичних одиниць, існують класифікації, які повинні були стати основою детермінації мемів, але на сьогоднішній день все ще не існує загальноприйнятої класифікації для цих одиниць, так як кожна класифікація розглядає їх під певним кутом і не охоплює 100 % мемів і всі їхні способи реалізації.

А. Деа і Д. Перука (Deza, 2015) у своєму дослідженні класифікували меми в залежності від їх контексту, таким чином, вони виділили внутрішній зміст — візуальна складова, яка відноситься до пікселів самого зображення, візуальна складова відноситься до безпосереднього фону зображення; тимчасовий ефект — візуальна складова зображення, яка кидається в очі і є частиною самого зображення; текстуальний зміст — не візуальний зміст, яке відноситься до зображення або його назви. Як можна помітити, класифікація побудована на візуальній складовій, що не охоплює меми, які не містять зображень, хоча автори і виділяють меми з текстуальним змістом, але не розглядають його, як незалежний тип. Пізніше, в 2011 році, Т. Тайлер у своїй книзі «Меметика. Меми та наука про культурної еволюції» (Tyler, 2011) запропонував свою власну класифікацію мемів, яка будувалася на фундаментальних компонентах цього феномена, а саме: нейромемі, артїмемі і актімемі, що вказує на функціональні можливості мемів, але не відноситься до них за смисловим навантаженням. Як всім нам відомо, абсолютно все має сенс, навіть якщо здається, що його там немає. Так само і з мемами.

Спочатку меми носили виключно розважальний характер і були уособленням жартів і жартівливого контенту. За останні кілька років лідируючі новинні агентства у всьому світі переорієнтувалися і почали робити акцент не на друкованих варіантах своїх видань, а на наповненні інтернет-контенту. І, якщо спочатку були сайти, то сьогодні практично кожне видання має власні сторінки у всіх соціальних мережах з величезною кількістю користувачів — Facebook, Instagram і Twitter. Соціальні мережі — це місце існування більш молодого покоління, покоління, яке приділяє більше уваги візуальній інформації, ніж тонам друкованих слів. У цьому випадку, в гру вступають меми, які давно перестали бути тимчасовим трен-

дом соціальних мереж і зайняли незалежну нішу у світі лінгвістики і комунікації в цілому. Тому, їх аналіз з однієї точки зору більше не є актуальним. Розглянувши існуючі типології мемів, ми прийшли до висновку, що перш за все варто звертати увагу на інтенції їх авторів. Загальна картина дозволяє виділяти меми, досліджуючи їх загальний зміст (Zabotnova, 2021): приналежність до групи (смайлики, стікери, мотиватори / демотиватори, GIF-зображення, фото і відеофрагменти), намір автора і інтернет-користувачів (виділяє основну мету мема і його прагматичну сторону, розглядаючи національні, географічні, лексичні та особистісні компоненти автора), емоційне навантаження (описує емоційну складову мема — позитивну, негативну і нейтральну) і лінгвістичні засоби, які використовуються для реалізації головної ідеї автора.

У рамках сучасного інтернету і його соціальних мереж фахівці сфери комунікації розпізнали можливість інтернет-мемів, які приховані від очей звичайного користувача інтернет-простором і виходять за рамки сфери розваг. Хоча намір автора і є основою будь-якого мема, у сучасній сфері комунікації має значення і психологічний аспект. Таким чином, мем припиняє своє існування, як звичайний засіб обміну інформацією, і перетворюється на можливе джерело впливу. А вже основним реалізатором цього впливу є міжнародна політична арена.

Перший політичний мем з'явився в просторах інтернету не так вже й давно. У 2000 році, коли президент Сполучених Штатів Америки Джордж Буш помилково вимовив слово «інтернет» у множині «internets», таку ж помилку відпустив і 4 роки по тому під час політичних дебатів з Джоном Керрі (Klein, 2019).

Ми можемо виділити серед широкого спектру мемів саме політичні меми, як окремий вид. К. Тенів визначає політичні меми, як навмисно створене візуальне уявлення про політичну позицію (Tenove, 2019). Автор вказав, що подібні одиниці повинні викликати занепокоєння так як вони, практично повністю, замінюють дебати, які є ключовою запорукою імплементації демократії. Значна кількість інтернет-користувачів не сприймають меми як феномен здатний виконувати більш серйозну функцію, ніж ту, якою кожен окремий індивідум може наділити політичні меми в силу свого виховання, інтелекту і сфери діяльності.

Результати дослідження та обговорення. Якщо десятиліття тому людство обмінювалося окремими фразами з політичних промов своїх обранців і їх опонентів, то сьогодні, в епоху покоління Y і Z (Strauss, 1999), цей процес відбувається, використовуючи і поширюючи політичні меми, які включають уривки з виступів і курйозні моменти, що часто закладаються в основу візуальних одиниць.

Далеко не всі політичні меми спрямовані на поширення і формування політичної думки, іноді меми цієї сфери створюються виключно з метою обміну інформацією: факти, іронія або ж розваги. Подібного роду політичні меми часто зустрічаються на офіційних сторінках новинних агентств. Таким чином, політичні меми — це лінгвістичні і психолінгвістичні одиниці інтернет-середовища, наратив яких повністю побудований на політичному змісті; мета таких одиниць може варіюватися між інформуванням, дезінформуванням, розвагою і створенням бажаної політичної думки у реципієнта.

У сучасному суспільстві, де в центрі кожного світового питання стоїть політика, неможливо бути осторонь від формування власної думки і світосприйняття. М'яка сила стала ключовим аспектом досягнення своїх інтересів через засоби комунікації, формуючи, таким чином, потрібний політичний вплив і створюючи необхідний авторитет серед різних верств суспільства.

Абсолютно всі користувачі інтернету зустрічають в своїх стрічках соціальних мереж меми з політичним контекстом. У кожного своє ставлення до цих картинок — користувачі можуть їх перегортати, читати детальніше, переходити до коментарів для їх обговорення або зробити найважливіше — поділитися з другом, саме останній аспект соціальних взаємин і є основною метою творців більшості політичних мемів; їх охоплення і вірусність є основними джерелами поширення інформування стосовно політичних кампаній сучасного технологічного суспільства.

Що ж зроблено для того, щоб політичні меми зайняли таке високе місце у сфері комунікації? З року в рік з'являються все нові і нові способи їх вербалізації. Технології, додатки та соціальні мережі не стоять на місці і сприяють їх сталому розвитку. Більш того, змінюється не тільки спосіб їх подачі, але і способи реалізації.

Політичні меми можна порівняти з цукеркою. Інтернет-користувачі звертають увагу на красиву упаковку і смак, в той же самий час уникаючи реального складу, який закладався виробником. З мемами історія зовсім ідентична — перше, що кидається в очі — це зображення, потім — текстувальне повідомлення або, за його відсутністю, контекст. При цьому повністю уникають справжні наміри творців, які значно відрізняються від тих, що усвідомлюються інтернет-користувачами.

Кожній людині відоме слово «маніпуляція», але мало хто розуміє, що за ним стоїть. Одним з найперших вчених, який присвятив своє роботу маніпуляції громадською думкою, був соціолог Г. Франке, який визначив маніпуляцію як процес, який відбувається приховано і завдає шкоди тим індивідуумам, на яких спрямована ця дія (Кара-Мурза, 2008). Таким чином, маніпуляція — це прихований вплив на свідомість

людини з метою формування потрібної думки у населення.

Більш того, американський медіакритик, соціолог і письменник Г. Шиллер вказав у своїй книзі «Маніпулятори свідомістю» (Schiller, 1975), що для успішного завершення процесу впливу людина не повинна усвідомлювати, що над нею проводяться будь-які дії. На сьогоднішній день інтернет — це найбільша платформа для комунікації. Люди з усього світу мають можливість обмінюватися інформацією, що грає на руку політичних кампаній світових лідерів. Соціальні мережі — це ще одна можливість відстежувати, контролювати і маніпулювати атмосферу серед інтернет-користувачів. Використання методів маніпуляції для досягнення політичних цілей — це нова можливість для мемів трансформувати свою роль.

Наприклад, С. Аріфханова (Arifkhanova, 2010) вважає, що маніпуляція повідомленнями залишається нерозпізнаною аудиторією через відмінності між реальністю і її інтерпретацією реципієнтами в той час, як її спотворення в процесі сприйняття — неминуче. Це безпосередньо пов'язано із різницею у підходах до розуміння і розпізнавання інформації. Кожна людина інтерпретує отриману інформацію в силу своїх власних можливостей. До цих можливостей можна віднести кілька факторів, що впливають на сприйняття:

- 1) рівень знання мови, на якому відбувається інформування;
- 2) лінгвістичні можливості реципієнта;
- 3) освіта;
- 4) відкритий доступ до інформаційних ресурсів;
- 5) навички критичного мислення;
- 6) вік;
- 7) особливості світосприйняття.

У своїй роботі дослідник Г. Франке (Franke, 1977) написав, що маніпуляція, у більшості випадків — це вплив на свідомість людини із загрозою для тих, на кого він спрямований.

Згідно з О. Прокоф'євої (Prokofieva, 2015) маніпуляція включає в себе навмисне перебільшення важливості правил, процедур, категоричних тверджень, оцінки людей і подій. Перевага лежить в отриманні матеріальних благ за їх відхилення від правил, а також, за визнання чужих помилок і провини. З цього випливає, що один з можливих способів маніпуляції, які застосовуються в процесі поширення політичних мемів — це перебільшення чужих помилок.

Подібний розвиток подій можливий на сторінках в соціальних мережах різних новинних агентств. У цьому випадку один і той же факт різними платформами подається під різним кутом, що можна віднести до навмисного поширення фейкової інформації або інформації, яка не відповідає дійсності, особливо актуальний цей спосіб, якщо новинні агентства належать різним країнам з полярними інтересами.

Рис. 1 "NBC News"

Рис. 2 "Politico"

Рис. 3 "Fox News"

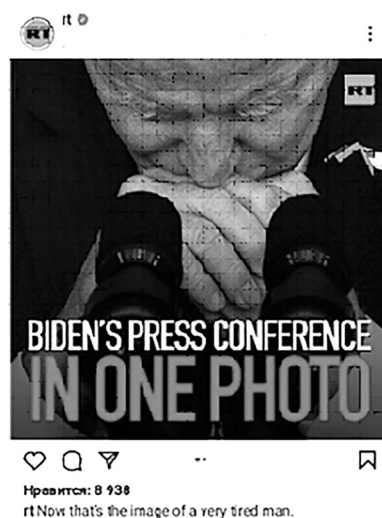

Рис. 4 "RT - Russia Today"

Роботу цієї техніки можна розглянути на прикладі останніх новин, які потрясли своєю жорстокістю весь світ, а саме — теракт в Афганістані, який відбувся в аеропорту Кабула 26 серпня 2021 року і став причиною смерті понад 200 людей, включаючи тринадцять військовослужбовців Сполучених Штатів Америки. Одне і те ж фото чинного президента Сполучених Штатів Америки заповнило інтернет — в більшості випадків, як приклад щирого співчуття і горя (рис. 1, рис. 2, рис. 3), але зустрічаються політичні мему з неприхованою агресією і невідповідністю заявленої інформації дійсності (рис. 4). Політичний мем представлений новинним агентством Russia Today може стати прикладом, як фейковий новин, так і «альтернативних фактів».

Маніпулятивні мему дуже схожі з визнанням чужих помилок і провини, що вкрай часто зустрічається саме серед політичних мемів. Вони допомагають виростити в інтернет-користува-

чах зерно сумніву щодо опонентів. Навіть якщо вибір вже зроблено і курс визначений — мему здатні змусити людину сумніватися. Питання лише в тому, як багато потрібно людині, щоб вона почала сумніватися? Чи може один єдиний мем кардинально вплинути на ситуацію? Вплинути — однозначно ні, але змусити сумніватися — так. Ситуація, при якій інтернет-користувач будь-якої соціальної мережі, перевіряючи стрічку новин і наткнувшись на мем з політичним змістом, може мати два варіанти розвитку подій — він його пролистає або ж стане вивчати більш детально.

Поняття «Ефект Мандели» було вперше згадано Ф. Брумом у 2009 році, коли дослідниця створила вебсайт стосовно її спогадів про Нельсона Манделу, де і згадала смерть політичного лідера. Більш того, її аудиторія налічувала тисячі однодумців, які погодилися з нею щодо періоду смерті Нельсона Мандели (Collins, 2020). Але більш поширеним цей термін став саме в 2013 році,

після смерті політичного діяча. Сталося це тому, що мільйони людей по всьому світу залишали різноманітні коментарі, вказуючи на неправдивість інформації, хоча, насправді, Нельсон Мандела вийшов з місць позбавлення волі в 1990 році. Ч. Кенді, в свою чергу, підкреслила, що такий ефект дезінформації має пряме відношення до інформації, яка згадується після самої події, що взаємодіє зі згадками про оригінальну подію. Дослідники довели, що коротка згадка, яка переплітається із самою подією, може значно впливати на те, яким чином згадується ця сама подія (Kendra, 2017).

Психологи вважають, що подібні масові неточності у спогадах можуть бути спричинені спотворенням окремих моментів в пам'яті і відомо, як «дезінформаційний ефект». Дезінформаційний ефект — це ситуація, при якій сприйнята інформація впливає на спосіб згадувати про неї (The 'Mandela effect', 2019). Меми відмінно підходять для використання цієї технології як методу маніпулювання.

Рис. 5 "Ефект Манделі.
Відредаговане фото"

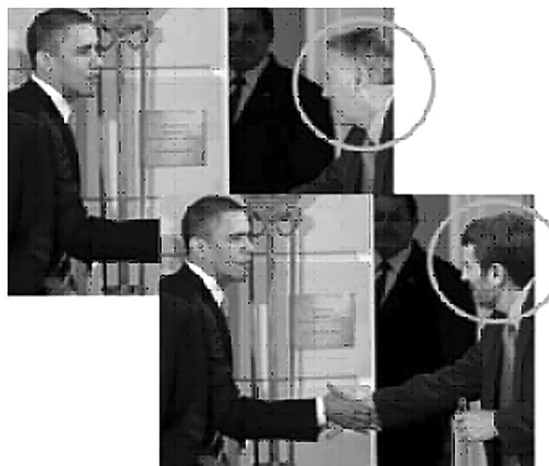

Рис. 6 "Ефект Манделі.
Оригінальне фото"

Яка ж причина появи дезінформації? На сьогоднішній день можна виділити декілька чинників, які впливають на її створення та поширення:

1. Оригінальна інформація і видозмінена інформація відтворюється лише після того, як всі факти перемішалися між собою в спогадах індивіда (Putnam, 2014).

2. Видозмінена інформація в реальному житті «переписує» справжні спогади про подію.

3. Розум здатний підганяти факти під події, а події під факти (як це трапилося з фотографією 44-го президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами, який тиснув руку колишньому президенту Ірану Махмуду Ахмадінеджаду).

4. Видозмінена інформація, яка більш свіжа в пам'яті індивіда впливає на формування основного спогаду.

5. При наявності прогалин у пам'яті, що стосуються певної події — розум заповнює пропуски наданою видозміненою інформацією.

Вчені розробили метод створення фальшивих спогадів, який отримав назву «Парадигма завдань Діза-Родігера-Макдермотта» (ДРМ) (Prohaska, 2016). У процесі використання цього методу учасникам пропонується список із семантично пов'язаних слів (наприклад: школа, бібліотека, лікарня, мерія, ліцей і т.д.), який вони повинні прочитати. Після цього, вчені запитують про можливість згадати окреме слово того ж семан-

тичного ряду, наприклад, університет, в основному учасники згадують це слово, подумки включаючи його в список, де його не було. Дослідження 2017 року (Pardilla-Delgado, 2017) показало, що подібні фальшиві спогади здатні зберігатися в пам'яті людини до 60 днів.

Пам'ять людини — велика загадка. Ми здатні підв'язувати зображення до реальних подій і реальні події до неіснуючих фактів. Таким чином, що політичні меми з фейковою інформацією можуть стати частиною реального світу інтернет-користувача. І це не помилка недосконалого критичного мислення, а гра з розумом. Цю ситуацію можна порівняти з навчанням маленької дитини — якщо на «стіл» десятки разів говорити «стілець», дитячий розум буде сприймати саме таку інформацію, тому частота появи політичних мемів з неправдивою інформацією відіграє ключову роль у формуванні потрібної політичної думки.

Висновки. Незважаючи на широкий спектр можливих засобів комунікації їх різноманітність продовжує зростати кожного дня. Особливо цей неминучий розвиток торкнувся соціальних мереж. Для заощадження мовних ресурсів інтернет-користувачі створюють нові і розширюють вже існуючі засоби обміну інформацією.

Фахівці сфери комунікації розширили можливості інтернет-мемів, які приховані від очей звичайного користувача кіберпростору і виходять за рамки сфери розваг. Хоча намір автора і є осно-

вою будь-якого мему, у сучасній сфері комунікації велику роль відіграє і психологічний аспект. Таким чином, мем перестає бути звичайним засобом обміну інформацією, а перетворюється на можливе джерело впливу. А вже основним реалізатором цього впливу є міжнародна політична арена.

Основою для створення політичних мемів служать промови, дебати, виступи і презентації. Уривки з політичних промов демонструють в мережах у вигляді коротких відео-фрагментів або ж інтернет-мемах, які представляються у вигляді зображень з можливим текстуальним супроводом. Не маючи розвиненого критичного мислення і перебуваючи в постійному інформативному полі і під тиском з боку правильно спланованої стратегічної комунікації, важко сформулювати стійкий психологічний стан у питаннях, що стосуються політичної сили.

Більш того, методи маніпуляції на просторах інтернету, зокрема в соціальних мережах, стали ключовим інструментом інформаційної боротьби між політичними силами і запорукою успіху для насадження ідей, ідеологій, смислів і інтересів.

Соціальні мережі — це неосяжна сила з величезним потенціалом для реалізації маніпулятивних дій з боку суб'єктів політичного правління. З неминучим зростанням комунікативних можливостей соціуму будуть зростати і можливості всіх трьох груп політичних мемів.

ДЖЕРЕЛА

1. Анохина, В. С. (2008). Стратегии и тактики коммуникативного поведения в малой социальной группе (семье). *Вестник Ставропольского государственного университета*, 56, 64–71.
2. Кара-Мурза, С. Г. (2008). *Манипуляция сознанием*. М.: Эксмо.
3. Чемеркін, С. (2015). Інтернет-мем — що це? *Культура слова*, 82, 113–116.
4. Arifkhanova, S. (2010). *Manipulation of Social Consciousness through Mass Media*. https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=es1oqYkAAAAJ&citation_for_view=es1oqYkAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
5. Blackmore, S. (2000). The Power of Memes. *Scientific American*, 283(4), 52–61.
6. Collins, L. (2020). *The Mandela Effect, Fake News and Elections*. <https://www.jpost.com/opinion/my-word-the-mandela-effect-fake-news-and-elections-647435>
7. Communication. (2021). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/communication>
8. Crewford, B., Keen, F., & Suarez-Tangil, G. (2020). *Memetic Irony and the Promotion of Violence within Chan Culture*. <https://crestresearch.ac.uk/resources/memetic-irony-and-the-promotion-of-violence-within-chan-cultures/>
9. Davison, P. (2012). The Language of Internet Memes. In M. Mandiberg (Ed.), *The Social Media Reader* (pp. 120–134). New York: NYU Press.
10. Dawkins, R. (2006). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
11. Deza, A., & Parikh, D. (2015). *Understanding Image Virality*. <https://arxiv.org/pdf/1503.02318.pdf>
12. Franke, H. (1977). *Manipulated Man: The Power of Man over Man, its Ricks and its Limits*. Eugene: Pickwick Publications.
13. Jaffe, E. (2011). *Remember When*. <https://www.psychologicalscience.org/observer/remember-when>
14. Kendra, C. (2017). The Misinformation Effect and False Memories. *Verywellmind*. www.verywellmind.com/what-is-the-misinformation-effect-2795353.

15. Klein, O. (2019). *The Evolution of Political Internet Memes*. *Kennedy School Review: a Harvard Kennedy School Student Publication*. <https://ksr.hkspublications.org/2019/03/11/the-evolution-of-political-internet-memes/>
16. Pardilla-Delgado, E., & Payne, J. D. (2017). *The Deese-Roediger-McDermott (DRM) Task: A Simple Cognitive Paradigm to Investigate False Memories in the Laboratory*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5407674/>
17. Prohaska, V., DelValle, D., Tolia, M. P., & Pittman, A. E. (2016) *Reported serial positions of true and illusory memories in the Deese/Roediger/McDermott paradigm*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09658211.2015.1059455?scroll=top&needAccess=true>
18. Prokofieva, O. (2015) Psychological Conditions of Preventing Manipulative Interpersonal Relations in Adolescence. *Психологія. Наука і освіта*, 7, 87–93. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5629/1/Prokofieva.pdf>
19. Putnam, A. L., Wahlheim, C. N., & Jacoby, L. L. (2014). Memory for flip-flopping: detection and recollection of political contradictions. *Memory & Cognition*, 42, 1198–1210. <https://dx.doi.org/10.3758%2Fs13421-014-0419-9>
20. Schiller, H. (1975). *The Mind Manager*. Boston: Beacon Press.
21. Shifman, L. (2013). Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(3), 362–377.
22. Strauss, W., & Howe, N. (1997). *The Fourth Turning*. New York: Broadway Books.
23. Tenove, K. (2019). *The Meme-ification of Politics: Politicians and their “Lit” Memes*. <https://theconversation.com/the-meme-ification-of-politics-politicians-and-their-lit-memes-110017>
24. The ‘Mandela effect’ and the science of false memories. (2019). *The Conversation Trust*. UK. <http://theconversation.com/the-mandela-effect-and-the-science-of-false-memories-114226>
25. Tyler, T. (2011). *Memetics. Memes and the Science of Cultural Evolution*. Grenoble: Mersenne Publishing.
26. Wiggins, B. E. (2014). Memes as Genre: A Structural Analysis of the memescape. *New Media and Society*. https://www.researchgate.net/publication/288811719_Memes_as_genre_A_structural_analysis_of_the_memescape
27. Zabotnova, M. (2017). The Role of Memes in the World of Developing Internet Communication. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*, 30(2), 154–156.
28. Zabotnova, M. (2021). Textuality of Internet Memes in English Political Discourse. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*, 48(1), 66–69.

REFERENCES

1. Anokhyna, V. S. (2008). Stratehii i taktyky komunikatyvnoho povedeniia v maloi sotsyalnoi hruppe (semie). *Vestnyk Stavropolskoho hosudarstvennoho unversiteta*, 56, 64–71 [in Russian].
2. Kara-Murza, S. H. (2008). *Manipuliatsiya soznanyem*. M.: Eksmo [in Russian].
3. Chemerkin, S. (2015). Internet-mem — shcho tse? *Kultura slova*, 82, 113–116 [in Ukrainian].
4. Arifkhanova, S. (2010). *Manipulation of Social Consciousness through Mass Media*. https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=es1oqYkAAAAJ&citation_for_view=es1oqYkAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
5. Blackmore, S. (2000). The Power of Memes. *Scientific American*, 283(4), 52–61.
6. Collins, L. (2020). *The Mandela Effect, Fake News and Elections*. <https://www.jpost.com/opinion/my-word-the-mandela-effect-fake-news-and-elections-647435>
7. Communication. (2021). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/communication>
8. Crewford, B., Keen, F., & Suarez-Tangil, G. (2020). *Memetic Irony and the Promotion of Violence within Chan Culture*. <https://crestresearch.ac.uk/resources/memetic-irony-and-the-promotion-of-violence-within-chan-cultures/>
9. Davison, P. (2012). The Language of Internet Memes. In M. Mandiberg (Ed.), *The Social Media Reader* (pp. 120–134). New York: NYU Press.
10. Dawkins, R. (2006). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
11. Deza, A., & Parikh, D. (2015). *Understanding Image Virality*. <https://arxiv.org/pdf/1503.02318.pdf>
12. Franke, H. (1977). *Manipulated Man: The Power of Man over Man, its Ricks and its Limits*. Eugene: Pickwick Publications.
13. Jaffe, E. (2011). *Remember When*. <https://www.psychologicalscience.org/observer/remember-when>
14. Kendra, C. (2017). The Misinformation Effect and False Memories. *Verywellmind*. www.verywellmind.com/what-is-the-misinformation-effect-2795353.

15. Klein, O. (2019). *The Evolution of Political Internet Memes. Kennedy School Review: a Harvard Kennedy School Student Publication*. <https://ksr.hkspublications.org/2019/03/11/the-evolution-of-political-internet-memes/>
16. Pardilla-Delgado, E., & Payne, J. D. (2017). *The Deese-Roediger-McDermott (DRM) Task: A Simple Cognitive Paradigm to Investigate False Memories in the Laboratory*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5407674/>
17. Prohaska, V., DelValle, D., Toglia, M. P., & Pittman, A. E. (2016) *Reported serial positions of true and illusory memories in the Deese/Roediger/McDermott paradigm*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09658211.2015.1059455?scroll=top&needAccess=true>
18. Prokofieva, O. (2015) Psychological Conditions of Preventing Manipulative Interpersonal Relations in Adolescence. *Психологія. Наука і освіта*, 7, 87–93. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5629/1/Prokofieva.pdf>
19. Putnam, A. L., Wahlheim, C. N., & Jacoby, L. L. (2014). Memory for flip-flopping: detection and recollection of political contradictions. *Memory & Cognition*, 42, 1198–1210. <https://dx.doi.org/10.3758%2Fs13421-014-0419-9>
20. Schiller, H. (1975). *The Mind Manager*. Boston: Beacon Press.
21. Shifman, L. (2013). Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(3), 362–377.
22. Strauss, W., & Howe, N. (1997). *The Fourth Turning*. New York: Broadway Books.
23. Tenove, K. (2019). *The Meme-ification of Politics: Politicians and their “Lit” Memes*. <https://theconversation.com/the-meme-ification-of-politics-politicians-and-their-lit-memes-110017>
24. The ‘Mandela effect’ and the science of false memories. (2019). *The Conversation Trust*. UK. <http://theconversation.com/the-mandela-effect-and-the-science-of-false-memories-114226>
25. Tyler, T. (2011). *Memetics. Memes and the Science of Cultural Evolution*. Grenoble: Mersenne Publishing.
26. Wiggins, B. E. (2014). Memes as Genre: A Structural Analysis of the memescape. *New Media and Society*. https://www.researchgate.net/publication/288811719_Memes_as_genre_A_structural_analysis_of_the_memescape
27. Zabolnova, M. (2017). The Role of Memes in the World of Developing Internet Communication. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya Filolohiia*, 30(2), 154–156.
28. Zabolnova, M. (2021). Textuality of Internet Memes in English Political Discourse. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya Filolohiia*, 48(1), 66–69.

Дата надходження статті до редакції: 25.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

WIE FEUER UND WASSER: ВІДМІННОСТІ І ПОДІБНОСТІ ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ В НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Зайченко О. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0001-8331-8185
o.zaichenko@kubg.edu.ua

У запропонованій статті розглянуто основні поняття фразеологічних порівнянь німецької мови, проблеми їх перекладу. Подано порівняльний аналіз компаративних фразеологічних одиниць в німецькій та в українській мовах, визначено особливості структури фразеологічних порівнянь, семантичне наповнення їхніх компонентів, виявлено спробу розширити типологію фразеологічних порівнянь у німецькій мові. Аналіз корпусу фразеологічних порівнянь німецької та української мов свідчить про наявність компаративних фразем як подібних, так і відмінних за семантикою, що зумовлено різними ментальними уявленнями соціуму, національно-культурними особливостями. В ідіоматичному просторі німецької мови спостерігаються унікальні, специфічні компаративні фраземи. Фразеологічні порівняння можуть перекладатись повними еквівалентами, частковими лексичними еквівалентами, підбором аналогів, дослівно. У статті наголошується на важливості і доцільності вивчення, вживання та перекладу німецьких фразеологізмів студентами, які вчать іноземну мову. Стаття звертає увагу на функціонування компаративних порівнянь у німецькій мові, оскільки деякі порівняльні фраземи застаріли, деякі мутували, змінили денотативне значення. Компаративні порівняння як окрема категорія фразеології залишаються продуктивною, актуальною, комунікативно цінною частиною фразеології і відкритою для нових доповнень. В перспективі дослідження може бути унаочнено укладанням лексикографічного словника стійких порівнянь, який стане в нагоді при вивченні лексикології, стилістики, лінгвокраїнознавства, практичного курсу перекладу для студентів, які вивчають німецьку мову як фахову або як другу іноземну.

Ключові слова: компаративні фразеологізми, стійкі порівняння, порівняльні фразеологізми, метафоричний інтенсифікатор, переклад німецьких компаративних фразеологізмів, лексикологія німецької мови, стилістика німецької мови, лінгвокраїнознавство, відмінності і подібності образних порівнянь в німецькій і українській мовах, образ.

Olena Zaichenko

Wie Feuer und Wasser: differences and similarities of similes in the German and Ukrainian languages

The paper focuses on the main features of similes in the German language as well as the translation issues related to them. The comparative analysis of similes in the German and Ukrainian languages has been carried out to reveal the structural and semantic aspects of similes resulting in extended typology of similes in the German language. The analysis of the corpora of similes in the German and Ukrainian languages has demonstrated the presence of both similar and divergent semantic features inherent in them which stem from differences in mentalities of Germans and Ukrainians. Unique, specific fixed similes are observed in the idiomatic space of the German language. Similes can be rendered into the target language by the fully equivalent units, partial lexical equivalents, analogous counterparts, word-for-word patterns. The article pays special attention to the educational issues for foreign students to study German similes. Studies of similes extend to functioning of such units in the modern German language as some of them have turned to be outdated, got transformed, or changed their denotative meaning. The article confirms that similes as a special part of phraseology are productive, topical, valuable in terms of communication, as well as open for development. The research can result in compiling a dictionary of similes which will facilitate the studies of lexicology, stylistics, cultural studies of Germany, differences and similarities of similes in German and Ukrainian, image.

Key words: comparative expressions, simile, fixed similes, metaphoric intensifier, translation of German similes, German lexicology, German stylistics, cultural studies of Germany, differences and similarities of similes in German and Ukrainian, image.

Вступ. Мовна культурна спадщина німецької нації, як і мовна площа будь-якої іншої культури, багата ідіоматичними виразами. Саме фразеологічні одиниці, фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності відображають національний колорит, дух суспільства, тому вивчення іноземної мови неможливе без занурення у лексико-фразеологічну систему цієї мови і опанування відповідних зворотів. На нашу думку, тільки володіючи цим мовним багатством і вживаючи вірно при спілкуванні іноземною мовою коректні ідіоми, можна вважати, що мовний бар'єр подолано. І хоча розвідки у сфері фразеології ведуться мовознавцями (В. Мокієнко, В. Телія, О. Юрченко, В. Калашник, О. Селіванова, Ch. Palm, W. Fleischer, E. Donalies, H. Burger та інші) не один десяток літ, все ж ця тема і сьогодні залишається актуальною для дослідження і відкрита для нових свіжих поглядів. Дослідження функціонування компаративних порівнянь у тексті, мовленні, а особливо при перекладі має важливе значення, оскільки збереження максимальної автентичності, специфіки зможе гарантувати живе міжнаціональне спілкування.

Етногенез, еволюція суспільства, мовний генезис — взаємний процес цих аспектів віками шліфував культурні традиції повсякденного життя народів, зіставляв та порівнював явища і реалії буття, виокремлюючи специфічні власні колоритні якості. Найяскравіше самобутність народу, його багаторічне мислення, спостереження за навколишнім середовищем, історичні явища, побутове повсякдення відображаються у лексиці, а саме у фразеологічній сфері. Як універсальний засіб вираження людських думок, мова допомагає відтворювати цю накопичену інформацію, укорінюючи її у своїй культурі, запозичуючи частково з культури інших народів, з якими контактували німці протягом століть і передавати її як унікальний своєрідний спадок від покоління до покоління.

Актуальність статті полягає в тому, що переклад і коректне вживання порівняльних фразеологізмів німецької мови викликає труднощі серед тих, хто вивчає німецьку мову як іноземну, що може пояснюватися недостатнім розумінням менталітету німецькомовного народу, його традицій, історії та функціональних особливостей ідіоматичних одиниць.

Метою нашого дослідження є встановлення структурних, семантичних, функціональних та лінгвокультурологічних особливостей порівняльних фразеологізмів німецької мови та визначення їхніх відповідників в українській мові,

що може стати передумовою складання лексикографічного словника компаративних фразем німецької і української мов. Практичне значення статті полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані під час вивчення лексикології, лінгвокраїнознавства, стилістики, перекладознавства. Матеріалом дослідження послугували 550 компаративних фразеологічних виразів, відібраних із фразеологічних словників, статей та художніх текстів.

Методологія дослідження. Методологія аналізу матеріалу для статті ґрунтується на емпіричних методах лінгвістичних досліджень, у той час як інтерпретації здійснені під кутом зору лінгвокультурології, компаративістики та лінгвосоціології. Прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації описового методу було здійснено вибірку лексичного матеріалу і класифіковано в тематичні групи. У ході порівняльного аналізу виявлені розходження і аналогія досліджуваних одиниць в німецькій та українській мовах, специфіка та унікальність окремих фразеологічних порівнянь німецької мови.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Німецький філолог В. Шмідт визначає фразеологізми як одиниці мовної системи, як засоби образності мови, які є близькими до метафори, метонімії, персоніфікації, символами, які можуть передавати зовсім інший сенс (Schmidt, 1967, S. 10).

І. Чернишова характеризує фразеологізми як фіксовані словосполучення, які не утворюються окремими мовцями, вживаються як готові структурні і значеннєві одиниці, яким властиві ідіоматичність, стабільність, лексикалізація і відтворюваність (Černyšewa, 1970).

Теорія Ш. Баллі, який започаткував дослідження французької ідіоматики, була використана В. Виноградовим у семантичній класифікації фразеологічних одиниць, що ґрунтується на змінах значення слова при різних синтаксичних і стилістичних умовах фразоутворення (Виноградов, 1977, с. 152).

Дослідження В. Виногорова продовжив М. Шанський, виокремивши фразеологічні вирази, до яких відніс фразеологічні одиниці, які є сталі у своєму складі і вживанні фразеологічні звороти, є не лише семантично подільними, але й складаються зі слів з вільним значенням (Шанский, 1985, с. 20).

Наукові розвідки у сфері фразеології німецької мови, проведені К. Мізіним, М. Літвіною, Ю. Фірсовою, стали базисом для досліджень більш вузьких аспектів фразеологічної системи,

а саме: фразеологічні зооніми були об'єктом розгляду Л. Готовкіної, А. Гребенюк, Л. Дубко, О. Нагорної, А. Ришкової та ін. Проблема компаративних фразеологізмів присвячені роботи В. Гаврися, Т. Кияка, Г. Капніної, О. Пророченко, К. Мізіна та ін. Як виокремлені мовні одиниці стійкі порівняння досліджували В. Виноградов, О. Кунін, А. Назарян, І. Чернишова. Семантичні, стилістичні та структурні особливості розглянуті Л. Лебедевой, А. Маратовой, А. Найдой, В. Огольцевой. Асоціативні зв'язки компаративних конструкцій проаналізовано О. Грипас, науковиця виокремила компаративному компонента-ознаки (Грипас, 2020, с. 11–14).

О. Пророченко відносить компаративні фразеологізми до фразеологічних виразів, які «в процесі комунікації не створюються мовцями, а відтворюються як готові мовні одиниці з постійним складом і значенням» (Гаврись, Пророченко, 1981, с. 372). Щодо комунікативної значущості, філологиня дефінує стійкі порівняння як сталі і відтворювані сполучення слів з чітко вираженими структурними ознаками, які ґрунтуються на традиційному порівнянні в німецькій і українській мовах (Гаврись, Пророченко, 1981, с. 374).

Компаративні фразеологізми належать у фразеологічній системі до особливої групи фразеологічних зворотів і, на думку Т. Кияка, ґрунтуються на переосмисленому стійкому порівнянні (Кияк, 2006, с. 176). К. Мізін розглядає компаративні фразеологізми як фразеологічну мікросистему німецької мови, в основі якої є комплексний аналіз фразеологічних порівнянь (Мізін, 2003). Порівняння — це один із засобів пізнання світу, це акт думки, який полягає в «зіставленні об'єктів для встановлення їхніх відношень, найважливішими з-поміж яких виступають відношення тотожності (рівності) й відмінності» (Прохоров, 1998, с. 785).

Образ, який асоціативно малюється при порівнянні, на думку Н. Д. Арутюнової, «формується сприйняттям, пам'яттю, уявленням, накопиченими враженнями і ніби сам собою виникає у свідомості людини. Це здебільшого механізми стихійного, мимовільного дослідження світу і життя» (Арутюнова, 1999, с. 318). Фразеологічним порівнянням характерні двочленна структура, поєднана порівняльним сполучником, особливий стилістичний, граматичний і семантичний зв'язок між лівою і правою частинами, остання, так звана еталонна частина відзначається здебільшого насиченою образністю, емоційністю та експресивністю, розкриває дії або ознаки першої. Вихідний, тобто лівий компонент, окреслює граматико-синтаксичну та семантико-тематичну сторони звороту. Порівняльна складова звороту, через яку саме і створюється образність, вводиться за допомогою сполучників *wie* та *als*, хоча кількість зворотів з *als* становить не більше 9% від всіх сталих

фразеологічних порівнянь (*j-n als melkende Kuh betrachten* — розглядати когось як дійну корову (якою можна користуватися довгий час як джерелом прибутку)). Варто зазначити, що одне фразеологічне порівняння передається як підрядне порівняльне речення, в якому *als* поєднується із сполучником *ob* (*als ob der Teufel auf j-m Erbsen gedroschen hätte* — на комусь наче чорти горох молотили (про рябу людину)).

Результати дослідження та обговорення.

Загалом компаративні фразеологізми німецької мови із сполучником *als* є порівняльними підрядними реченнями. В таких реченнях завжди спостерігається вживання прикметника (прислівника) у компаративному ступені, який передує порівняльній групі, і найчастіше це прикметник *besser*: *Besser Ehre ohne Leben, als Leben ohne Ehre* — Краще честь без життя, ніж життя без честі. / Ганьба гірше смерті; *Ein Bild ist besser als tausend Wörter* — Одна ілюстрація краще тисячі слів. / Добрий приклад краще сотні слів; *Das Ei will klüger sein als die Henne* — Яйце хоче бути розумнішим квочки (курки). / Яйця курку не вчать; *Vier Augen sehen mehr als zwei* — Чотири ока бачать більше, ніж два. / Одна голова добре, а дві краще;

Lieber einen dicken Bauch vom Saufen, als einen krummen Buckel vom Arbeiten — Краще товсте черево від пияцтва, ніж горб від роботи.

На наш погляд, варто віднести до фразеологічних порівнянь граматико-синтаксичні конструкції компаративних зворотів, побудованих за допомогою парних сполучників *je...desto* та *wie...so*: *Je mehr der Geizige hat, je weniger wird er satt* — Чим більше жадібний має, тим він стає ненаситнішим. Хто багато має, більше ще хоче; *Je mehr Geld, desto mehr Sorgen* — Чим більше грошей, тим більше клопоту; *Je näher dem Feind, desto näher dem Boden* — Чим ближче до ворога, тим ближче до землі; *Je später der Abend, desto netter die Gäste* — Чим пізніше вечір, тим миліші гості; *Jeder ruht so, wie er sich bettet* — Кожен відпочиває так, як він собі постелить; *Wie der Vater, so der Sohn* — Який батько, такий і син; *Wie die Saat, so die Ernte* — Який посів, такий і врожай. / Що посієш, те й пожнеш; *Wie man in den Wald ruft, so schallt es heraus* — Що людина в ліс кричить, те й їй звідти луною і відгукується. / Яке частування таке й дякування.

Дослідження вибіркового матеріалу виявило особливі конструкції побудови порівняльного звороту, які залишилися поза увагою дослідників, а саме:

- порівняння передається за допомогою сполучника *denn*: *Kein Arzt ist besser denn drei* — Відсутність лікаря краще, ніж троє лікарів за раз. / У семи няньок дитя без ока;
- порівняння відчувається підсвідомо у самому змісті, без наявності сполучника: *Man*

ohne Weib, Haupt ohne Leib. Мужик без баби — голова без тіла;

Запропоновані В. Виноградовим дві моделі компаративних фразеологізмів (Виноградов, 2001, с. 181), а саме:

- прикметник / дієприкметник + сполучник + іменник: *leicht wie eine Feder* — легкий як пір'їнка; *gespannt wie ein Regenschirm (або Flitzbogen)* — аж палати з цікавості / дуже заінтригований;

- дієслово + сполучник + іменник: *dastehen wie Ölgötze* — стояти як стовп; *stinken wie ein Aas* — смердіти.

Структури фразеологічних порівнянь німецької мови можуть бути розширені, або доповнені іншими моделями, наприклад:

- сполучник + дієприкметник + дієслово: *wie versteinert dastehen* окам'яніти (на місці), заціпеніти (від жаху); *wie aufgezogen reden* — говорити як дражнити;

- сполучник + іменник-підмет + іменник із прийменником, що вводить обставину: *wie Blitzschlag (und Wolkenbruch) aus heiterem Himmel* — як грім серед ясного неба; *wie ein Fisch auf dem Trocknen* — як риба на березі;

- сполучник + іменник-підмет + іменник із прийменником, що вводить обставину + дієслово: *wie ein Affe auf dem Schleifstein sitzen* — невпевнено сидіти на велосипеді (як мавпа на гостроїльному камені); *wie der Bauer auf den Wolf draufschlagen* — відлупцювати як сидорову козу; *wie Pilze aus dem Boden schießen* — рости як гриби;

- іменник + сполучник + іменник: *(ein) Kerl wie ein Baum* — силач, здоровенний чоловік; *Jacke wie Hose* — куртка (піджак) — що штани. Хрін редьки не солодший.

Функціональність порівняльних виразів у мовленнєвому акті, мотивована пізнавальними і мисленнєвими властивостями мовця, є, на нашу думку, найважливішим аспектом. Німецькі компаративні фразеологізми дещо різняться своїм семантичним значенням від подібних чи еквівалентних відповідників в українській мові. Така розбіжність у значенні зумовлює певні труднощі відтворити експресивність ментальної метафори при перекладі, тобто знайти найбільш влучного метафоричного інтенсифікатора, щоб як можна точніше передати зміст, не порушивши когнітивної і лексичної гармонії ні в мові, з якої перекладається, ні якою інтерпретується.

Фразеологічні порівняння безпосередньо пов'язані з образами, які з'являлися у свідомості людей асоціативно, базуючись на лінгвокультурних особливостях, національних стереотипах народу. Основу таких гештальтів складають реальні подібності, зумовлені спостереженням за життям і поведінкою людей та тварин, природними явищами, речами тощо.

На основі аналізу нашого вибіркового матеріалу вдалося виокремити декілька ареалів порів-

нянь. Щоб описати свої почуття (Gefühle), психічний і фізичний стан (Geistlicher und körperlicher Zustand), зовнішність (Aussehen), риси характеру (Charakterzüge), народ знайшов схожості і подібності на основі зорової, звукової візуалізації та інших сенсорних аналізаторів у таких сферах:

- тваринний світ (Tierwelt): *Augen machen wie ein (ab)gestochenes Kalb* — вирячити очі (від подиву); *wie ein lackierter Affe* — як виряджене опудало; *diebisch wie eine Katze, furchtsam wie ein Hase* — ляхливий як заєць, а шкідливий як кішка; *j-n wie einen Hund behandeln* — жорстоко ставитися до когось, знущатися з когось;

- рослинне середовище (Pflanzenwelt): *keusch wie eine Lilie* — чиста як лілія; *zittern wie Espenlaub* — тремтіти як осиковий лист; *wachsen wie das Gras im Winter* — не рости, не розвиватися; рости як трава взимку; *ein Kerl wie ein Baum* — силач, здоровенний чоловік;

- природні явища (Naturerscheinungen): *launisch wie der Aprilwetter* — капризний, мінливий, як погода в квітні; *wie vom Donner gerührt* — як громом прибитий; *wie das leibhaftige Donnerwetter* — із швидкістю блискавки; *das ist wie Sommer und Winter* — це зовсім несумісні речі; це як небо і земля; *wie auf einem Vulkan leben* — жити як на вулкані;

- релігійні мотиви (religiöse Motive): *wie ein Posauenengel aussehen* — виглядати як ангел з тромбоном (про кремезну людину); *j-d sieht aus wie das Leiden Christi* — у кого-небудь хворобливий вигляд; на кому-небудь лиця немає (дослівно: вигляд як страждання Христа); *wie in Abrahams Schoß sitzen* — жити як у раю, як у бога за пахухою; *nackt wie Adam* — розм. у чому мати народила;

- побутові предмети (Alltagsgegenstände): *sich benehmen wie die Axt im Walde* — розм. рухатися незграбно, як ведмідь (досл. розгулятися як сокіра в лісі); *die Kleidung hängt wie der Löffel am Galgen* — одяг на комусь висить мішком (як ложка на шибениці); *j-d ist gespannt wie ein Regenschirm* — аж палає з цікавості; дуже заінтригований (напружений як парасоль); *zusammenklappen wie ein Taschenmesser* — звалитися як підкошений (як кишеньковий ніж);

- частини тіла (Körperteile): *wie aus dem Gesicht geschnitten sein* — бути схожим як дві краплі води; *j-d hat die Augen wie ein Luchs* — розм. у когось очі, як у рисі (далеко бачать); *das passt wie die Faust aufs Auge* — розм. це личить як корові сидло (дослівно як кулак на око); *j-d hat Ohren wie ein Luchs* — у когось дуже гострий слух (очі як у рисі);

- потойбіччя / міфологія (Jenseits / Mythologie): *j-d sieht aus wie ein wandelndes Gespenst* — блідий як смерть (як привид); *bleich wie der Tod* — блідий як смерть; *wie ein Grab schweigen (verschwiegen sein)* — бути німим як риба, мовчати як могила, не прохопитися жодним словом;

j-d fährt (або reitet) wie der Teufel — мчить як чорт, як очманілий;

- пияцтво (Trunkenheit): *besoffen wie ein Besenstiel / blau sein (wie ein Veilchen)* — п'яний, як чін, як ніч, як дим; *dem Fass den Boden ausschlagen* — пити як не в себе; *zechen wie ein Fassbinder* — пити без просипу; *wie ein Loch trinken (або saufen)* — пити як у безодню лити;

- належність до соціального класу (soziale Klasse): *j-d sieht aus wie eine Landpromeranze* — хтось як маків цвіт (про сільську дівчину); *sie sieht so landpromeranzig aus* — у неї такий вигляд, ніби вона щойно з села приїхала; *wie ein Pascha leben* — жити в розкошах; *ein Mensch wie fünf auf ein Lot gehen* — звичайнісінька людина, така як всі;

- манера говоріння (Sprechweise): *wie aufgezogen reden* — говорити як дражнити; *reden wie ein Blinder von der Farbe* — говорити про щось, чого зовсім не знаєш; говорити як сліпий про фарби; *reden (sprechen) wie ein Buch* — говорити як по писаному (як книжка); *schwätzen wie eine Elster* — цокотати, торохтити як сорока; *singen wie eine Heidelerche* — заливатися соловейком;

- продукти харчування (Lebensmittel): *ein Gesicht wie Essig machen (або ziehen) (тж. aussehen wie Essig)* — зробити кислу міну (дослівно: мати вигляд оцету); *wie Butter (масло) an der Sonne dastehen* — зовсім розгубитися; *wie warme Brötchen verkaufen* — що-н. швидко розпродати (як теплі булочки); *wie sauer Bier aussehen* — мати кислий вигляд (як кисле пиво);

- історичні події / особи (historische Ereignisse / Personen): *rangehen wie Blücher* — діяти рішуче; ринутися в бій як Блюхер; *wie ein Fürst leben* — жити по-царському (як князь), розкошувати; *wie die Hunnen hausen* — безчинствувати, поводитися по-варварськи; *päpstlicher als der Papst sein (wollen)* — бути більш строгим ніж сам Папа Римський;

- унікальні, тобто типові саме для Німеччини: *riechen wie ein Brauhaus / eine Brauerei* — пропахнути як броварня; *eine Fahne haben wie ein Brauhaus / eine Brauerei* — мати прапор як броварня (поняття, які походять з культури північної Європи, де пивоварні мають довшу традицію аніж винні погреби чи таверни) (Balzer, 2001, S. 165 — 181); *Das geht wie's Brezelbacken* — справа йде дуже швидко, як по маслу (Brezel — брецель / крендель — традиційна німецька випічка); *wie das Amen in der Kirche* — неначе Амінь в церкві (зустрічається у романі Г. Фаллади «Wolf unter Wölfen»); *hier geht es zu wie auf Matzens Hochzeit* — тут бенкет на всю губу; тут усе шкереберть (замок Matzen в Австрії, де проводять весілля);

- професійна діяльність (Berufstätigkeit): *wie die Feuerwehr fahren* — мчати як на пожежу; *fluchen wie ein Bierkutscher* — лаятися як візник; *fluchen wie ein Landsknecht* — лаятися як візник (ландскнехт — німецький середньовічний піхо-

тинець); *arbeiten wie ein Galeerensklave* — працювати як каторжник; *schlafen wie ein Beamter (чиновник)* — спати допізна; вести приємний спосіб життя.

Основну частину стійких порівнянь становлять компаративні фраземи, у складі яких фігурує назва тварини, а саме 30 % досліджуваного матеріалу. Значну частину фразеологічної «фауни» становлять птахи (Vögel), які здебільшого відображають негативні якості і вади людини. Наприклад, боязку людину порівнюють із страусом, який ховає голову в пісок (*den Kopf in den Sand wie der Strauß stecken*); людину, яка зовсім не вміє плавати — з свинцевою качкою (*wie eine bleierne Ente schwimmen* — плаває як сокира); злодюжок і базик — з сорокою (*stehlen wie eine Elster* — красти як сорока; *schwätzen wie eine Elster* — цокотати, торохтити як сорока); лелека зображена як незграбна, беспорядна людина (*wie der Storch im Salat* — цілковите непорозуміння); пихатість порівнюють з павичем (*stolz wie ein Pfau* — гордий як павич; *eitel (або gespreizt) wie ein Pfau* — пихатий як павич; *wie ein Pfau (ein) Rad schlagen* — пускати хвіст як павич; величатися; бундючитися; *wie ein Pfau (einer) stolzieren* — хизуватися, ходити гоголем; *herausgeputzt wie ein Pfau* — виряджений як павич); *watschen wie eine Gans* — ходити перевальцем; *aussehen wie ein krankes Hühnchen* — мати жалюгідний вигляд (мати вигляд хворої курки); *wie ein gerupfter Sperling* — як общипаний горобець.

Все ж вдається знайти декілька виразів, які виражають позитив: *wie (ein) Phönix aus der Asche erstehen* — відродитися як фенікс з попелу); *wie ein Vögelchen essen* — їсти як пташеня (дуже мало). В деяких зворотах, на наш погляд, відчувається іронічний, саркастичний присмак в залежності від контексту, в якому він вживається. Наприклад, *frei wie ein Vogel sein* (бути вільним як птах) — людина, яка нічим не обтяжена, незалежна у своїх діях. Але зовсім по-іншому відчувається, коли людину звільняють з роботи, і говорять їй наостанок, що вона тепер вільна як птах: *es ist j-m wie dem Vogel im Hanfsamen* / хтось живе розкошуючи, як сир у маслі купається (досл. почуває себе як птах у коноплях) — жити у достатках, у розкошах, безтурботно, але як же іронічно це звучить із вуст заздрісників.

Частина фразеологічних порівнянь в німецькій і українській мовах є універсальними для обох мовних середовищ:

- schwätzen wie eine Elster* — цокотати, торохтити як сорока;

- wie Hund und Katze leben* — жити як кім з собакою;

- wie die Katze mit der Maus spielen* — гратися як кім з мишею;

- wie ein Pferd arbeiten* — працювати як кінь;

etsig wie eine Ameise — працюватий як мурашка;
etsig (або fleißig) wie eine Biene — працюватий як бджола;

але здебільшого мають часткові розбіжності:

verliebt sein wie ein Kater — бути закоханим по самі вуха, дослівно бути закоханим як кіт, в українській мові — як кішка;

stur wie ein Bock / ein Ochse — впертий як осел — дослівно як козел / як віл;

matt wie eine Fliege — як сонна муха, дослівно втомлений / в'ялий як муха;

wie ein Ochse im Porzellanladen herum trampeln — поводитися як слон (дослівно віл) у посудній крамниці;

kriechen wie eine Schnecke — повзти як черепаха — дослівно як слимак;

giftig wie eine Spinne — злий як гадюка, дослівно, як павук;

Варто зазначити, що для німецької мови є досить типовим словотворення, у тому числі утворення прикметників-комполітів з порівняльним значенням, які при перекладі українською вимагають двокомпонентної структури, наприклад, *bärenstark* — сильний як ведмідь; *schneeweiß* — білий, як сніг. Проте, не завжди при перекладі застосовується порівняльна конструкція, тобто в українській мові також вживається складний прикметник *schneeweiß* — білий, як сніг = білосніжний.

Досить парадоксальним є, на наш погляд, порівняння із свинею (*Schwein / Sau*). Серед стійких порівнянь з цим образом знаходимо вирази, які показують поведінку людини не з найкращої сторони: *j-d schreit wie eine gestochene Sau* — кричить як недорізане поросся; *j-d schwitzt wie eine Sau* — обливається потом; *mit j-m umgehen wie die Sau mit dem Bettelsack* — по-свинському ставитися до когось; *es so dick hinter den Ohren haben wie die Sau die Läuse* — бути непритвореним негідником, пройдисвітлом; *wie das Schwein aus dem Stall*

fortlaufen — ніти, залишивши повне безладдя. Але ж, бажаючи щастя, німці говорять «*Schwein haben*»! Як розповідає легенда, поросся отримував той, хто був найгіршим стрільцем на народному святі, невдахи висміювали, але згодом свиня стала символом щастя, її часто дарували на Silvester в німецькому Рейху.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ідіоматика — один з експресивних сегментів лексикології, її порівняльні фразеологізми, які використовуються як в повсякденному спілкуванні, так і в літературі, є безперечно специфічними для кожної мови. Гіперболічні, часом іронічні і саркастичні порівняння надають мовленню яскравіше вираженої образності для більшого впливу на слухача. Креативність і фантазія людства створювали віками оригінальні образні порівняння, які з плином часу тільки шліфувалися і асимілювалися до вимог сьогодення. Кочування і міграція народів поширювала по світу свої культурні традиції та запозичувала у інших культурах щось нове, чуже, яке успішно онімечувалося. Світ розвивається, мова розвивається, а отже, на нашу думку, з'являтимуться і нові компаративні порівняння, які поки ще не зафіксовані у лексикографічних джерелах.

З точки зору наукових розвідок, в подальшій перспективі доречно було б звернути увагу на актуальність функціонування фразеологічних порівнянь у німецькій мові, оскільки деякі порівняльні фрази застаріли, інші навіть носіям мови невідомі, деякі мутували, змінили денотативне значення і набули конотацій. Компаративні порівняння як окрема категорія фразеології завжди залишиться продуктивною, актуальною, комунікативно цінною і відкритою для нових доповнень. Подальше дослідження може бути унаочнено укладанням лексикографічного словника стійких порівнянь, який стане в нагоді при вивченні лексикології, стилістики, лінгвокраїнознавства, практичного курсу перекладу.

ДЖЕРЕЛА

1. Арутюнова, Н. Д. (1999). *Язык и мир человека*. Москва: Языки русской культуры.
2. Виноградов, В. С. (2001). *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)*. М.: Изд-во ин-та общ. сред. образования РАО.
3. Виноградов, В. В. (1977). *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. М.: Наука.
4. Гаврись, В. І., Пророченко, О. П. (Укл.). (1981). *Німецько-український фразеологічний словник.: у 2 т. Т. 1, 2*. К.: Рад. школа.
5. Грипас, О. Ю. (2020). Типологія асоціативних зв'язків у компаративних конструкціях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 45(1), с. 11–14.
6. Кияк, Т. Р., Науменко, А. М., Огуй, О. Д. (2006). *Теорія і практика перекладу німецької мови*. Вінниця: Нова книга.
7. Мізін, К. І. (2003). *Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія*. [Дис. на здоб. наук. ступ. канд. філ. наук, Київ. нац. лінгв. ун-т.]. <http://www.disslib.org/komparatyvni-frazeolohichni-odynntsi-suchasnoyi-nimetskoyi-movy-shljakhy-utvorennja-ta.html>

8. Прохоров, А. М. (Гл. ред.). (1998). *Большой энциклопедический словарь: Содержит ок. 80000 ст.* (2-е изд., перераб. и доп.). М.: Большая Рос. Энцикл.
9. Шанский, М. М. (1985). *Фразеология современного русского языка*. М.: Высшая школа.
10. Balzer, B. (2001). Phraseologische Vergleiche, polyglott. *Revista de Filología Alemana*, 9, 165–181. <https://www.researchgate.net/publication/27574282>
11. Lüger, H.-H. (1996). Satzwertige Phraseologismen im Text. Elemente eines Mehrebenenmodells. *Universität Konstanz. Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, 30, 76–98. <https://kops.unikonstanz.de/bitstream/handle/123456789/4638/lueg3004.pdf>
12. Schmidt, W. (1967). *Deutsche Sprachkunde* (5. Auflage). Berlin: Volk und Wissen.
13. Gester, S., & Marek, L. (2010). *Phraseologismen und Sprichwörter in der modernen deutschen Sprache*. Univerzita Tomáše Bati. http://www.sprichwortplattform.org/attach/Ergebnisse/Fachveroeffentlichungen_AP%208_Marek_Zlin_2010_Sprichwort-Monographie.pdf
14. Černyšewa, I. I. (1970). *Feste Wortkomplexe*. М.: Vysshaya shkola.

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1999). *Yazyk i mir cheloveka*. Moskva: Yazyki russkoy kultury [in Russian].
2. Vinogradov, V. S. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obshchie i leksicheskie voprosy)*. М.: Izd-vo in-ta obshch. sred. obrazovaniya RAO [in Russian].
3. Vinogradov, V. V. (1977). *Izbrannyye trudy. Leksikologiya i leksikografiya*. М.: Nauka [in Russian].
4. Havrys, V. I., Prorochenko, O. P. (Ukl.). (1981). *Nimetsko-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk*.: u 2 t. T. 1, 2. К.: Rad. Shkola [in Ukrainian].
5. Hrypas, O. Yu. (2020). Typolohiia asotsiatyvnykh zviazkiv u komparatyvnykh konstrukttsiakh. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*, 45(1), 11–14 [in Ukrainian].
6. Kyiak, T. R., Naumenko, A. M., Ohui, O. D. (2006). *Teoriia i praktyka perekladu nimetskoi movy*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
7. Mizin, K. I. (2003). *Komparatyvni frazeolohichni odynytsi suchasnoi nimetskoi movy: shliakhy utvorennia ta ideohrafiia*. [Dys. na zdob. nauk. stup. kand. fil. nauk, Kyiv. nats. linhv. un-t.]. <http://www.disslib.org/komparatyvni-frazeolohichni-odynytsi-suchasnoyi-nimetskoyi-movy-shljakhy-utvorennja-ta.html> [in Ukrainian].
8. Prokhorov, A. M. (Gl. red.). (1998). *Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar: Soderzhit ok. 80000 st.* (2-e izd., pererab. i dop.). М.: Bolshaya Ros. Entsikl. [in Russian].
9. Shanskiy, M. M. (1985). *Frazeologiya sovremennogo russkogo yazika*. М.: Vysshaya shkola [in Russian].
10. Balzer, B. (2001). Phraseologische Vergleiche, polyglott. *Revista de Filología Alemana*, 9, 165–181. <https://www.researchgate.net/publication/27574282>
11. Lüger, H.-H. (1996). Satzwertige Phraseologismen im Text. Elemente eines Mehrebenenmodells. *Universität Konstanz. Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, 30, 76 — 98. <https://kops.unikonstanz.de/bitstream/handle/123456789/4638/lueg3004.pdf>
12. Schmidt, W. (1967). *Deutsche Sprachkunde* (5. Auflage). Berlin: Volk und Wissen.
13. Gester, S., & Marek, L. (2010). *Phraseologismen und Sprichwörter in der modernen deutschen Sprache*. Univerzita Tomáše Bati. http://www.sprichwortplattform.org/attach/Ergebnisse/Fachveroeffentlichungen_AP%208_Marek_Zlin_2010_Sprichwort-Monographie.pdf
14. Černyšewa, I. I. (1970). *Feste Wortkomplexe*. М.: Vysshaya shkola.

Дата надходження статті до редакції: 06.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

SPEECH PERSONALITY: COMMUNICATIVE ASPECT (THE ANALYSIS OF SPEECH ACTS BY SHELDON LEE COOPER IN "THE BIG BANG THEORY" TV SERIES)

Anastasiia Kulish

National Academy of the National Guard of Ukraine (Kharkiv, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-5634-0034

bezdetkonastenka@gmail.com

The article discusses the speech personality of Sheldon Lee Cooper in a communicative aspect. The aim of the article is to identify linguistic features of speech acts of Sheldon Lee Cooper. The subject matter of this research is the speech acts typology of Sheldon Lee Cooper's utterances. Respectively, the object is locution of the utterances, indicating the speech personality of Sheldon Lee Cooper. The article utilizes the classification of speech personalities based on the level of communicative competence, where personality can belong to a strong, mediocre (average) or weak type. Determination of the type of Sheldon Lee Cooper includes the following parameters: creativity, level of text construction of any thematic and genre-stylistic design; mastery of all functional and stylistic varieties of literary language; expanded active vocabulary; combination of different elements of speech, adequate to the objectives of communication; fluency in both oral and written form of speech and unmistakable choice of speech form depending on communicative goals. Analysis of the lexical and grammatical layers of Sheldon Lee Cooper's speech gave grounds to classify the speech personality to a certain type (strong, mediocre (average) or weak). To achieve the aim, the following methods were used: descriptive and structural methods allow us to characterize the typological features of the classification based on level of communicative competence; contextual and speech act analysis were applied to identify the communicative intentions of Sheldon Lee Cooper's utterances and his attitude to the conversation; the method of linguistic modeling helped to figure out the level of communicative competence of Sheldon Lee Cooper's speech personality.

Key words: speech personality, linguistic features, speech act, communicative competence, communicative linguistics, strong speech personality.

Куліш А. Р.

Мовленнєва особистість: комунікативний аспект (аналіз мовленнєвих актів у мовленні Шелдона Лі Купера у ТБ серіалі «Теорія великого вибуху»)

У статті розглядається мовленнєва особистість Шелдона Лі Купера в комунікативному аспекті. Метою статті є виявлення лінгвістичних особливостей мовлення Шелдона Лі Купера на основі класифікації, що здійснюється за параметром рівня володіння комунікативною компетенцією і поділяється на сильну, посередню та слабку мовленнєві особистості. Предметом цього дослідження є типологія мовленнєвих актів у висловлюваннях Шелдона Лі Купера. Відповідно, об'єктом є локуція висловлювань, що вказує на мовленнєву особистість Шелдона Лі Купера. Визначення рівня комунікативної компетенції Шелдона Лі Купера реалізується за наступними параметрами: креативність, рівень текстобудування будь-якої тематичної та жанрово-стилістичної оформленості; великий об'єм активного словника; володіння усіма функціонально-стильовими різновидами літературної мови; поєднання різностильових елементів мовлення, адекватне цілям і задачам спілкування; вільне володіння як усною так і письмовою формою мовлення та безпомилковий вибір форми мовлення у залежності від комунікативних цілей. Аналіз лексико-граматичних шарів мовлення Шелдона Лі Купера дає підстави віднести його мовленнєву особистість до певного типу (сильна, посередня (середня) чи слабка). Для реалізації мети були використані такі методи: описовий та структурний методи для характеристики типологічних ознак класифікації за рівнем комунікативної компетентності; контекстуальний аналіз та аналіз мовленнєвого акту для виявлення комунікативних намірів Шелдона Купера та його ставлення до розмови; метод лінгвістичного моделювання для визначення рівня комунікативної компетентності мовленнєвої особистості Шелдона Лі Купера.

Ключові слова: мовленнєва особистість, мовні особливості, мовленнєвий акт, комунікативна компетентність, комунікативна лінгвістика, сильна мовленнєва особистість.

Introduction. In the theory of communicative linguistics, speech personality is interpreted as an immanent feature of personality — a native speaker and communicator, which characterizes speech and communicative competence and their implementation in the processes of production, perception, understanding and interpretation of communicative interaction. The components of a speech personality are speech ability, communicative competence, worldview, which is reflected in the individual speech picture of the world, and fixed in the cognitive picture of the world.

The aim of the article is to identify the main linguistic features of Sheldon Lee Cooper's utterances through the analysis of his communicative competence. Despite the interest of researchers in speech personality, there is a noticeable lag in the formation of speech portraits of TV characters in communicative linguistics. Generally, the study of a speech personality starts from studying the level of communicative competence of real representatives of a particular nation with the whole spectrum of speech manifestation. However, when it comes to a TV character or a fiction protagonist, the spectrum of speech manifestation is narrowed and restricted to a certain communicative situation (discourse). This article focuses on interpretation of Sheldon Lee Cooper, thus, the material of our research is the TV series «The Big Bang Theory» (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Theoretical Background. The tradition of studying the speech personality originates in the works of V. Vinogradov, Yu. Karaulov, O. Leontiev, G. Bogin, and others. The ways of speech personality formation are laid down in the theory of linguistic personality by Yu. Prokhorov, V. Krasnykh, L. Klobukova, etc. Yu. Prokhorov (Prokhorov, 2006) suggests that speech personality is revealed in a specific communication situation, and in order to achieve a positive result of this communication, all components of the speech personality are realized. Research on the typology of speech personality depending on the characteristics of individual discourse acts (communicative strategies, communicative competence, speech culture) is laid in the works of V. Neroznak (Neroznak, 1996), O. Pushkin (Pushkin, 1990), O. Syrotynina (Syrotynina, 2001), T. Kochetkova (Kochetkova, 1998) etc.

One criterion for differentiation of speech personalities is the level of their communicative competence. In this perspective the works of Tetiana Kochetkova and Olga Syrotynina are notable. They developed a classification of speech personalities based on communicative competence level. According to the communicative competence formation level parameter, speech personality is divided into strong, mediocre (average) and weak. The representative of each type is the bearer of a certain speech culture.

Considering a strong speech personality, T. Kochetkova identifies the following characteristics: creativity, high level of text construction of any thematic and genre-stylistic design; text processing productivity; mastery of all functional and stylistic varieties of literary language; expanded active vocabulary; combination of different elements of speech, adequate to the objectives of communication; fluency in both oral and written form of speech and unmistakable choice of speech form depending on communicative goals.

Strong speech personality is characterized by a high level of communicative competence. The defining feature of this speech personality type is the operation of a large number of intellectual and emotional blocks, cultural and axiological signs.

Unlike the strong type of speech culture, mediocre speech personality does not have the standard of maximum communication success. The mediocre speech personality does not require to replenish knowledge and expand the active vocabulary; such speech personality does not use the language in its variety of functional varieties. For a mediocre speech personality, it is typical to have a conversational style and one of the functional styles needed professionally.

Weak speech personality is a carrier of literary-colloquial and familiar-colloquial type of speech culture. Such speech personality uses only a conversational system of communication under any circumstances. Weak speech personality is the antithesis of the strong one. In addition, representatives of this type often use jargons, crude vocabulary etc. Weak speech personalities do not require replenishing their own knowledge, which is reflected in the indicators of their communicative competence.

The **object** of analysis comprises Sheldon Lee Cooper's utterances. Respectively, **subject matter** of this research is pragmatics and locution of the said utterances that mark a number of Sheldon Lee Cooper's features as a speech personality. The material of the research is video recordings and scripts of the TV series «The Big Bang Theory». The series have 12 seasons, each includes over 20 episodes, so a total of 240 episodes are under our scrutiny. In each episode we find and focus on certain set of lexical and grammatical features that help identify Sheldon Lee Cooper's communicative competence. To achieve the aim, the following methods were used: descriptive and structural methods allow us to characterize the typological features of the classification based on level of communicative competence; contextual and speech act analysis were applied to identify the communicative intentions of Sheldon Lee Cooper's utterances and his attitude to the conversation; the method of linguistic modeling helped to figure out the level of communicative competence of Sheldon Lee Cooper's speech personality.

Results and Discussion. In constructing Sheldon Lee Cooper's speech personality, a strong type of speech culture is seen as a model, taking into account the specific features of the character and his behaviour. Sheldon's level of intelligence is higher than of an ordinary person, so it can be argued that he is endowed with a high level of intelligence. Some linguists note that the level of intelligence determines the level of communicative competence. In view of this, we can say that Sheldon has a high level of communicative competence. Sheldon's high level of intelligence helped him become a genius in his field — a theoretical physicist.

Focusing on the work of Sheldon Lee Cooper, we can explore the evidence of excellent ability to observe, a rare ability to focus on a particular group of phenomena, the affluence of associations, velocity and accuracy of deduction, acuteness of reasoning. His eidetic memory engraves everything that attracts his attention; he notices and remembers a lot of phenomena that usually escape the attention of others.

Starting with the analysis of Sheldon Cooper's speech behaviour, it is important to note that he often uses the adjective *interesting* in his speech in order to find something appealing in a communicative situation.

1) **Interesting.** *Anyway, that gives us a total weight of, let's say, 4,400lb* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

2) **Interesting.** *My mother and I have the same agreement about church* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

3) **Interesting.** *So you're saying my insomnia is caused by a guilty conscience* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

4) **Interesting.** *I suppose if someone could teach sign language to KoKo the gorilla, I could teach you some rudimentary physics* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Sheldon's speech personality is characterized by the mastery of all functional and stylistic varieties of literary language — a type of language that serves a particular area of socio-linguistic practice of the individual and is characterized by a set of certain speech means. Sheldon Cooper's speech behaviour is expressed by a wide range of language units that belong to specific layers of vocabulary, such as narrow terms (*reductio-ad-absurdum*), specialized terms (*hypertrophic cardiomyopathy*, *congestive heart failure*), narrow special terms (*sacks*, *quarterback*):

5) **He's engaging in *reductio-ad-absurdum*.** *It's the logical fallacy of extending someone's argument to ridiculous proportions and then criticising the result, and I do not appreciate it* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

6) **Enlargement of the heart muscle, or *hypertrophic cardiomyopathy*, is a serious disease**

*which could lead to **congestive heart failure*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

7) *The comforting part is that the Germans have a term for what you're feeling. **Weltschmerz**. It means the depression that arises from comparing the world as it is to a hypothetical, idealized world* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

8) **Leonard: *Sacks, sacks...***

*Sheldon: It's football **nomenclature** for when a **quarterback** is tackled behind the **line of scrimmage**. The line of scrimmage is the imaginary transverse line separating the **offence** from the **defence*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Taking into account the features of strong speech personality, Sheldon Lee Cooper is characterized primarily by creativity. He can produce fundamentally new ideas and this talent is his independent factor. As a rule, a certain character's creativeness helps to attract attention, mainly due to shock, parody, ease of perception, brightness and high memorability. This is manifested in a number of lexical items that Sheldon creates in his speech, namely blending words (*dogapus*, *preevning*) and author's neologisms and terms (*fish nightlights*, "Rock, Paper, Scissors, Lizard, Spock"):

9) *I read an article about Japanese scientists, who inserted DNA from luminous jellyfish into other animals, and I thought hey, **fish nightlights**. It's a billion dollar idea. That's just the beginning. I also have an idea for a bulk mail-order feminine hygiene company. Oh, **glow in the dark tampons!** Leonard, we're going to be rich* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

10) **"Rock, Paper, Scissors, Lizard, Spock":** *Scissors cuts Paper, Paper covers Rock, Rock crushes Lizard, Lizard poisons Spock, Spock smashes Scissors, Scissors decapitates Lizard, Lizard eats Paper, Paper disproves Spock, Spock vaporizes Rock, (and as it always has) Rock crushes Scissors* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

11) **Leonard: What's a *dogapus*?**

Sheldon: A hybrid dog and octopus. Man's underwater best friend (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

12) **Sheldon: That's not afternoon. That's *preevning*.**

Howard: What?

*Sheldon: It's a time of day I invented. It better defines the ambiguous period between afternoon and evening. **Preevning**. I'm fairly certain it will catch on as it fills a desperate need* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Expanded active vocabulary is one of the features of a strong speech personality. In Sheldon Lee Cooper's speech we trace the presence of a significant number of speech units that indicate a high level of intelligence, especially when they make up certain lexical layers, for example technical terms (*Asimov's three laws of robotics*, *the Doppler Effect*, *Chinese*

food retrieval robot), general terms (*film, comic-books, Anime*), abbreviations (*D&D, TV, CSI*):

13) *When I learn that I'm a **robot**, would I be bound by?* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

14) *What about **comic-books, Anime, TV, D&D, Manga, Greek Gods, Roman Gods, Norse Gods?*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

15) *Yes, **the Doppler Effect**. It's the apparent change in the frequency of a wave caused by relative motion between the source of the wave and the observer* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

16) *When does the **CSI team** get here?* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

17) *Now, **Introduction to Physics**. What is physics? Physics comes from the ancient Greek word **physika**. Physika means the science of natural things. And it is there, in ancient Greece, that our story begins. It's a warm summer evening, **circa** 600 BC, you've finished your shopping at the local market, or **agora**, and you look up at the night sky* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

18) *Today, it's a **Chinese food retrieval robot**. Tomorrow, it travels back in time and tries to kill **Sarah Connor*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Strong speech personality is characterized by a high level of communicative competence. In addition to perfect possession of language as a system, such speech is possible only if a speech personality constantly desires to expand the intellectual sphere. Sheldon Lee Cooper's speech is characterized by the combination of stylistically marked and stylistically neutral vocabulary, for example, slang (*to score, friggety-frak*), idioms (*Broddingnagian monstrosity*), abusive language (*bitch, rats, drat*). Moreover, it can be traced the use of Sheldon's presented vocabulary in exclamatory sentences:

19) *Sheldon: Oh gravity, thou are a **heartless bitch!*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

20) *Leonard: What's going on?*

*Sheldon: **We scored**. I'm the wingman* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

21) *I am the master of my own bladder. **Drat!*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

22) *Sheldon: This isn't a desk. This is a **Broddingnagian monstrosity**.*

Raj: Is that the American idiom for giant, big-ass desk?

Sheldon: It's actually British (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

23) *Sheldon: **Rats!*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

24) *Sheldon: Oh, **friggety-frak**. Not this again* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Speech personality with high communicative competence plays a dominant role in communicative interaction. Dominance in communication means the attitude to the interlocutor as a means

to achieve certain goals, ignoring his/her interests and intentions, the desire to have unlimited one-sided advantage, open imperative influence. In speech, dominance is expressed in the imperative mood of verbs, short and imperative sentences, phrases with sarcastic and ironic coloring. Sarcasm and irony are manifested in Sheldon Cooper's speech as open disrespect, accompanied by rude comparisons (*mediocre minds, ordinary people, dogs, chimps*) of his interlocutor in order to show his mental superiority:

25) *Leonard, I know you're concerned about disappointing me I want you to take comfort from the knowledge that **my expectations of you are very low*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

26) *Oh, well this would be one of those circumstances that **people unfamiliar with the law of large numbers** would call a coincidence* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

27) *Penny: How come you didn't go into work today.*

*Sheldon: I'm taking a sabbatical, because I won't kow-tow to **mediocre minds**.*

Penny: So you got canned, huh?

Sheldon: Theoretical physicists do not get canned. But yeah (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

28) *This is great. Look at me, out in the real world of **ordinary people**, just living their ordinary, colourless, workaday lives* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

29) *Leonard: You know, some people might say that it's great that we're trying to make things work long distance. They'd say things like, love is stronger than the miles between you.*

*Sheldon: When **I rise to power**, those people will be sterilized* (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

30) *Penny, a moment. We just had Thai food. In that culture, the last morsel is called the krengjai piece, and it is reserved for **the most important and valued member of the group, for me*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

31) *Sheldon: Try to put yourself in my place. Imagine you're the sole human being living on a planet populated with nothing but **dogs**. And then it turns out there's another human being.*

Howard: Hang on. Are you saying the rest of us are dogs?

*Sheldon: Yeah, okay, I can see you're going to take this the wrong way. Let me try again. Imagine you're the sole human being living on a planet populated with nothing but **chimps*** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Sarcastic, satirical or ironic statements always make the brain think outside the literal meaning of words and understand that the speaker can think completely differently. In addition, humour in speech is a manifestation of the level of intelligence, and skillful

and successful use of humour is an indicator of high communicative competence. In his speech, Sheldon turns to onomatopoeic representation of laughter (*mwah, ha, ha*) and author's neologism (*bazinga*) with intension of mocking:

32) Agreed. Amy, I find myself wondering if we should actually engage in coitus at least one time in our relationship. **Bazinga.** Bedtime. Please show yourself out (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

33) The reaction will be triggered when Kripke reaches the center of the room. **Mwah, ha, ha** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Speech personality with high communicative competence tends to maintain leadership in communication. In his speech Sheldon operates not only with his high level of intelligence, but also considers himself a leader in all issues. Leadership in communication for Sheldon is dominance over all others. Motivated by such a basis as dominance, there is a desire for mental superiority over people. Based on this intention, Sheldon appeals to imperative verbs and imperative and exclamatory sentences:

34) Leonard: No, I just got a text from Stuart. Brent Spiner is at the party.

Sheldon: **I don't care** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

35) **Come on, buddy. Let's not waste another second on this loser.** Love your house (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

36) Amy: Will you listen to me play my harp now?

Sheldon: No. I dislike the sound of the harp. Its overuse in classic television sitcoms always makes me think I'm going to experience an episode from my past. I'm sorry, Mommy. **Don't be mad at me. Don't do that!** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

37) Sheldon: Well then, it's all settled, Christie will stay with Howard, Penny can go back to her apartment, and I'll watch the last 24 minutes of Doctor Who, although at this point it's more like Doctor Why Bother.

Leonard: Sheldon you just can't dictate...

Sheldon: **No more talking, everybody go** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

38) Dr Tyson: Dr. Cooper, I just wanted you to know I'm sorry for the role I played in the Pluto matter.

Sheldon: Oh, **shut up** (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

Sheldon operates with mockery in his speech. Sarcasm is based not only on the enhanced contrast between what is meant and what is said, but also on the direct deliberate exposure of what is meant. Sheldon has a high self-esteem. During

the conversation he often emphasizes his superiority, showing rude attitude to the opponent and throwing disapproving and disrespectful statements (*stupid head, the rock-worshipping pasty-faced bastards*). Thus, Sheldon finds realization for self-affirmation, for example:

39) Why are you such a **stupid head**? That is also rhetorical (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

40) Sheldon: That's our edge. All we have to do is move quickly over this ridge, **the rock-worshipping pasty-faced bastards** won't know what hit them. All right, let's move out (Big Bang Theory Transcripts; The Big Bang Theory).

To summarize we collected evidence to prove that Sheldon Lee Cooper belongs to the strong speech personality, i.e. he has a high level of communicative competence. Sheldon is characterized by his creativity: he easily combines words in order to create a new term or concept (*dogapus, preevning, fish nightlights, glow in the dark tampons, "Rock, Paper, Scissors, Lizard, Spock"*). Sheldon possesses the high level of text construction of any thematic and genre-stylistic design: he uses declarative, imperative, interrogative and exclamatory sentences in order to achieve a certain communicative goal. He masters all functional and stylistic varieties of literary language: in examples of Sheldon's speech it is possible to trace the use of various styles of literary language (scientific, official-business, colloquial, literary). Also speech personality of Sheldon owns the expanded active vocabulary: Sheldon Lee Cooper's speech is characterized by the combination of stylistically marked and stylistically neutral vocabulary (*thou, drat, friggety-frak, reductio-ad-absurdum, the Doppler Effect, CSI team, agora etc*).

Conclusions. In this article we have outlined and described Sheldon Lee Cooper as a speech personality in a communicative aspect. The speech acts of Sheldon Lee Cooper's utterances were analyzed and systematized on the basis of classification of speech personalities based on the level of communicative competence. In order to determine the level of Sheldon's communicative competence, we used the following parameters: creativity, level of text construction of any thematic and genre-stylistic design; mastery of all functional and stylistic varieties of literary language; expanded active vocabulary; combination of different elements of speech, adequate to the objectives of communication; fluency in both oral and written form of speech and unmistakable choice of speech form depending on communicative goals. The above-mentioned analysis of Sheldon Lee Cooper's speech acts as well as the linguistic features gave us grounds to identify Sheldon Lee Cooper as strong speech personality.

ДЖЕРЕЛА

1. Кочеткова, Т. В. (1998). Языковая личность носителя элитарной речевой культуры (социолингвистический аспект). *Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты*. Сб. науч. тр. (с. 20–28). Волгоград-Саратов: Перемена.
2. Морякіна, І. А. (2005). *Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу)* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
3. Нерознак, В. П. (1996). Лингвистическая персонология: к определению статуса дисциплины. *Язык. Поэтика. Перевод: сб. научн. трудов Московского государственного лингв. ун-та*, 426, 112–116.
4. Прохоров, Ю. Е. (2006). *Действительность. Текст. Дискурс*. М.: Флинта; Наука.
5. Пушкин, А. А. (1990). Способ организации дискурса и типология языковых личностей. *Язык, дискурс и личность: Межв. сб. научн. тр.*, 50–59.
6. Сиротинина О. Б. (2001). Основные критерии хорошей речи. М. А. Кормилицына, О. Б. Сиротинина (Ред.), *Хорошая речь* (с. 16–28). Саратов.
7. *Big Bang Theory Transcripts*. <https://bigbangtrans.wordpress.com/>.
8. *The Big Bang Theory in the original version with English subtitles*. <https://ling.online/en/videos/serials/big-bang-theory/#>.

REFERENCES

1. Kochetkova, T. V. (1998). Yazykovaya lichnost nositelya elitarnoy rechevoy kultury (sotsiolingvisticheskiy aspekt) [Linguistic personality of the bearer of elite speech culture (sociolinguistic aspect)]. *Yazykovaya lichnost: sotsiolingvisticheskie i emotivnye aspekty* [Linguistic personality: sociolinguistic and emotional aspects]. Sb. nauch. tr. (с. 20–28). Volgograd-Saratov: Peremena [in Russian].
2. Moriakina, I. A. (2005). *Movna osobystist u khudozhnii prozi Dzh. Golsuorsi: linhvokohnityvnyi ta prahmatychnyi aspekty (na materialy romaniv forsaitivskoho tsyklu)* [Linguistic Personality in J. Galsworthy's Fiction: linguocognitive and pragmatic aspects (on the material of novels of the Forsyth cycle)] [Avtoref. dys. kand. filol. nauk: 10.02.04, Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet] [in Ukrainian].
3. Neroznak, V. P. (1996). Lingvisticheskaya personologiya: k opredeleniyu statusa distsipliny [Language personology: the definition of the status of scientific discipline]. *Yazyk. Poetika. Perevod* [Language, poetics, translation]: sb. nauchn. trudov Moskovskogo gosudarstvennogo lingv. un-ta, 426, 112–116 [in Russian].
4. Prokhorov, Yu. Ye. (2006). *Deystvitelnost. Tekst. Diskurs* [Reality. The Text. The Discourse]. M.: Flinta; Nauka [in Russian].
5. Pushkin, A. A. (1990). Sposob organizatsii diskursa i tipologiya yazykovykh lichnostey. *Yazyk, diskurs i lichnost: Mezhev. sb. nauchn. tr.*, 50–59 [in Russian].
6. Sirotinina, O. B. (2001). Osnovnye kriterii khoroshey rechi [Main criteria of the good speech]. M. A. Kormilitsyna, O. B. Sirotinina (Red.), *Khoroshaya rech* [Good speech] (с. 16–28). Saratov [in Russian].
7. *Big Bang Theory Transcripts*. <https://bigbangtrans.wordpress.com/>.
8. *The Big Bang Theory in the original version with English subtitles*. <https://ling.online/en/videos/serials/big-bang-theory/#>.

Дата надходження статті до редакції: 04.10.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ СЕГМЕНТІ СОЦМЕРЕЖІ FACEBOOK ЯК ЗАСІБ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ

Ладоня К. Ю.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID iD: 0000-0002-1863-0428
e-mail ladonyaku@ukr.net

У статті проаналізовано неологізми (оказіоналізми), які функціонують в українськомовному сегменті соціальної мережі Facebook — найпоширенішої на сьогодні в Україні — і мають конотацію негативної оцінки (найчастіше — зневаги).

З'ясовано, що вони становлять найбільшу групу серед виокремлених у процесі дослідження okazіоналізмів. Як найпоширеніші серед неологізмів, що виникли для позначення негативної оцінки, проаналізовано новотвори, маркер неологічності яких виникає як результат дериваційної трансформації плану вираження твірної одиниці. Визначено, що доволі продуктивними та характерними для мови інтернет-дискурсу способами їх утворення є такі як: а) свідоме написання власної назви з малої літери, серед яких трапляються назви країн (офіційні, історичні, народно-розмовні чи запозичені) і територій, полісоніми, антропоніми, назви найвищих державних органів або установ; б) заміна літер як вияв мовної гри, серед яких можна виокремити зневажливе спотворення слова, паронимазійне додавання літер, паронимазійна заміна літер, паронимазійна капслокізація, «графічне транскрибування» тощо. Проаналізовано одиниці неологічної природи на позначення негативної оцінки, що виникли у результаті вторинної (опосередкованої) номінації, серед них виявлено неолексеми на позначення назв країн, громадянства, індивідуальні призвища тощо.

Зроблено висновок, що доволі обсягова група неологізмів, утворених і використаних в українськомовному сегменті Facebook як відповідь на потребу втілення авторських інтенцій щодо вираження оцінки певного суб'єкта чи об'єкта доволишньої дійсності, транслює конотацію зневаги (негативної оцінки). Здебільшого такі одиниці утворюються специфічним для мови інтернет-дискурсу графічним способом, способом повторної номінації, з використанням мовної гри.

Ключові слова: неологізми, okazіоналізми, конотація негативної оцінки, зневаги, Інтернет-дискурс.

Kateryna Ladonia

Occasionalisms in Ukrainian Facebook as a means of negative evaluation

This article analyzes neologisms (occasionalisms) appearing in the Ukrainian-language segment of the social network Facebook, which is the most popular network in Ukraine nowadays. Neologisms proved to be the most numerous among the occasionalisms under analysis. They demonstrate negative evaluation connotation primarily that of contempt. The said negative connotations are explicated via word-forming transformations. The most productive and frequent transformations registered in web discourse are: intentional low-case spelling of proper names such as toponyms (official, historical, colloquial or borrowed names of countries and territories), polysonyms, anthroponyms, names of the highest state institutions; metatheses that distort word structure, paronomasic addition, replacement or capitalizing of letters, «graphic transcription», etc. The article focuses on novel secondary designation units that express negative evaluation denoting countries, citizenship, individual nicknames. The paper argues that neologisms generated and used in Ukrainian Facebook reflect individual pragmatics of expressing contempt towards constituents the surrounding reality. The article highlights various structural modifications and “word play” involved in the formation of respective secondary designation units.

Key words: neologisms, occasionalisms, negative connotation, contempt, web discourse.

Вступ. Нині значної популярності набувають соціальні медіа, або соцмережі, — спільноти, що виникли для безпосереднього

спілкування людей між собою, об'єднаних спільними інтересами й уподобаннями. Найшвидшими темпами кількість активних користувачів

соціальних мереж зростає у 2020 році, коли більша частина світу була заблокована через пандемію COVID-19. Найбільші соцмережі наразі змінюють свою розважальну спрямованість, яку вони, як правило, мали на момент виникнення як нового явища, і стають платформою для соціалізації, презентації, реклами та розвитку бізнесу.

Найпоширенішою платформою соціальної комунікації України і світу на сьогодні є соцмережа Facebook: станом на червень 2021 року кількість зареєстрованих користувачів Facebook в Україні становила 23,07 млн осіб — 52,9% від загальної кількості мешканців країни (Elagina, 2021). Отже, ця масштабна соціальна мережа в інтернеті дає безпрецедентну можливість для вивчення і поведінки людини і її мовлення. Водночас повідомлення та коментарі не лише передають фактичну інформацію, але й поширюють думку користувачів, їх оцінює ставлення до соціальної події чи особистої справи, певної особистості тощо. Вираження емоційно-оцінкового значення відбувається на всіх мовних рівнях, але найвиразніше на рівні лексичної підсистеми мови. Поряд із спеціальними лексемами для трансляції певної оцінки, що давно функціонують у мові, у мові інтернет-дискурсу широко представлені неологізми, зокрема okazionalizmi, які мають значно більшу експресію як більш нові та незвичні для комунікантів одиниці.

Водночас із називанням предмета, поняття, дії чи ознаки, неолексема оцінює відповідне явище реальної дійсності, передає інформацію про ставлення до нього з боку мовця, яке може бути нейтральним, підкреслено позитивним або негативним. Це є свідченням виконання словом (поряд з номінативною) також оцінно-експресивної функції (Коваль, 2011). Лексичні особливості інтернет-дискурсу максимально виразно демонструють індивідуальність, яка «виражається як у наборі лексичних одиниць, так і в їх кореляції й функціонуванні. У мові це виявляється у формуванні особливої лексичної підсистеми з власними мовними особливостями і специфічними соціокультурними характеристиками. Наразі мовний портрет інтернет-дискурсу активно твориться за допомогою лексичних засобів виразності. Користувачі мережі застосовують переносні значення слів, послуговуються лексемами, співвідносними з певними лексичними групами. Все це відповідає загальним тенденціям до словотворення й неологізації, що визначають своєрідність інтернет-дискурсу» (Очеретян, 2020, с. 470).

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Мова інтернет-дискурсу з моменту виникнення як специфічного явища перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема, таких як: О. М. Галичкіна, О. І. Горошко, М. Б. Бергельсон, А. Є. Войскунський, С. С. Данилюк, С. В. Зайцева,

Л. Ю. Іванов, П. Є. Кондрашов, Л. Ю. Щипіцина, Г. М. Трофимова, С. Г. Чемеркін Т. В. Яхонтова, G. Barbatsis, D. Crystal, S. Herring, R. Holt, A. Iskold, K. Ryan та ін. Дослідження неологізмів у мас-медійному дискурсі проводили О. Сербенська, Є. Карпіловська, Л. Струганець, О. Стишов, М. Навальна, Т. Коць, Д. Мазурик, Г. Мінчак, Т. Стасюк, О. Турчак, Л. Архипенко, О. Андрейченко, О. Мітчук, Л. Михайленко, Д. Дергач, Т. Коваль, О. Ляхова, М. Бойчук, Т. Панченко та ін.

Окрім того, на особливу увагу заслуговує соціолінгвістичне дослідження китайських вчених (Fan, 2014), яке у свій час привернуло велику увагу багатьох засобів масової інформації, таких як MIT Technology Review, CNN, BBC та Washington Post тощо, у якому автори доводять, що негативні емоції та оцінки в соцмережах не лише перевищують позитивні кількісно, а й мають значно вищі темпи поширення. Саме ця теза спонукала нас до проведення дослідження неологізмів (оказіоналізмів) українськомовного сегмента соцмережі Facebook як лексичних одиниць, що мають найбільш виразне емоційно-експресивне навантаження, щодо наявності та способів вираження негативної оцінки.

Методологія дослідження. Метою дослідження було проаналізувати неологізми, зокрема okazionalni, українськомовного сегмента соцмережі Facebook, що мають конотацію негативної оцінки, та проаналізувати способи їх утворення та особливості функціонування.

У процесі дослідження послуговувалися такими науковими методами як: метод суцільної вибірки – для виокремлення нових лексичних одиниць (неологізмів) в українськомовному сегменті соцмережі Facebook для їх подальшого дослідження; контекстуальний аналіз — для виявлення експресивно-стилістичного значення негативної оцінки новотворів та особливостей їх функціонування.

Результати дослідження та обговорення. Зібраний нами ілюстративний матеріал засвідчує, що неологізми в українськомовному сегменті Facebook виконують різне функціональне навантаження. Виявлено, що переважна більшість новостворених одиниць виражає конотацію зневаги до популярних концептів медіапростору, виражає їхню негативну оцінку. Творення неологізмів цього функційного призначення можна кваліфікувати як до певної міри стилістичну категорію. Загальне функційне навантаження цих нових слів формується як результат втілення авторських комунікативних інтенцій і настанов. Для цього користувач українськомовного сегмента Facebook застосовує відповідні стилістичні прийоми. Частина цих прийомів характеризується унікальністю та новизною, хоча здебільшого вони мають загальнолінгвістичне призначення, але

використовуються для формування неологізмів аналізованого типу, бо «характер, тип, структура мовної номінації, її емоційно-експресивні, стилістичні та інформативні властивості зумовлюються типом текстової комунікації як певного різновиду творчої мовної діяльності, способу мовомислення» (Жарко, 2019, с. 130).

До найпоширенішої групи неологізмів, що виникли для позначення негативної оцінки можемо віднести новотвори, маркер неологічності яких виникає як результат дериваційної трансформації плану вираження твірної одиниці. Ця трансформація має різний характер. Найявний матеріал дав підстави для виокремлення кількох типів аналізованих неологізмів.

Написання власної назви з малої літери. Свідоме написання оніма у такий спосіб сприймається як стилістична новація, що дає змогу творцеві неологізму просигналізувати про оцінку денотата зі знаком мінус, показати зневажливе ставлення до нього, негативно позиціонувати його в комунікативному процесі. До таких неолексем належать:

а) **назви країн (офіційні, історичні, народно-розмовні чи запозичені) і територій:** Miško Brolis В даному разі росія заслуговує на повагу; Olena Khoruzha От тільки ані расеї, ані москви тоді і близько не було; Наталія Заставнюк До цього закону потрібен ще один, про те, щоб голосували тільки ті громадяни, які сплачують податки і стверджують, що раша — країна агресор + позбавити права голосу проросійські партії в Раді; Serhiy Sedlovsky: А якщо підтримуєш рашку... тоді що ти ще робиш в Україні?; Witalij Soya Як в Україні може бути насильницька «українізація»? Ми що в «кацапії» живемо?; Зеновія Дзундза-Цапюк На сібїр і лопату в руки. Показовими щодо цього є випадки, у яких ця новація демонструється в одному тексті на тлі нормативного написання оніма: Вітя Карпач Шкода, що наша історія розкидана по світу. Важливі історичні документи які підтверджують нашу державність десь в Швеції в московії потрібно щоб вони були в нас;

б) **полісоніми:** Олександр Костюк Таким чином, «патріоти» Свободи... реалізують тактику кремля: звести електоральне поле України до вибору між проолігархічними колаборантами та партією москви; Ruslan Shpak І ростов не зумовий, тікати не буде куди;

в) **антропоніми:** Ostap Drozdov Лічно хочу подякувати проросійському діятелю бужанському-максиму-аркадійовичу не лише за те, що він безкоштовно пропіарив; Олександр Хоменко З путіна дуже поганий історик; Дмитрий Штанько Краще вже бандитська влада — замість такого зеленського та його команда йолопів — продайте собаку — люди різних сортів — введи лохДаун; Євген Кириченко голубородька ви чого без маски

і на спортивному майданчку аваков вже штаф виписав?; Victoriya Shevchuk в рашиці є ботоферма пригожина а в Україні ботоферма зелебобіків; Тарас Корнієнко а чому сбу не зацікавила явна сепаріша, професорка більченко, яка співпрацює з ворогами; Olga Badrak Твій годинник володю, почав відраховувати секунди перебування у політиці; Witalij Soya Вас зачекався моторола з гіві;

г) **назви найвищих державних органів, установ:** Віталій Пучко Чумаход ти сам прийшов під одними лозунгами, а почав якісь шури мури чудить і протилежні речі робить неголосувати за те що обіцяв і протягувати поправки корупційні в раді і людей підбурювати проти Президента; Oleksandr Kimpinskyi Чому пан Дубінський досі депутат верховної ради? Amy Pond це тобі в кремлі таке в голову нарігали?

Можна припустити, що ця стилістична новація активно почала використовуватися в українськомовному сегменті Facebook більшою мірою з початком російської інтервенції 2014 року. Більш чітко контури цього явища простежуються на тлі трансляції конотації поваги, позитивної оцінки денотата, реалізація якої відбувається в графічних неологізмах, утворених способом написання загальних назв з великої літери: Vitaliy Riabcheniuk але вкотре ігноруєш смерть українського Воїна!!!; Michail Chartschenko Ви пане Генерал маєте стати символом об'єднання усіх українців і українських земель!!!; Lesia Mudrak Щасливію від того, що живу з цією Жінкою в одному часі; Zinovi Huzar За часів президента Порошенка «мудрий нарід» отримав Асоціацію, Безвіз і Томос; Paica Maцюк Дуже цікава історія Української мови, але на привеликий жаль і сьогодні продовжують знищення нашої мови.

Заміна літер в слові, внаслідок якої слово набуває іншого відтінку значення:

а) **парономазієне додавання літер** (додані літери вмикають звукові і — як наслідок — смислові зближення, чим створюється ефект негативної оцінки): Rostyslav Markovych Наступним кроком має бути повна заборона жопоблоку та інших партій, які виступають проти територіальної цілісності України!; Валентина Сергачова Кандидати в депутати заповнюють декларації. Що там у шмарусі? Хтось бачив?; Nelya Shilina Та ні, її (Тетяни Масло) кумир, потрох.

б) **парономазієна заміна літер** (заміна букви чи групи букв паронімізує новотвір із потрібним мовним знаком, завдяки чому реципієнтові пропонують негативну оцінку денотата): Володимир Романюк жулині берети обізвались!; Oksana Remeniaka а я гадю чомусь відразу згадала; Енбулатов Едуард Victor Mogull Наші поцріюти тупі як бультер'єр...)) ФСБ їм кинуло в писок через Бігуса плюшеву Свинку свинарчука...; Serhii Bryhar Ці пропагандони нанесли Україні забав

гато шкоди; Vasil Tybel Хочете прогноз від фантаста? За рік пан Коломойський із своїх коштів збиратиме майдан, щоб викинути своє зезулення із гнізда; Олег Кукла Може із спокійною душею їхати догравати в Дирляндію в месний Шахт'юр і на свого дружбана Рахітського чекає; Олександр Таранишин Порох цього не зробив, бо всі «недорогенькі» побігли до посольств союзників із скаргами на Петра за срану.юа і її редактора; Ostap Drozdov Із почуттям виконаного обов'язку завершую цю рубрику, адже основних альтернативних до самонемічної мафії кандидатів ми показали;

в) парономазійна капслокізація (використання режиму «капслок» на клавіатурі дає змогу виділити певну частину твірного слова, і графічний неологізм отримує у своєму плані вираження акцентований рельєфний фрагмент, співвідносний із наявним у лексиконі мови словом для творення відповідного стилістичного ефекту): Mykola Stepanenko Та це не так, бо йще позавчора вони були куЧМОботами; Volodymyr Lado Obraztsov Кажуть що скоро запрацює АНАЛОг ютуба типу «Чебурашка»?; Андрій Хома Євреї РАБіноВІЧ звинувачує єврея Зеленського у фашизмі. Водночас варто зазначити, що в деяких графічних неологізмах можуть використовуватися одразу кілька способів: Oxana Dumych ох і чоловіки пішли...ганьбище одне, що преЗЕдент, що його ЛОХторат (заміна літер із капслокізацією). Такий різновид графічної гібридизації — вживання в узуальному слові великих літер, який В. Замальдінов (Замальдинов, 2020, с. 276) називає «капіталізація» здійснює потужний вплив на зорове сприйняття.

Окрему групу формують однослівні одиниці неологічної природи, що виникли у результаті вторинної (опосередкованої) номінації. Поява цих неологізмів є результатом «пошуків ефективніших засобів називання, нерідко ускладнених конотативною семантикою. Поставши спершу в мовленні, переважно як переносні, інноваційні значення, у процесі інтенсивного вживання більшість із них стає невіддільним надбанням мовної системи. Адже постійне зростання загального обсягу знань як результат процесу інтелектуалізації соціуму, інтенсивний розвиток суспільства, когнітивні процеси українців безпосередньо позначаються на значеннєвих модифікаціях, на збільшенні загального обсягу семантичної структури мови» (Стишов, 2019, с. 78). Такий творчий лексичний субституції піддаються новотвори, що позначають найрізноманітніші денотати. Зокрема це:

1) назви країн, зокрема, серед наявного матеріалу виявлено семантичні деривати, що пере-називають — зі зрозумілих причин — Росію: S Oleksandr Oleksandrovuch Зовнішню різницю між Московищиною і Україною відзначали всі подо-

рожуючі; ХЕРняЯкась <> Виктор Чук, коли тебе — московську *иваль (*по словнику Даля), уже депортують у «СтРАНУ» твоїх мрій — Мордовію, і замордують там?!!!; Zlatko Milanić але на всяк випадок скажу — пішло в свою удмуртію; Serhii Skliar «Монгол» & його команда. Блогери з залісся; Roman Kostyk І в мене таке враження складається, що Зелена влада поступово та повільними кроками здає нашу країну назад в мордор; Максим Венидиктович Не треба дро-чить поребрик, а треба звернути увагу на місці.

Крім суто семантичних дериватів, до цієї групи можна віднести й морфологічні, створені за наявними словотвірними моделями: Микола Савка Вони б підтримали напевно опзж при владі, продаж «ліги сміху» в лантєстан, закупівлю рос-вакцини і т.д.; Lybomir Shelenko Взялися чет-веро за руки і нахер в маскаляндію !; Tanya Shearn О ! Уже и про Европу вспомнили ! Тю — а чого не до рідної гавані Хутіностану зазиваєте ?; Лора Підгірна А у цей час «установиє от войны» тилові покручі і ЗЕ-манкурти пішли «зливати» Україну мокишандії; Валерій Пастух От ніби гарно всьо написано, але «ліга сміху», відведення військ, елек-трика з рфії.

2) назви громадянства (як і попередньому випадку, серед отриманого матеріалу виявлено численні випадки неологічного переназивання росіян): Victor Hondar Примазується до історії Київської Русі, московіт поганий; Zlatko Milanić не розумію, шо ця удмуртиха тут меле; Elena Kravchenko Воно сюда хоче те лайно тягнути, бо вочевидь дуже бажає, щоб тут мокиші керували; Igor Karashev До його «приходу» ніхто не займався війною з мокишами — він зайнявся і наші почали відступати; Марина Візор не стида-юсь оцінювати розумові здібності, ну а кокош-ників взагалі просто посилаю... без дискусій. Мотиваційні зони твірних слів демонструють різноплановість: назви давніх племен, літературних концептів, елементів національного одягу давніх племен тощо. Наведені семантичні деривати є результатом застосування метонімії (синекдоха) та метафори — традиційних способів вторинної номінації (Стишов, 2019, с. 89).

Індивідуальні прізвиська. Індивідуальні прізвиська кваліфікують як «неофіційні антропоніми, якими називають особу в різні періоди її життя відповідно до притаманних їй рис характеру, особливостей зовнішності чи якогось життєвого випадку тощо, а також за аналогією, з метою ідентифікації, виокремлення та характеристики. Прізвиська є назвами, що мають семантичну мотивацію й переважно емоційне забарвлення» (Вербовецька, 2017, с. 72). Наявний матеріал дає змогу виокремити кілька підгруп індивідуальних прізвиськ, сформованих на основі спільності відповідних мотиваційних ознак (механізмів творення). Такими ознаками є:

а) **прізвище об'єкта номінації:** Мила Град Нехай порох розкаже за Іловайск, де полягло 360 бійців (П. Порошенко); **Danulchuk Oleksandr** Мертветчук і порошок розділяють суспільство щоб лоханути Зе як янека (В. Медведчук, П. Порошенко, В. Зеленський, В. Янукович); **Anna Mykolayivna** Люди гинуть вже від голоду, геноцид повний. Очнись зелений (В. Зеленський); **Anton Kozharin** О! Заспівав раптом)))) лаври поплавка розум помутили!)))) (М. Поплавський); **Ирина Щербина Светлана Карамелькина** З глузду зіхала, карамелька, яка ще русская речь в Києві?;

б) **характер діяльності:** **Ledi Deniz** Цинізм блязня зашкалює!; **Андрій Заріченко** дехто по московських саунах голий виступав, хто вгадає паяца?; **Олег Васильев** Посеред із Піаністом останнім часом навіть Порох виглядає ватником; **Shvareva Irina** перша офіційна версія тамади про аварію була про помилку екіпажу; **Ostap Drozdov** Єрмак грає першу скрипку, а рояль — на акомпанементі. Переназивання може поєднуватися із субстантивацією: **Ігор Колмогоров** Шоколадний легалізував цих покидьків (П. Порошенко);

в) **специфіка зовнішності чи внутрішніх рис особистості:** **Ирина Ніка** Де оці акки, які вписувалися від карлика?; **Дротянко Дмитро** Сам себе не похвалеш, ні хто не похвале. Оплески, Самохвалову; **Grygorii Kolomytsev** Запитання до Зеро від небайдужих громадян; **Iryna Jaeger** шмаркля тут ні до чого, хтось фаберже прогладив. Неологізми цієї групи теж можуть субстантивуватися: **Ігорь Опря** У нього в країні, медики об'являють голодування, а вонО зустрічає «Мрію» (В. Зеленський);

г) **словотвірна паронимазія:** **Viktor Yurchenko** Ти ж «найвеличнійший лідер сучасності», то чому навіть у ФБ боїшся вже німеччини путлера і не називаєш росію агресором?; **Юрий Палубинський** Непомішало опжопістам залить роствором пельки; **Людмила Крижня** Обожду шоколад, особливо „Рошен“, а ти я так зрозуміла по частині зелених шмаркль і зажопістів! (ОПЗЖ).

г) **висловлювання у ЗМІ:** **Василь Онуфрійчук** А як що до «сосен» щось буде у «вас» а то кільцева теж за вас голосувала!;

д) **опосередкованість іншими назвами:** **Андрій Нечитайло** Бачимо, що зачіпає за живе й окремих «колорадів» в Україні, які взяли верещати про «незаконність...» (від «коларадська стрічка» — смугаста чорно-жовта або чорно-

помаранчева стрічка, яка нагадує забарвлення колорадських жуків — шкідників картоплі; символ проросійських сепаратистів під час російської інтервенції в Україну 2014 року); **Наталія Григорчук** О, вата як горить... Прям палає і завиває (від «ватник» — Індивід з (пост)радянською ментальністю, що мислить категоріями, ворожими до Української держави; утворено від назви теплового одягу, куфайки («ватника»).

Значного поширення в дискурсі українськомовного сегмента соцмережі Facebook останнім часом набуло «**графічне транскрибування**» запозичень з російської мови (трансляція конотації негативної оцінки (зневаги) відбувається шляхом «фонетичного написання» у супереч правилам української графіки з фіксацією звукового складу слова, властивого для російської орфоєпії): **Yuliya Lytkina** Це про «правду» і про совецкій сойус, за котрим так сумують; **Volodymyr Wolf** це недо-разуменіє до ростова на своєму велику не встигне доїхати!!; **Olga Katrenko** а тебе на помийку мацковську; **Віталій Беляк** потерпевший бажає здоров'я.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження дало змогу виявити, що доволі обсягова група неологізмів, утворених і використовуваних в українськомовному сегменті Facebook як відповідь на потребу втілення авторських інтенцій щодо вираження оцінки певного суб'єкта чи об'єкта довколишньої дійсності, транслює конотацію негативної оцінки (зневаги). Здебільшого такі одиниці утворюються специфічним для мови інтернет-дискурсу графічним способом, способом повторної номінації, з використанням мовної гри. Аналізуючи зазначені неологізми щодо приналежності до певної тематики, можемо зазначити, що найбільші за обсягом групи okazіonalіzmів, що мають конотацію негативної оцінки, належать до позначення суб'єктів або явищ політичного життя нашої країни, або стосуються країни, яка перебуває з Україною в стані військового конфлікту.

Оскільки «новотвори певного історичного періоду передають у стислому вигляді досить широку інформацію про особливості економічного, політичного, культурного життя епохи» (Муромцева, 1985, с. 10), перспективним для подальшого дослідження вважаємо аналіз новотворів, що функціонують в інтернет-дискурсі щодо тематик, які викликають найбільший резонанс у суспільстві.

ДЖЕРЕЛА

1. Вербовецька, О. (2017). Індивідуальні прізвиська, мотивовані внутрішніми ознаками та особливостями поведінки носія (на матеріалі антропонімії Тернопільщини). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*, 1(27), 72–76.

2. Жарко, С. Ю. & Терханова, О. В. (2019). Вторинна номінація як компонент газетно-журнальної публіцистики. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 3(39), 126–133.
3. Замальдинов, В. Е. (2020). Графические гибриды как визуальные средства воздействия в современном медиатексте. *Горизонты современной русистики: сб. ст. междунар. науч. конф., посв. 90-лет. юбилею акад. В. Г. Костомарова (30–31 января 2020 г.)* (с. 275–279). Москва: Изд-во гос. ин-та рус. языка им. А. С. Пушкина. http://www.pushkin.institute/science/konferencii/gorizonty-rusistiki/Gorizonty_rusistiki_2020_sbornik.pdf
4. Коваль, Т. Л. (2011). Експресивна функція неологізмів у мові сучасного газетного дискурсу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 100, 78–81.
5. Муромцева, О. Г. (1985). *Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX — на поч. XX ст.* Харків: Вища школа.
6. Очеретян, Т. А. & Марченко, В. В. (2020). Особливості функціонування лексичних інновацій у сучасному англомовному інтернет-дискурсі. *Молодий вчений*, 11(87), 468–471.
7. Стишов, О. А. (2019). *Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб.* Біла Церква: Авторитет.
8. Elagina, D. (2021). *Facebook users in Ukraine from September 2018 to June 2021*. <https://www.statista.com/statistics/1030052/facebook-users-ukraine/>
9. Fan, R., Zhao, J., Chen, Y., Xu, K. (2014). Anger Is More Influential than Joy: Sentiment Correlation in Weibo. *PLoS ONE*, 9(10), e110184. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0110184>

REFERENCES

1. Verbovetska, O. (2017). Indyvidualni prizvyska, motyvovani vnutrishnimy oznakamy ta osoblyvostiamy povedinky nosiia (na materialy antroponimii Ternopilshchyny). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Movoznavstvo*, 1(27), 72–76 [in Ukrainian].
2. Zharko, S. Yu. & Terkhanova, O. V. (2019). Vtorynna nominatsiia yak komponent hazetno-zhurnalnoi publitsystyky. *Derzhava ta rehiony. Serii: Sotsialni komunikatsii*, 3(39), 126–133 [in Ukrainian].
3. Zamaldinov, V. Ye. (2020). Graficheskie gibridy kak vizualnye sredstva vozdeystviya v sovremennom mediatekste. *Gorizonty sovremennoy rusistiki: sb. st. mezhdunar. nauch. konf., posv. 90-let. yubileyu akad. V. G. Kostomarov (30–31 yanvarya 2020 g.)* (s. 275–279). Moskva: Izd-vo gos. in-ta rus. yazyka im. A. S. Pushkina. http://www.pushkin.institute/science/konferencii/gorizonty-rusistiki/Gorizonty_rusistiki_2020_sbornik.pdf [in Russian].
4. Koval, T. L. (2011). Ekspresyivna funktsiia neolohizmiv u movi suchasnoho hazetnoho dyskursu. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 100, 78–81 [in Ukrainian].
5. Muromtseva, O. H. (1985). *Rozvytok leksyky ukrainskoi literaturnoi movy v druhii polovyni XIX — na poch. XX st.* Kharkiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
6. Ocheretian, T. A. & Marchenko, V. V. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia leksychnykh innovatsii u suchasnomu anhlomovnomu internet-dyskursi. *Molodyi vchenyi*, 11(87), 468–471 [in Ukrainian].
7. Styshov, O. A. (2019). *Dynamika leksychnoho skladu suchasnoi ukrainskoi movy. Leksykologhiia. Leksykohrafiia: navch. posib.* Bila Tserkva: Avtorytet [in Ukrainian].
8. Elagina, D. (2021). *Facebook users in Ukraine from September 2018 to June 2021*. <https://www.statista.com/statistics/1030052/facebook-users-ukraine/>
9. Fan, R., Zhao, J., Chen, Y., Xu, K. (2014). Anger Is More Influential than Joy: Sentiment Correlation in Weibo. *PLoS ONE*, 9(10), e110184. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0110184>

Дата надходження статті до редакції: 28.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

СЕМАНТИЧНИЙ ВИМІР ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕЛЕСЕРІАЛУ «ЯК УНИКНУТИ ПОКАРАННЯ ЗА ВБИВСТВО»)

Скрипкару Д. В. (відповідальний автор)

Чернівецький Національний Університет імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна)
ORCID iD: 0000-0003-0147-1843
dianascripkaru99@gmail.com

Колесник О. С.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-1618-3804
o.kolesnyk@kubg.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню особливостей сучасного англomовного ТБ дискурсу, що створює простір репрезентації іншого дискурсу, а саме, юридичного. Мовно-семіотична основа дискурсивних конструктів має текстову природу. Відносно усталені послідовності текстових блоків, реалізовані при дискурсивному моделюванні альтернативного світу, дозволяють ідентифікувати «дискурс» як «фреймову структуру», що інтегрує сигніфікативні «фреймові сценарії» різного рівня абстракції / узагальнення. Стан речей, вербалізований у ТБ дискурсі, розглядається як альтернативний світ, що потенційно є джерелом субкультури, а також джерелом певних значень і смислів, що транслуються до «первинної» реальності й здатні впливати на стани речей у ній. Стаття пропонує міждисциплінарне трактування дискурсу як середовища утворення і розгортання сучасних соціолінгвістичних явищ (відносно стереотипних), а також як оперативного простору динамічного смислотворення. Методологія дослідження охоплює базові положення дискурсивних студій, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвосеміотики. Узагальнено та інтерпретовано відповідно до умов дослідження сучасні підходи до інтерпретації, категоризації, концептуалізації дійсності та вербальної репрезентації концептуалізованого досвіду. У статті розглянуто вербалізатори низки стереотипних сценаріїв, що розгортаються у сфері судочинства. Внутрішня структура сценаріїв розглядається під кутом зору фреймової семантики. У статті здійснено реконструкцію та аранжування пропозицій як фреймових структур, реалізованих у процесі розгортання вказаних сценаріїв, з урахуванням критеріїв ієрархічності, каузативності та компліментарності. Ідентифіковано набір експлікованих у ТБ дискурсі «просторів», у яких розгортаються досліджувані сценарії сфери судочинства. Номінації підсценаріїв, скриптів і дискретних концептів здійснені крізь призму функційної семантики. Прагматичні інтенції учасників фреймових сценаріїв сфери судочинства аналізуються на предмет їхньої тактико-стратегічної співвіднесеності.

Ключові слова: дискурс, фрейм, фреймові сценарії, скрипт, ТБ-дискурс.

Diana Skrypkaru, Oleksandr Kolesnyk

Semantic dimension of discourse space (based on the scripts of English TV series “How to get away with murder”)

This article addresses modern English TV discourse that provides representational space for legal discourse. Linguo-semiotic basis of discourse-level construals is identified as textual. As sequences of textual segments unfolding in an alternative reality modeled in a certain discourse are relatively stable, respective discourse is regarded as a frame structure integrating “frame-type scenarios” of different levels of generalization / abstraction. A state of affairs verbalized in TV discourse is considered an alternative reality, potential premises for a sub-culture, and a source of meanings and senses that are transmitted back to the “primary” reality and capable of modifying states of affairs in it. The article suggests an interdisciplinary understanding of discourse as a container of relatively stereotypic social phenomena as well as an operational space of dynamic semiosis. The employed methodology encompasses basic notions of discourse analysis, cognitive linguistics, linguo-cultural studies, and semiotics. The paper generalizes modern approaches toward interpretation, categorization and conceptualization of the world and verbal designation

of the conceptualized experience. The paper focuses on verbal representations of a number of stereotypic scenarios unfolding in the judicial sphere. The inner structure of scenarios is analyzed from the standpoint of frame semantics. The paper reconstructs propositions as frame-type structures and suggests their arrangement within scenarios in regard to the hierarchical, causative and complementary criteria. The paper dwells on a number of "spaces" related to the said judicial scenarios. Designations of sub-scenarios, scripts and discrete notions are analyzed through the prism of functional semantics. Pragmatic intentions of judicial scenarios' participants are tackled in regard to their tactics / strategy reference.

Key words: *discourse, frame, frame-scenarios, script, TV shows discourse.*

Вступ. У фокусі сучасних лінгвістичних розвідок перебувають різноманітні види дискурсу та дискурсивні феномени (Арутюнова, Безугла, Жаботинська). При цьому термін "дискурс", як і відповідне поняття, являється багатомірним та вживається у різноманітних контекстах, а отже, становить своєрідну "розмиту категорію". Дискурс є середовищем функціонування різноманітних мовних і мовленнєвих явищ, а також оперативним простором динамічного смислотворення (ноомогенезу) (Колесник, 2018, 2011). При цьому варто зазначити, що лінгвальний аспект розгортання дискурсу мовленнєву діяльність комунікантів (процес використання мовного коду) і текст (її продукт). Позалінгвальний аспект включає когнітивну, комунікативну діяльність і дискурсивний контекст. Дискурс становить мисленнєво-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціо-культурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксовану текстом (Безугла, 2009). Одиницями, які утворюють дискурсивний комплекс, є різні види дискурсивних актів, послідовність яких визначається дискурсивними тактиками мовця у певний період мовлення (Петлюченко, 2009). Одним з підвидів дискурсу який зараз набирає популярність є ТБ-дискурс. Цей феномен можна пояснити зростанням ролі та значущості електронного інформаційного простору (як у побутовій комунікації, так і у плані генези субкультур і альтернативних реальностей, в яких функціонує ТБ-дискурс та його різноманітні підвиди, у тому числі дискурс персонажів серіалів. Розважальна природа телесеріалів зазнала певних трансформацій у контексті поступу сучасної попкультури. Відповідно, маємо змогу вести мову про їхню навчальну та когнітивну функції, що проявляються у впливі на формування певних явищ у соціокультурному середовищі, репрезентативні можливості мовних засобів, вживаних у різноманітних типах медійного і ТБ-дискурсу, які є об'єктом сучасних лінгвістичних та соціокультурних досліджень (Вартанов, 2003). З огляду на міждисциплінарні тенденції у сучасному мовознавстві, що уможливають інтеграцію наукових, релігійних та філософських уявлень про світ задля створення інтерпретативної бази, вербально втілені у ТБ-дискурсі явища і процеси

розглядаються як раціонально та ірраціонально вмотивовані поведінкові та мовленнєві алгоритми або сценарії, що мають фреймову структуру.

Дискурс як «динамічний флюктуаційний смисловий континуум» диктує певні правила поведінки користувачів мовного коду. При цьому породження і декодування дискурсивних конструктів спирається на низку сигналів, що окреслюють безпосередній контекст (оперативний простір смислотворення), а саме: маркери часу, місця, ролей, очікуваних станів речей у світі тощо. Відносно усталені послідовності текстових блоків (у нашому розумінні, мовно-семіотична основа дискурсивних конструктів має текстову природу) дозволяє ідентифікувати «дискурс» як «фреймову структуру», що інтегрує сигніфікативні «фреймові сценарії» різного рівня абстракції / узагальнення. Алгоритмізовані фреймові структури визначають конфігурацію дискурсивного простору, що, у свою чергу, впливає на специфіку формування смислів у ньому. Англomовний дискурс телесеріалів у сучасному медіа-просторі ми розглядаємо як соціокультурний феномен, що у специфічний спосіб віддзеркалює особливості певної картини світу або глобалізованої еміосфери як «інформаційного корелята» сучасної цивілізації.

Мета цієї статті полягає у визначенні фреймової природи внутрішньої організації дискурсу телесеріалів. Структурні елементи дискурсу інтерпретуються в аспекті фреймової семантики. **Матеріалом** дослідження слугували дискурсивні фрагменти, реалізовані персонажами популярного американського телесеріалу "How to get away with murder". Запропоновані інтерпретації здійснені з використанням елементів концептуального аналізу, фреймового моделювання, елементів компонентного аналізу.

Результати дослідження та обговорення. Визначення та пояснення сутності дискурсу є традиційною і нерозв'язаною проблемою, навколо котрої продовжують точитись дискусії та суперечки. Так, О. С. Кубрякова (2004) ідентифікувала дискурс як «форму використання мови в реальному часі, яка відображає певний тип соціальної активності людини, створюється з метою конструювання особливого світу чи його образу за допомогою детального мовного опису, та є в цілому частиною процесу комунікації між

людьми, а також характеризується наявністю учасників комунікації, умов, за яких вона відбувається, та цілей» (с. 525). Також, дискурс — це «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, а саме прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; це «мовлення, що занурене у життя» (Арутюнова, 1990, с. 137). Серед різноманітних визначень дискурсу є суттєві і «технічні» відмінності, котрі можна узагальнити з позицій міждисциплінарного підходу.

З вищезазначеного ми можемо стверджувати, що дискурс — це своєрідний енерго-інформаційний потік, який за своєю природою представляє мовний код у динаміці. Дискурс — «мова у використанні», мова яка функціонує, та яка використовується для досягнення бажаного стану речей у світі, що передбачає динамічні адаптивні трансформації як власне коду, так і його користувачів. Щось завжди відбувається для чогось. Мовний код функціонує у певному просторі (фізичному, метафізичному, концептуальному, інформаційному, знаковому тощо) і виявляється засобом творення текстових, дискурсивних і лінгвокультурних просторів, а також просторів альтернативних світів, структурованих навколо певних ірраціональних інхоативних смислів. Власне дискурсивний простір ми розглядаємо як середовище породження і модифікації смислів — оперативний простір семіозису.

Увага до ТБ-дискурсу зумовлена популярністю цього медіа-жанру як культурного (водночас мистецького та бізнесового) феномену. Зокрема, відзначається вплив серіалів на формування світогляду, ідентичності та особистості молодих людей, моделювання соціальних структур у суспільстві (Вартанов, 2003).

При цьому телесеріали та специфічний дискурс, що реалізується його персонажами, створюють низку субкультур (на зразок «Trekies» — шанувальники серіалу Star Trek тощо). При цьому дискурс персонажів телесеріалів максимально наближений до «умовно-реальної реальності», є емоційно насиченим, що сприяє трансляції смислів і цінностей до різних сфер буття соціуму (різноманітних лінгвоспільнот). Телесеріали як специфічний медійний жанр стимулюють фантазію глядачів, створюють «ефект занурення», а тому створюють специфічну паралельну альтернативну реальність.

Феномен дискурсу, ТБ-дискурсу в тому числі, передбачає інтеграцію явищ мовного (код, знаки, номінативні одиниці поєднані за логікою організації тексту), концептуального (концепти, залучені до ментальних інтерпретативних структур сценарного типу) та онтологічного планів (суб'єкти дискурсивної діяльності, контекст і зовнішній час простір та ін.). Сценарна природа алгоритмів інтерпретації, категоризації, концеп-

туалізації зумовлює використання нами поняття «фрейм». Зазвичай у лінгвістичних дослідженнях термін «фрейм» використовується для співвідношення мовних рівнів у процесі інтерпретації дискурсу через його можливість до звуження і фокусування на одній з складових структур дискурсу (Філмор, 1988). Водночас, зауважимо, що з огляду на типологічні характеристики дискурсу, набори і конфігурація фреймів можуть зазнавати певних змін. Наприклад, фреймові репрезентації юридичного дискурсу в реальному часопросторі, гіпотетично, відрізнятимуться від подібних репрезентацій у дискурсі серіалу.

Серед низки ознак, що є спільними для дискурсу і фрейму, є структурованість та ієрархічність. Особливістю фреймів є їхня форма, яка виступає у вигляді ієрархії елементів, основними з яких є: «агент», «реципієнт», «засіб», «результат», «об'єкт», «причина», «умова», «час», «місце», «мета». Фреймові вузли верхніх рівнів включають у себе загальні, широкі поняття, і мають власні завдання. У вузлі найвищого рівня фрейму зазвичай наповненням виступає назва певної ситуації (у контексті дискурсу серіалів, орієнтованих на юридичну або правоохоронну сфери, це «поліцейський відділок»; «суд»; «вирок»). У свою чергу вузли нижніх рівнів, так звані термінали, наповнюються спеціальними даними, які являють собою потенційні завдання під час налаштування фрейму під конкретну ситуацію. Кожен термінал, у свою чергу, ставить конкретні умови, «маркери», щодо того яким повинне бути завдання. Можливе встановлення простих умов: певна особа, певне місце, певний інструмент (суддя, судовий зал, свідчення).

Оскільки дискурс є динамічним феноменом з універсальною просторовою конфігурацією, то у ядерному сегменті його структури реалізуються певні тематично фокусні інформаційні структури (концепти, фрейми, сценарії, скрипти, фреймові сценарії).

У свою чергу, у когнітивній лінгвістиці динамічні категоризації та процеси зазвичай визначаються як «образи-схеми» або «моделі», а одностайної думки щодо природи «сценаріїв» не існує. Зокрема, сценарій визнається когнітивною моделлю, яка реалізує «силу руху, ідею розвитку» (Schank, 1977, с. 20). Контекст дискурсу також моделюється у формі фрейму, тобто типової структури репрезентації певної інформації. Поняття «фрейм» містить у собі інтерпретацію ситуації як когнітивної категорії й елемента тексту. Об'єднання фреймів і фреймових сценаріїв дискурсу ми розглядаємо як інформаційно-семантичну мережу. Вона є синтезом експлікованих парадигм знань, уявлень, що зберігаються в пам'яті, та процесів опрацювання висновку як вищої одиниці дискурсу. Моделювання концептуального й семантико-синтаксичного фрей-

мів із пізнішим об'єднанням в єдину інформаційно-семантичну мережу сприятиме глибшому розумінню характеру дискурсу (Пасічник, 2004).

Засновник американської школи когнітивної лінгвістики Дж. Лакофф притримується думки про те, що сценарій є динамічною структурою, яка складається з упорядкованих елементів, а саме: початкової стадії, послідовності дій та кінцевої стадії (Лакофф, 1987). Пізнання світу в основному відбувається за рахунок участі в сценаріях або їхнього переосмислення з чужого досвіду: книжок, розповідей, кіно тощо. Відсутність повторюваності слотів, ролей, одиниць тексту відрізняє сценарій від скрипту, що формується через повторення, контраст, доповнення сцен у межах тексту. С. А. Жаботинська (2009), посилаючись на праці Дж. Лакоффа та Дж. Тейлора, наголошує на схожості сценарію й фрейму, а також на асоціативний зв'язок сценарію з часовою послідовністю та причинними наслідками (с. 255–256). М. Мінський (1980) вбачає в сценарії не лише сукупність окремих дій, а скоріше, каузальний ланцюжок дій, і структурує сценарій на рівні фреймів — поверхнево-синтаксичному, поверхнево-семантичному, тематичному та фрейму розповіді (с. 7–9).

Складниками сценарію виступають певні базисні послідовності дій і операцій, які викликані повторюваними подіями. Зазвичай, типові соціальні взаємодії, тобто будь-які дії, що залучають бідше однієї людини, у тому числі бесіда, обговорення, сварка та інші, виявляються послідовностями відносно стереотипних дій, що реалізуються за механізмами ієрархічної співвіднесеності систем, каузативно-наслідкової логіки, подекуди нелінійної компліментарності. Відповідно, такі взаємодії, що супроводжуються дискурсивною діяльністю певного типу, розглядаються як сценарії. Сутність сценаріїв визначається діями, які відбуваються згідно з універсальними законами природи, закономірностями соціальних взаємодій, алгоритмами функціонування відкритих систем. Сценарії можна охарактеризувати ситуативною адаптацією та конвенціональністю.

Р. Шенк та Р. Абельсон (1977) за аналогією з фреймами М. Мінського розробили поняття “скрипт” для представлення послідовності подій, які перебувають у концептуальній залежності; це своєрідний набір очікувань щодо можливого розвитку подій, який засвоюється з часом та досвідом, та який контролює та керує людиною у конкретній ситуації. Незважаючи на те, що скрипт має схожі властивості з фреймом, фрейм прийнято розглядати як сталий набір фактів про навколишній світ, а скрипт, у свою чергу, втілює стандартну послідовність подій, що описують ситуацію (Brown, 1983 p. 254).

Сценарії охоплюють низку динамічних стереотипних категоризаційних процедур, що постають як підсценарії. У ході реалізації підсценаріїв реалізуються стандартизовані скрипти, як поведінкові так і мовно-мовленнєві, котрі є доволі автоматизованими діями, які у випадку мовлення співвідносяться з мовленнєвими жанрами і ходами.

Підсценарії — це менші за кількістю подій сценарії, які пов'язані спільною ідеєю, проте вирізняються певними, незначними ознаками. Так, у структурі сценарію СУД (scen N) підсценаріями можуть бути «слухання» (subscen n1), «апеляційне провадження» (subscen n2), «виступ звинувачення» (subscen n2), «виступ захисту» (subscen n3), «перехресний допит свідків» (subscen n4), «свідчення експерта» (subscen n5) тощо. Підсценарії можна поділити на певні види: *ситуативно-локативні* (поліцейський відділок, місце злочину, судова зала), що передбачають розширення слоту [ТАМ] за допомогою предметоцентричного, партитивного, або компаративного субфреймів; *особово-суб'єктні* (бути підсудним, адвокатом, прокурором, суддею) з розширенням слоту [ХТОСЬ] за допомогою предметоцентричного, партитивного, або компаративного субфреймів; *акціональні* (розкрити злочин, захищати підсудного, подавати на апеляцію, знайти докази) з розширенням слоту [діє ТАК] у структурі акціонального фрейму за допомогою субфреймів, що реалізують концептуалізовані ознаки інструментів, способу дії тощо. Серед вказаних видів фреймових підсценаріїв можна виділити структури нижчого, ще більш специфічного рівня. Наприклад, підсценаріями сценарію СУДОВИЙ ПРОЦЕС можна назвати: розгляд справи у місцевому суді, апеляційному суді, цивільному суд, Верховному Суді.

Зокрема, сценарій ЗАСІДАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ у фреймовому вигляді залучає термінальні слоти СУДДЯ, ПРОКУРОР, АДВОКАТ, СВИДОК, ПІДОЗРЮВАНИЙ, котрі реалізують низку підсценаріїв акціонального, посесивного, партитивного та інших типів. Кожен учасник сценаріїв та підсценаріїв вдається до формалізованого (певною мірою ритуалізованого) формульного мовлення, притаманного судовому дискурсу (підвиду юридичного), яке ми розглядаємо як вербально репрезентовані скрипти. Наприклад:

1. *The D.A.'s office is dropping all the charges against him as long as he signs an affidavit that he was the one who brought the gun to C&G* — констатив, що маркує автоматизовану процедуру завершення попереднього сценарію (How to get away with murder, 04x15 — Nobody Else Is Dying);

2. *Perjury is the crime of lying under oath.* — дескриптивна репрезентація скрипта “присяга”,

(How to get away with murder, 03x14 — He Made a Terrible Mistake);

3. *Connor Walsh, you're under arrest.* — декларатив, аналог скрипта “обмеження волі” (How to get away with murder, 03x15 — Wes);

4. *You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you in a court of law. You have the right to an attorney. If you cannot afford an attorney, one will be provided for you. Do you understand the rights I have just read to you?* — процедура затримання супроводжується стандартним мікро-текстом, що має характеристики констататора, котрий окреслює “контури” подальшого перебігу подій, (How to get away with murder, 04x15 — Nobody Else Is Dying);

5. *Or he was at the police station signing his own immunity deal.* — номінатор, відсилка до тексту, що є результатом дискурсивної взаємодії різних сторін юридичного процесу та результату “свідчення в обмін на не переслідування”, (How to get away with murder, 03x13 — It's War);

6. *We have a warrant to search the premises.* — номінатор тексту прескриптивно-детермінативної природи (текст-регулятор “запускає” автоматизовану процедуру), (How to get away with murder, 02x08 — Hi, I'm Philip);

7. *Ms. Keating has pulled a bait-and-switch on this Court.* — номінатор, що здійснює узагальнену відсилку до вправної та підступної захисної стратегії, (How to get away with murder, 04x13 — Lahey v. Commonwealth of Pennsylvania);

8. *Every one of the 15 public defenders that he has had represent him told him to plead guilty.* — номінатор перформативного завершення певного процесуального етапу, (How to get away with murder, 04x13 — Lahey v. Commonwealth of Pennsylvania);

9. *Tell them to see me when they get more time and money to argue their cases.* — номінатор низки сценаріїв, дотичних до “судового розгляду”, (How to get away with murder, 04x13 — Lahey v. Commonwealth of Pennsylvania);

10. *In Johnson v. Zerst, this Court established Sixth Amendment violations, not as a states' issue or federal issue, but as a human-rights issue.* — декларативно-констативна відсилка до підсценарію “визначення правопорушення”, (How to get away

with murder, 04x13 — Lahey v. Commonwealth of Pennsylvania)

У свою чергу, термінальні слоти фреймових сценаріїв містять конкретизовану уточнену інформацію. Як у випадку нерозширеного слоту, репрезентованого певним вербалізованим концептом, так і при розширенні у вигляді субфрейму, у цих фрагментах фреймової структури кодуються ролі учасників, стимули-орієнтири, вхідні умови, феномени (абстрактні та матеріальні), супутні результати, локативи, сценієвентиви та їхня послідовність. У сценаріях РОЗСЛІДУВАННЯ та СУД **феноменами** є *judges' robe, gavel, evidence*; **ролями** — *prosecutor, judge, witness, jury, lawyer, victim, attorney, convict, police*; **вхідними умовами** — *get a warrant, testify something to the court, make a statement before the court, to argue the case, set the hearing day*; **результатами** — *to plead guilty, to drop charges, court acquitted the defendant*; **сценами-евентивами** — *the search of the premises, case hearing, giving testimony, interviewing witnesses in the court, police interrogation*, локативами — *DA's office, court room*. Подібне наповнення свідчить про те, що фрейм-сценарій постає як конкретизований варіант, що містить низку специфічних значень і смислів, аніж узагальнена абстрактна модель.

Послідовність дій у сценарії може бути порушена, зокрема через накладання інших сценаріїв, або якщо виникають перешкоди у стандартному перебігу ситуацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, когнітивна модель — сценарій може бути представлена у вигляді фреймів, котрі охоплюють узагальнені смисли, які стосуються учасників сценарію, мети та мотивації, інструментів, причин, кількісних характеристик суб'єктів і об'єктів сценаріїв, послідовності дій та наслідків. Сценарії, підсценарії та скрипти є динамічними утвореннями, які віддзеркалюють різні типи взаємодії їх суб'єктів і слугують «концептуальною матрицею» вербалізації подій в середині певного дискурсу. Перспектива подальших досліджень полягає у деталізації вивчення функціонування фреймових сценаріїв у ТБ-дискурсі з фокусом на юридичну сферу.

ДЖЕРЕЛА

1. Арутюнова, Н. Д. (1990). Дискурс. В. Н. Ярцева (Ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь* (с. 136–137). М.: Сов. энцикл.
2. Безугла, Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі [Автореф. дис. докт. філол. наук: 10.02.04, КНУ імені Тараса Шевченка].
3. Вартанов, А. С. (2003). *Актуальные проблемы телевизионного творчества на телевизионных подмостках. Учебное пособие*. Москва, Высшая школа.
4. Жаботинская, С. А. (2009). Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*, 168(1), 254–259.

5. Жаботинская, С. А. (2013). Многозначность класса числительных в свете семантики лингвальных сетей. *Studia Philologica*, 2, 4–11. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/3/4>
6. Колесник, О. С. (2011). Міфологічні сценарії у вимірі лінгвoseміотики та фреймової семантики. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Германська філологія*, 551–552, 50–60.
7. Колесник, О. С. (2018). Дискурс і міф з позицій універсології та М-логіки. К. І. Мізін (Гол. ред.), *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: тези I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 15 березня 2018 року)* (с. 125–128). Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
8. Колесник, О. С. (2018). Семантична матриця дискурсивного простору (на матеріалі англomовних коментарів трансляцій матчів NBA). *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал*, 1(15), 161–168.
9. Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. М.: Языки славянской культуры.
10. Лакофф, Дж. Когнитивное моделирование. *Женщины, огонь и опасные предметы*. <http://www.metodolog.ru/00681/00681.html>.
11. Пасічник, Г. П. (2004). До питання про фреймовий простір: аналіз концепту «ОПИС ПРИРОДИ» в англійському романі Adam Bede Дж. Еліот. *Мова і культура (Науковий щорічний журнал)*, 7(IV), Ч. 2., 285–290.
12. Петлюченко, Н. В. (2009). *Харизматика: мовна особистість і дискурс: монографія*. Одеса: Астропринт.
13. Филлмор, Ч. (1988). Фреймы и семантика понимания (Пер. с англ.). *Новое в зарубежной лингвистике*, 23 (Когнитивные аспекты языка), 52–92.
14. Brown, G., & Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. *How to get away with murder*. <https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=188>.
16. Minsky, M. (1980). A framework for representing knowledge. In D. Metzing (Ed.), *Frame Conception and Text Understanding* (pp. 1–24). Berlin: Walter de Gruyter.
17. Schank, R. C., & Abelson, R. P. (1977). *Scripts, plans, goals and understanding: an inquiry into human knowledge structures*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis.

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1990). Diskurs. V. N. Yartseva (Red.), *Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar* (с. 136–137). М.: Sov. entsikl. [in Russian].
2. Bezuhla, L. R. *Kohnityvno-prahmatychni kharakterystyky implitsytnykh smysliv u nimetskomovnomu dyskursi* [Avtoref. dys. dokt. filol. nauk: 10.02.04, KNU imeni Tarasa Shevchenka] [in Ukrainian].
3. Vartanov, A. S. (2003). *Aktualnye problemy televizionnogo tvorchestva na televizionnykh podmostkakh. Uchebnoe posobie*. Moskva, Vysshaya shkola [in Russian].
4. Zhabotinskaya, S. A. (2009). Kontsept / domen: matrichnaya i setevaya modeli. *Kultura narodov Prichernomorya*, 168(1), 254–259 [in Russian].
5. Zhabotinskaya, S. A. (2013). Mnogoznachnost klassa chislitelnykh v svete semantiki lingvalnykh setey. *Studia Philologica*, 2, 4–11. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/view/3/4> [in Russian].
6. Kolesnyk, O. S. (2011). Mifolohichni stsennarii u vymiri linhvosemiotyky ta freimovoi semantyky. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Hermanska filolohiia*, 551–552, 50–60 [in Ukrainian].
7. Kolesnyk, O. S. (2018). Dyskurs i mif z pozytsii universolohii ta M-lohiky. K. I. Mizin (Hol. red.), *Mizhkulturna komunikatsiia i perekladoznavstvo: tochky dotyku ta perspektvyv rozvytku: tezy I Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii (m. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 15 bereznia 2018 roku)* (с. 125–128). Pereiaslav-Khmelnitskyi: DVNZ «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody» [in Ukrainian].
8. Kolesnyk, O. S. (2018). Semantychna matrytsia dyskursyvnoho prostoru (na materialy anhlomovnykh komentariiv translyatsii matchiv NBA). *Aktualni problemy romano-hermanskoj filolohii ta prykladnoi linhvistyky: naukovyi zhurnal*, 1(15), 161–168 [in Ukrainian].
9. Kubryakova, Ye. S. (2004). *Yazyk i znanie: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyka v poznanii mira*. М.: Yazyki slavyanskoy kultury [in Russian].
10. Lakoff, Dzh. Kognitivnoemodelirovanie. *Zhenshchiny, ogoni i opasnyepredmety*. <http://www.metodolog.ru/00681/00681.html> [in Russian].

11. Pasichnyk, H. P. (2004). Do pytannia pro freimovyi prostir: analiz kontseptu "OPYS PRYRODY" v anhliiskomu romani Adam Bede Dzh. Eliot. *Mova i kultura (Naukovyi shchorichnyi zhurnal)*, 7(IV), Ch. 2., 285–290 [in Ukrainian].
12. Petliuchenko, N. V. (2009). *Kharyzmatyka: movna osobystist i dyskurs: monohrafiia*. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].
13. Fillmor, Ch. (1988). Freymy i semantika ponimaniya (Per. s angl.). *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*, 23 (*Kognitivnye aspekty yazyka*), 52–92 [in Russian].
14. Brown, G., & Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. *How to get away with murder*. <https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=188>.
16. Minsky, M. (1980). A framework for representing knowledge. In D. Metzing (Ed.), *Frame Conception and Text Understanding* (pp. 1–24). Berlin: Walter de Gruyter.
17. Schank, R. C., & Abelson, R. P. (1977). *Scripts, plans, goals and understanding: an inquiry into human knowledge structures*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis.

Дата надходження статті до редакції: 13.10.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

МОДАЛЬНІСТЬ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ У СИНХРОНІЇ

Тугай О. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0001-9831-2288

o.tuhai@kubg.edu.ua

У пропонованій статті схарактеризовано модальність волевиявлення складного речення в історичному розвитку англійської мови у синхронії, а саме в ранньомовноанглійській мові. Модальність складного речення визначено як функціонально-семантичну категорію із відношенням змісту висловлення до дійсності з урахуванням предикативних ознак категорії часу та волітивної модальності як реалізації події або ситуації. Синтаксичну категорію модальності волевиявлення зафіксовано в парадигмі модусно-диктумних відношень з виділенням предикатів модусу для фіксації факту наявності мовленнєвої ситуації та вираження пропозиції адресанта. Комунікативне призначення модальності волевиявлення складного речення окреслено з погляду відношення мовця до пропозитивної або диктумної основи змісту висловлення. Виокремлено категорії суб'єктивної та об'єктивної модальностей у складному реченні вольової семантики ранньомовноанглійської мови. Суб'єктивну модальність визначено як волітивну у головній клаузі речення із розмежуванням на волюнтативну та оптативну модальності зі значеннями прояву волі наказу, команди, бажання, прохання, інтенції адресанта тощо. Об'єктивну модальність визначено як пропозитивну у підрядній фінитній або інфінитивній предикаційній клаузі як реалізації пропозиції висловлення.

Окреслено модально-прагматичну перспективу складного речення з фінитною та інфінитивною предикацією дієслів волевиявлення. Встановлено, що суб'єктивна волітивна (волюнтативна та оптативна) модальність реалізується в модусній модально-прагматичній рамці, тоді як об'єктивна пропозитивна модальність експлікується в диктумній модально-прагматичній рамці досліджуваного речення. Проаналізовано реалізацію суб'єктивно-об'єктивних модальних відношень в ранньомовноанглійському складному реченні. Доведено, що волюнтативні модальні відношення виражаються в парадигмі «волюнтативний модус — пропозитивний диктум», тоді як оптативні модальні відношення актуалізуються в парадигмі «оптативний модус — пропозитивний диктум». Засвідчено реалізацію волюнтативної та оптативної модальностей прояву волевиявлення адресанта та модально-часову парадигму актуалізації ситуації в реченнях висловленнях. Встановлено, що волюнтативна модальність визначає модальні відношення як «актуальні (потенційні) — реальні / реальні (ірреальні)» на позначення актуальної / потенційної реальної або нереальної здійсненої ситуації. Модальні відношення оптативної модальності окреслено як «актуальні (потенційні) — ірреальні (реальні) / ірреальні» на позначення актуальної / потенційної нереальної або реальної, але не можливої здійсненої ситуації. Модально-часову парадигму реалізації ситуації в складних реченнях зафіксовано в парадигмі «індикатив / імператив — суб'юнктив / інфінитив».

Ключові слова: складне речення, модальність волевиявлення, суб'єктивна волітивна модальність, об'єктивна пропозитивна модальність, волюнтативний / оптативний модус, пропозитивний диктум, ранньомовноанглійська мова.

Oleksandra Tuhai

Modality of volition of a complex sentence in synchrony

The proposed article reveals the modality of volition of a complex sentence in the historical development of the English language in synchrony, namely in the Early New English language. The modality of a complex sentence is defined as a functional-semantic category with the relationship of the statement content to reality taking into account the predicative features of the category of time and volitional modality as the realization of an event or a situation. The syntactic category of the modality of volition is fixed in the paradigm of modus-dictum relationships with the emphasis on modus predicates to fix the fact of the actual speech situation and the expression of the addresser's proposal. The communicative purpose of the modality of volition of a complex sentence is outlined in terms of the speaker's attitude to the propositional or dictum

basis of the statement content. The categories of subjective and objective modalities in a complex sentence of volitional semantics of the Early New English language are distinguished. Subjective modality is defined as the volitional modality in the main clause of a sentence with differentiation on voluntary and optative modalities with the meanings of the addresser's will manifestation of order, command, desire, request, intention etc. Objective modality is determined as the propositional modality in a subordinate finite or infinitive predicative clause as the realization of a sentence proposition.

The modal-pragmatic perspective of a complex sentence with the finite and infinitive predication of verbs of volition is outlined. The subjective volitional (voluntary and optative) modality is established to be realized in the modus modal-pragmatic framework while the objective propositional modality is explicated in the dictum modal-pragmatic framework of the studied sentence. The realization of subjective-objective modal relationships in an Early New English complex sentence is analyzed. Voluntary modal relationships are proved to be expressed in the paradigm «voluntary modus — propositional dictum» whereas optative modal relationships are actualized in the paradigm «optative modus — propositional dictum». The realization of voluntary and optative modalities of addresser's will manifestation and the modal-temporal paradigm of the situation actualization is witnessed in the studied sentences-statements. The voluntary modality defines the modal relationships as «actual (potential) — real / real (unreal)» to denote the actual / potential real or the unreal situation. The modal relationships of the optative modality are established as «actual (potential) — unreal (real) / unreal» to denote the actual / potential unreal or real, but the impossible realized situation. The modal-temporal paradigm of the situation realization in complex sentences is fixed in the paradigm «indicative / imperative — subjunctive / infinitive».

Key words: complex sentence, modality of volition, subjective volitional modality, objective propositional modality, voluntary / optative modus, propositional dictum, Early New English.

Вступ. Категорія модальності займає провідне місце в сучасній лінгвістиці та відзначається спрямованістю філологічних студій на функціонально-семантичний аспект дослідження контексту висловлення у співвідношенні його з дійсністю та певним ставленням адресанта до реальності / ірреальності повідомлюваного ним явища. У сучасних мовознавчих студіях різноплановість підходів до тлумачення категорії модальності, а особливо модальності волевиявлення на синтаксичному рівні складного речення в історичній германістиці свідчить про недостатній рівень аналізу останньої категорії та зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. **Об'єктом** нашого дослідження слугують складні речення з фінитною та інфінитивною предикацією дієслів вольової семантики в ранньомовноанглійській мові. **Предметом** дослідження виступають модальні ознаки та властивості волевиявлення мовця складних висловлень суб'єктивного та об'єктивного змісту в досліджуваному синхронному зрізі англійської мови. **Метою** статті є визначення функціонування модальності прояву волі адресанта в складних реченнях ранньомовноанглійської мови. Досягнення мети наукової розвідки передбачає розв'язання наступних завдань: 1) уточнити категорію модальності як загальну лінгвістичну категорію; 2) виокремити категорії суб'єктивної волітвної та об'єктивної пропозитивної модальностей; 3) окреслити модально-прагматичну перспективу складного речення вольової семантики в ранньомовноанглійській мові; 4) проаналізувати експлікацію суб'єктивно-об'єктивних модаль-

них відношень в ранньомовноанглійському складному реченні з дієсловами волевиявлення; 5) визначити відношення волонтеративної та оптативної модальностей прояву волі адресанта та модально-часову парадигму реалізації ситуації висловлення. **Матеріалом** дослідження послуговували складні речення фінитної, інфінитивної предикації з дієсловами волевиявлення, відібрані методом суцільної вибірки з корпусу творів В. Шекспіра та Т. Міддлтона.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Сучасна лінгвістика висвітлює дослідження категорії модальності в різних парадигмах та площинах мовного вираження. Загальний аспект категорії модальності викладався в працях радянських лінгвістів О. С. Ахманової, О. І. Беляєвої, О. В. Бондарко, В. В. Виноградова, В. С. Храковського, О. О. Шахматова, В. М. Ярцевої. Суб'єктивний, об'єктивний зміст модальності привертав увагу О. М. Вольф, О. П. Глухової, С. О. Педченко. Модальність як логіко-граматична категорія була об'єктом досліджень Н. Д. Арутюнової, О. Л. Доценко, В. Б. Касевича, К. Ш. Міріскаєвої, Т. В. Шмельової. Зовнішня і внутрішня модальності на рівні складного речення в історичній германістиці та в сучасній англістиці були ретельно розроблені в провідних працях І. Р. Буніятової та Ю. П. Бойко. Розвідки Н. О. Савельєвої та Н. В. Скибицької здійснили вагомий внесок в дослідження явища деонтичної та епістемічної модальностей в діакронії та синхронії англійської мови. Модальне значення волевиявлення неодноразово було представлено в працях І. Адамсон, Л. В. Колобкової, С. В. Мясоедової,

В. П. Попової, К. О. Хузіної. Проте висвітлення модальності складного речення волітивної спрямованості адресанта в історичній перспективі залишається й досі поза увагою лінгвістів, що і є певною лакуною в дослідженні модальності волевиявлення ранньомовноанглійського складного речення та зумовлює актуальність пропонованої проблематики.

Методологія дослідження. У сучасних мовознавчих студіях дослідження категорії модальності відзначаються різними міждисциплінарними підходами та багатоаспектністю аналізованих парадигм модальності. Основні методичні засади комунікативної, прагматичної, семантичної, синтаксичної та історичної лінгвістики уможливили окреслення провідних ознак категорії модальності волевиявлення в ранньомовноанглійській мові. Методологічне підґрунтя нашої наукової розвідки включає наступні методи: 1) теорію модальності використано для окреслення категорії модальності волевиявлення в складних реченнях ранньомовноанглійської мови; 2) модусно-диктумну концепцію задіяно для аналізу модально-прагматичної перспективи досліджуваного складного речення; 3) метод комунікативного синтаксису задіяно для визначення функціонування модальних відношень суб'єктивної та об'єктивної модальностей прояву волі суб'єкта; 4) прагматичний аналіз застосовано для диференціації складних речень із волітивною волюнтативною та оптативною модальностями; 5) метод історичного аналізу використано для характеристики складних речень із семантикою волі в історичній синхронії.

Результати дослідження та обговорення.

На сучасному етапі розвитку мовознавства актуальним є дослідження речень у царині категорії модальності. Остання розглядається більшістю лінгвістів як семантична категорія речення (Н. В. Скибицька, Н. О. Савельєва, О. Л. Доценко, А. О. Худяков, О. В. Бондарко). *Модальність* — це функціонально-семантична категорія, що виражає різні види відношень висловлення до дійсності. Модальність є мовною універсалією, яка належить до основних категорій мови. Вираз «модальність» використовують на позначення широкого спектра явищ неоднорідних за змістовим наповненням, граматичними властивостями, ступенем оформленості на різних рівнях мовної структури (Ярцева, 1989, с. 303; Очковська, 2018, с. 65).

У лінгвістику термін «модальність» (від лат. «modus» — міра, спосіб) увійшов з філософії та логіки, і був запроваджений Аристотелем (Скибицька, 2010, с. 11). У логіці *модальність* визнається як одна із провідних логічних форм — судження. Універсальною формулою судження виступає наступна: $S \in P$, де S є суб'єктом судження або те, що виступає предметом думки, тоді як

P є предикатом судження або те, про що говорять або мислять стосовно суб'єкта судження (Худяков, 2005, с. 58).

Існують різні підходи до визначення природи модальності як універсальної мовної категорії. У граматичних студіях *модальність* тлумачиться як категорія речення, що виражає відношення його змісту до дійсності з точки зору мовця та містить такі аспекти висловлення як емотивність, комунікативну цілеспрямованість, запевнення, оцінку та часову категорію. Ця концепція прослідковується у численних працях В. В. Виноградова як засновника теорії модальності та його послідовників (Худяков, 2005, с. 56–57). Кожне речення містить значущу конструктивну ознаку як модальне значення, тобто вказівку на відношення до дійсності (Виноградов, 1975, с. 55). Речення — це граматично складена мінімальна одиниця мови як словесне вираження одиниці мислення, що реалізується у відношенні до дійсності. Співвіднесеність висловлення із дійсністю є змістом ознаки предикативності як актуалізація події або ситуації. І ця прив'язка речення до дійсності отримує своє вираження через предикативні категорії часу та модальності (Калинина, 2001, с. 16; Шахматов, 1941, с. 59).

В. В. Виноградов розглядає категорію *модальності* на синтаксичному рівні як площину вираження та конкретизації категорії предикативності із загальним граматичним значенням співвіднесеності головного змісту речення до дійсності (Глухова, 2012, с. 7; Виноградов, 1975, с. 55–56). Речення характеризується тісно узгодженими властивостями зв'язку реченневих одиниць та містить особливу семантичну властивість вираження предикації, тобто співвіднесеність змісту думки із дійсністю (Ахманова et al., 2003, с. 105). А предикативність та модальність є суттєвими категоріями комплексних речень, де остання розглядається як обов'язкова ознака речення (Бойко, 2012, с. 87–88).

Категорія *модальності* дозволяє реченню виконати своє комунікативне призначення та висловити ставлення мовця до пропозитивного змісту мовлення (Скибицька, 2010, с. 3; Савельєва, 2010a). Суголосним з даним твердженням є розуміння модальності Фердінандом Брюно та його підхід до мовних фактів з психологічної точки зору, де він виділяє три види модальних значень, власне модальність судження, почуттів та волевиявлення мовця (Глухова, 2012, с. 13; Brunot, 1936, с. 511–512). За О. В. Бондарко, *модальність* є комплексом актуалізаційних категорій, що характеризують з погляду мовця відношення пропозитивної основи змісту висловлення до дійсності за провідними ознаками реальності / ірреальності (Бондарко, 1990, с. 59; Скибицька, 2010, с. 27). О. П. Глухова кваліфікує мовну модальність як широко семантичну

категорію, що складається з двох змістовно різних шарів, а саме пропозитивного (онтологічного) і прагматичного (гносеологічного). Пропозитивна модальність пов'язана з актуалізацією зазначеної події в реченні, а прагматична модальність пов'язана із прагматичною оцінкою повідомлення про цю подію. При цьому пропозитивну модальність розглядаються як відношення мовця до пропозитивного змісту (Глухова, 2012, с. 17; Мириськаєва, 2018, с. 22). У логіці пропозиція завжди відокремлюється від комунікативної модальності (Арутюнова, 1976, с. 31; Lewis, 1943, p. 237–241).

У теоретичному мовознавстві категорія *модальності* тісно пов'язана із *модусно-диктумною* концепцією репрезентації речення. На думку Ш. Баллі, у будь-якому висловленні можна виділити головний зміст (*диктум*) та модальну частину (*модус*), де виражається інтелектуальне, емоційне або вольове судження мовця по відношенню до диктуму. Відповідно, *модальність* визначається як синтаксична категорія із виокремленням *предикатів модусу* із модальною семантикою, які можуть приєднувати додаткові речення (Бондарко, 1990, с. 69). Модусні предикати фіксують факт наявності будь-якої ситуації, тобто позначають про її існування, а також можуть виражати пропозитивне значення, що називає діяльність особи, яка фіксує первинну ситуацію. До *модусних предикатів* відносять каузативні дієслова на кшталт *oder, command, charge*, дієслова розумової та мовленнєвої діяльності як *ask, propose, advise*, а також дієслова емоційного сприйняття — *desire, want*. Репрезентовані дієслова модусу формують складні речення фінитної та інфінитивної підрядної предикації в ранньонорманнотійській мові (Храковский, 1983, с. 43–48).

У прикладах (1) — (2) продемонстровано модусно-диктумні модальні відношення головної та підрядної частин ранньонорманнотійського складного речення із матричними предикатами модусу *command, desire*: (1) *Grumio*: [*«Error i the bill, sir; error i the bill. I **commanded** [the sleeves should be cut out and sewed up again; and that I'll prove upon thee, though thy little finger be armed in a thimble»]* (диктум) (Shakespeare, 1988, p. 160, *The Taming of the Shrew*, iv, iii, 146–149). (2) *Achilles*: [*«To him, Patroclus: tell him I humbly **desire** [the valiant Ajax to invite the most valorous Hector to come unarmed to my tent»]* (диктум) (Shakespeare, 1988, p. 601, *Troilus and Cressida*, iii, iii, 274–276).

У сучасному мовознавстві поділяють поняття *суб'єктивної* та *об'єктивної модальностей* (В. В. Виноградов, О. М. Вольф, О. П. Глухова, Ю. П. Бойко, О. Л. Доценко, Н. В. Скибицька, Н. О. Савельєва, А. П. Очковська). *Модальність* розглядається як універсальна логіко-грама-

тична категорія, що виражає об'єктивне відношення змісту висловлення до дійсності та його суб'єктивне значення до цього змісту. За О. Л. Доценко, *суб'єктивна модальність* виражає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду його обізнаності у тому, про що йдеться у пропозиції. *Об'єктивна модальність* виражається у значеннях реальності або відповідності висловлення дійсності та ірреальності, де у змісті висловлення відображається потенційно реальна об'єктивно можлива чи бажана ситуація. Ці модальності утворюють на рівні речення-висловлення єдиний модальний план, де суб'єктивна модальність реалізується у головній частині речення як *волітивна волюнтативна* або *оптативна* модальність, тоді як об'єктивна модальність експлікується у підрядній частині речення зі зазначенням реальності або нереальності виконання головної дії (Доценко, 2001, с. 4–6). Реалізація об'єктивно-модальних значень у пропозитивних структурах, ядром яких є диктум, об'єктно-з'ясувальних висловлень передбачає врахування опорних матричних дієслів (предикатів модусу), граматичного вираження предикатів диктуму та рівня модальної маркованості сполучників (Доценко, 2006, с. 122).

Об'єктивна модальність є обов'язковою категорією висловлення, яка формує речення як предикативну одиницю з урахуванням модально-часових форм вираження реальності / ірреальності повідомлення (Очковська, 2018, с. 66–67). У функціонально-семантичному аспекті *об'єктивну модальність* визначають як відношення змісту повідомлення до дійсності у вимірах реального та ірреального часу. *Суб'єктивну модальність* кваліфікують як семантичну категорію, що утворює у реченні другий модальний шар та виражає відношення мовця до повідомлюваного у висловленні (Глухова, 2012, с. 21–23; Скибицька, 2010, с. 3; Савельєва, 2010б). При цьому *об'єктивна модальність* позиціонується як первинна предикативна, а *суб'єктивна* визнається як вторинна модальність, що нашаровується на попередню відтінками оцінної та експресивної семантики (Бойко, 2012, с. 89).

У прикладі (3) фіксуємо реалізацію суб'єктивної волітивної модальності в головному реченні із дієсловом *have ordered* та об'єктивної пропозитивної модальності у підрядному реченні: (3) *Prospero*: [*«The direful spectacle of the wreck, which touch'd The very virtue of compassion in thee, I **have** with such provision in mine art So safely **ordered** [суб'єктивна волітивна модальність] [that there is no soul»]* (об'єктивна пропозитивна модальність) (Shakespeare, 1988, p. 2405, *The Tempest*, i, ii, 26–29).

У сучасному мовознавстві питання *модальності волевиявлення* й досі залишається дискусійним. За Л. В. Колобковою та О. М. Тугай,

поняття волевиявлення має статус самостійного модального значення, в семантиці якого домінує елемент сфери потенційності з охопленням модальних значень можливості, необхідності, бажаності тощо. Ідентифікація інваріантного значення волевиявлення та диференціація його семантичних варіантів здійснюються з урахуванням відношення суб'єктів модальної ситуації до реалізації потенційного стану справ, що постає змістом волевиявлення, де останній стає найважливішим чинником вибору форми репрезентації волі в реченні як елемента модальної ситуації прояву вольової інтенції адресанта (Колобкова, 1995, с. 5–10; Тугай, 2021, с. 30). В широкому розумінні значення волевиявлення розглядається із відтінками модального значення бажання, наміру, прохання, наказу тощо, де останні об'єднуються «вольовим відношенням суб'єкта до дійсності як його власне вольове спонукання» (Хузина, 2011, с. 301; Тугай, 2017, с. 31).

Із категорією модальності волевиявлення тісно пов'язана категорія *волітивності*. Як відзначає О. Л. Доценко, основними значеннями волітивної суб'єктивної модальності є *волюнтативність* та *оптативність*, різниця між якими полягає в адресованості або неадресованості волевиявлення мовця до адресата, відповідно (Доценко, 2000, с. 43). Функціонально-семантична єдність предикатів волевиявлення базується на інших двох ознаках модальних значень, як *волюнтативність* та *ірреальність*. Волюнтативність розглядають як вказівку на волю людини, спрямовану на виконання дії. Ірреальність характеризує певний стан речей як такий, що існує не в дійсності, а тільки в мисленні. Ірреальності спонукального висловлення відповідає формування в його змісті суб'єктивно-модальних значень можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності / відсутності реалізації у висловленні із закріпленням у відповідних групах лексем певної мови (Мясоедова, 2013, с. 8). Модальне значення волюнтативності полягає у вираженні вольової спрямованості суб'єкта до вчинення дії. У складному реченні це значення реалізується конструкціями з дієсловами бажання, наміру, схильності, прагнення, задуму, таких як *wish* (хотіти), *hope* (сподіватися), *aspire* (прагнути), *endeavour* (намагатися) тощо (Бондарко, 1990, с. 119; Хузина, 2011, с. 302).

Синтаксична категорія *оптативності* відноситься до модальної категорії комунікативного типу висловлення. За ієрархією значень комунікативної рамки оптативні речення належать до функціонального типу речень волевиявлення з метою прояву волі мовця та виражають бажання останнього, щоб мала місце або здійснилась визначена ним ситуація (Бондарко, 1990, с. 170–172). За І. Адамсон, модальний зміст

дезидеративності несе в собі склярний характер між бажанням та наміром здійснити потенційну дію, що виражається у мові переважно інфінітивом із різним ступенем темпоральної дистанційованості від моменту мовлення. Адже кінцевий прагматичний смисл модальних висловлень бажання залежить не тільки від лексичних та граматичних особливостей або чинників, але й від контексту мовлення. Загальний логічний зміст бажаних висловлень полягає у декларації мовцем про намір змінити або перетворити стан об'єкта. Модальний зміст дієслів волевиявлення як *want*, *wish*, *desire*, *hope* у поєднанні з інфінітивом — це інтенсивна потенційна дія суб'єкта, його намір на створення нового вигляду або якості об'єкта дії (Адамсон, 2006, с. 84–97).

У лінгвістичних студіях модальне значення волевиявлення розглядають в аспекті *суб'єктивної волітивної модальності* з виокремленням волітивного спектру суб'єктивних субкатегорійних модальних значень, який експлікує інтенцію мовця щодо необхідності чи бажаності пропозиційного змісту речення-висловлення. За С. О. Педченко, для суб'єктивної волітивної модальності характерною ознакою є виразна прагматична орієнтація із спрямованістю на зміни екстралінгвальної реальності й відображення позиції суб'єкта мовлення щодо необхідності чи бажаності встановлення певного об'єктивного зв'язку між складниками пропозиції. Основними планами реалізації її змісту є *волюнтативність* (директивність) та *оптативність* (бажаність). У комунікативній ситуації волевиявлення суб'єкта набуває модальних відтінків наказу, команди, заклику, застереження, поради, побажання. Діапазон експліцитних проявів волюнтативності коливається від наполегливої категоричності до ввічливого прохання (Педченко, 2016, с. 306–307). Суб'єктивна модальність волевиявлення відображає позицію суб'єкта мовлення щодо необхідності чи бажаності встановлення певного об'єктивного зв'язку між суб'єктом та предикатом пропозиції. Сутність такої пропозиції є вольовою, тобто спрямованою на зміни екстралінгвістичної реальності, встановлення нових зв'язків та відношень (Доценко, 2000, с. 43). *Суб'єктивна волітивна модальність* нашаровується на об'єктивно-модальне значення пропозиції і стає носієм оцінки модальним суб'єктом ступеня необхідності чи бажаності переходу від ірреального зв'язку суб'єкта і предиката пропозиції до реального змісту висловлення (Доценко, 2001, с. 16).

У нашому дослідженні виходимо із розуміння модально-прагматичної перспективи волевиявлення ранньомовноанглійського складного речення як семантичної категорії єдиного суб'єктивно-об'єктивного модального плану змісту речення із формуванням двох модально-

прагматичних рамок з урахуванням волітивного та пропозитивного складових компонентів. Актуалізація суб'єктивної волітивної модальності із типами значень волюнтативної та оптативної модальностей експлікується у головній клаузі складного речення. Об'єктивна модальність або пропозиція волевиявлення реалізується у підрядній клаузі досліджуваного речення. Дослідження модальності волевиявлення у складних реченнях ранньоніованглійської мови уможливорює окреслити ситуацію цілого реченнєвого комплексу як реальну реалізовану або ірреальну нереалізовану.

У прикладі (4) суб'єктивна волітивна волюнтативна модальність актуалізується модусним дієсловом *commands* у головній клаузі як прояв директивної інтенції адресанта та реалізує ситуацію як реальну реалізовану: (4) *The Duke of Norfolk*: [*Hear the king's pleasure, cardinal: who commands you*] [*To render up the great seal presently Into our hands*»] (*Shakespeare*, 1988, p. 1387, *King Henry VIII*, iii, ii, 228–230).

У реченні (5) суб'єктивна волітивна оптативна модальність актуалізується модусним дієсловом *wish* у головній клаузі як прояв бажання адресанта та визначає ситуацію як ірреальну нереалізовану: (5) *Vermandero*: [*Valencia speaks so nobly of you, sir, I wish*] [*I had a daughter now for you*»] (*Middleton*, 2007, p. 1657, *The Changeling*, iii, iv, 1–2).

Речення (6) репрезентує об'єктивну модальність із пропозитивним елементом у підрядній фінітній клаузі, що актуалізується диктумним дієсловом *will help* та визначає ситуацію речення як реальну можливу реалізовану: (6) *Titus*: [*Now all the service I require of them Is*] [*that the one will help to cut the other*»] (*Shakespeare*, 1988, p. 1577, *Titus Andronicus*, iii, i, 77–78).

У західноєвропейській лінгвістиці найбільше розповсюдження отримала загальна концепція модальності Ш. Баллі, який наголошував, що модальність є душею речення. Як і думка, вона утворюється як результат активної операції мовного суб'єкта. Неможливо надавати значення речення висловленню, якщо в ньому не знаходиться будь-яке вираження модальності (Глухова, 2012, с. 12; Баллі, 1955, с. 44). Модальність є семантично обов'язковим компонентом речення із виконанням конституюючої функції (Худяков, 2005, с. 57). Семантична категорія модальності виражає обов'язок, дозвіл, бачення мовцем вірогідності явища чи події. Повний вимір модальності неможливий без урахування питань мовленнєвої комунікації з її учасниками. У період після середньовікової мови відбулися зміни в граматичному ладі англійської мови щодо прагматично релевантних компонентів, власне зниження частотності вживання та зменшення кількості перформативних дієслів,

якісне скорочення набору маркерів дискурсу. Це явище призвело до історичного зсуву в способах реалізації мовленнєво-актової інтенції та розвитку мовних засобів адресації (Скибицька, 2010, с. 33–45; Шевченко, 1999, с. 7).

У провідному модальному протистоянні виявляється послідовне розмежування у мові фактів дійсності (реальних) та фактів нашої уяви, розумової діяльності (ірреальних) (Шмелева, 1984, с. 86). При визначенні модальної семантики порівнюються поняття *актуальності / потенційності* та *реальності / ірреальності*. Актуальність містить поняття реальності як її центральне, специфічне, чітко виражене поняття, тобто реальність у вузькому сенсі. Потенційність не може бути одностайно пов'язана з ірреальністю. Потенційність слід трактувати як таке поняття, що пов'язує ірреальне значення з реальним. В модальних значеннях відображається не тільки опозиція реальність / ірреальність, але й динаміка зв'язків між реальністю та ірреальністю, що виражається у потенційності (Бондарко, 1990, с. 75–76).

У 70–80-тих роках ХХ століття формується визначення модальності як граматичної категорії щодо окреслення ролі дієслівного способу модальності, що визначає неможливість / можливість впливу суб'єкта на реалізацію ситуації (Скибицька, 2010, с. 26). І. Р. Буніятова зазначає, що дієслова волевиявлення *бажати, хотіти, змушувати, наказувати, просити, дозволяти* тощо як модальні оператори походять від претерито-презентних дієслів, які зберігають морфологічно-синтаксичні характеристики повнозначних дієслів, зокрема формативи часу, особи, числа зі здатністю відкривати позицію підрядної комплементарної частини речення (Буніятова, 2004, с. 253–258).

Претерито-презентні дієслова, які у давньоанглійський період вживалися як повнозначні та мали повне лексичне значення, з розвитком англійської мови почали передавати нереальну модальність із відтінками значень можливості, бажання, гіпотези. Із послабленням синтетизму у середньовіковому періоді розпочинається розвиток аналітичних форм для позначення відношення часу повідомлення до моменту повідомлення з погляду мовця. Аналітизм сприяв уточненню граматичних часових значень та формуванню нових засобів вираження способів дієслова як головного експонента категорії модальності (Скибицька, 2010, с. 88). У давньогерманському підрядному реченні реалізація суб'юнктива залежала від модальності, яку мовець надавав висловленню. Якщо суб'юнктив у германських мовах, поступившись оптативу, первісно передавав суб'єктивне ставлення мовця, то оптатив виражав бажання, можливість або настанову дії. Із посиленням аналітизму оптатив

розвивається у суб'юнктив, та протиставляється імперативу у плані вираження волевиявлення як структурно зумовлені засоби вираження модальності (Буніятова, 2004, с. 245–246).

Модальність складної синтаксичної єдності визначається композиційним об'єднанням різних модальних значень її складників та загальною семантикою цілого (Виноградов, 1975, с. 84). У нашій розвідці *verba voluntatis* належать до дієслів з імпліцитною модальною семантикою та вказують на відношення мовця до бажаного, необхідного або можливого факту дійсності, маніфестантом якого вступає залежне речення (Буніятова, 2003, с. 177–178).

На пояснення принципів семантичної організації речення семантичний синтаксис висуває ідею про обов'язкове поєднання у реченні об'єктивних та суб'єктивних елементів смислу. Цю ідею пов'язують з іменем Шарля Баллі, використовуючи його терміни на позначення об'єктивної частини — *диктум*, а суб'єктивної — *модус* (Шмелева, 1988, с. 5–6). За О. Л. Доценко, модально-прагматична структура у складних реченнях може реалізувати дві модальні площини, власне *суб'єктивно-модальну* із предикатом модусу відповідної семантики та *об'єктивно-модальну* із особливостями засобів її вираження (Доценко, 2006, с. 158–159). Актуалізаційні категорії модусу слугують для встановлення відношення об'єктивного змісту речення до моменту мовлення і до учасників спілкування (Глухова, 2012, с. 28).

Модус або *модальну модусну рамку* розуміють у лінгвістиці в тій частині семантичного висловлення речення, яка зосередження зліва від «роздільника» (Арутюнова, 1976, с. 62). Розуміння модальної рамки використовується у тому сенсі, що пропозиція вставляється в ту позицію, що залишається для неї у модальній рамці (Касевич, 1988, с. 66). До *волітивних модусів* входять модуси волевиявлення та необхідності (Арутюнова, 1988, с. 98; Глухова, 2012, с. 27). Інструментом на позначення диктуму виявляється поняття пропозиції, яке постає поруч із термінами «подія», «ситуація», «стан справ» та означає «мовне втілення деякого стану справ в дійсності та ситуації». Пропозитивні смисли або *пропозитивний диктум* описують об'єктивно притаманні ситуації аспекти та особливості її реалізації, де диктум виражається в структурі другорядного предиката пропозитивної семантики. Встановлення найбільш природного модусу виявляє характер пропозиції, яка може супроводжуватися в реальних висловленнях тільки зі своїм відповідним модусом (Шмелева, 1988, с. 9–13).

У ході дослідження модально-прагматичної перспективи ранньомовноанглійського складного речення послуговуємось теорією мовної модальності О. Л. Доценко, модусно-диктумною кон-

цепцією Ш. Баллі. Виокремлюємо суб'єктивну волітивну модальність із експлікацією суб'єктивних волонтиативних / оптативних відношень та формуванням модально-прагматичної рамки у головній клаузі, та об'єктивну модальність із експлікацією пропозитивного елемента та оформленням модально-прагматичної рамки у підрядній клаузі. Визначаємо волонтиативний модус та предикати модусу як інтенціональну складову змісту речення, що реалізується у головній частині висловлення та диктум або пропозитивний компонент із актуалізацією у підрядній фінітній та інфінітивній клаузах складного речення.

Суб'єктивні модальності відображають різні аспекти відношення мовця до змісту висловлення. Вони дуже різноманітні за своєю природою і визначаються в мові різними засобами. Синтаксична реалізація модусно-диктумних структур містить перелік значень, які виражають модуси та перелік власне модусів, що дає уявлення про різноманіття та численність відповідних смислів (Вольф, 1988, с. 124). Волонтиативні відношення належать до сфери директивних мовленнєвих актів, що відзначаються семантикою пропозиції (диктумом) й предикатом модусу (Доценко, 2006, с. 236). Наявність компонента адресованості / неадресованості у семантиці модусу зумовлює семантико-структурні особливості висловлення. Реалізація волонтиативного модусу передбачає обов'язковість комунікативного впливу на слухача, який повинен виконати необхідну для суб'єкта волевиявлення дію, і який є безпосередньо суб'єктом дії пропозиції (Доценко, 2000, с. 43).

Модальність цілісної структури складних речень волітивної семантики ранньомовноанглійської мови визначаємо як *суб'єктивно-об'єктивну* зі значеннями *волонтиативності, оптативності* з урахуванням критеріїв класифікації відношень та значень, як: 1) семантики дієслів волевиявлення; контрольованості / неконтрольованості ситуації; реальності / ірреальності висловлення; здійсненості / нездійсненості ситуації; присутності / відсутності адресата; 2) характеру відношень між адресантом та адресатом; ступеня категоричності; 3) авторитарності джерела спонукання; 4) рівня зацікавленості комунікантів у виконанні дії (Доценко, 2006, с. 236–243; Беляева, 1985, с. 79).

Слідом за В. П. Поповою, англійські дієслова волевиявлення розглядаємо як особливу лексико-семантичну групу дієслів на позначення прояву волі як окремих одиниць певної системи лексико-граматичних засобів вираження модального значення «волевиявлення» із відтінками наказу, команди, вимоги, згоди, дозволу, заборони, бажання, інтенції, наміру, воління, прохання, обіцянки тощо (Попова, 2000, с. 130;

Вежицкая, 1985, с. 255). В англiстицi модальне значення волюнтативностi реалiзує вольову цiле-спрямованiсть суб'єкта до здiйснення дiї в узгодженнi головних дiєслiв *бажання, наміру, прагнення* тощо переважно з iнфiнiтивними клаузами (Бондарко, 1990, с. 119).

У складних реченнях ранньоновоанглiйської мови засобами вираження *суб'єктивної волюнтативної модальностi* виступають предикати (перифрази) наказу, команди (*order (give / have / take order), charge, command, appoint*), вимоги, рiшення (*require, choose, determine, resolve*), заборони, примусу (*forbid, force, enforce, bid, compel, induce*), дозволу (*permit, allow, dare*). Вони реалiзуються у головнiй частинi складного речення (модусi) iз утворенням суб'єктивних волюнтативних вiдношень модусної модально-прагматичної рамки висловлення. Волюнтативнi значення наказу, команди, примусу, вимоги, заборони, дозволу розгортаються у пiдряднiй пропозитивнiй фiнiтнiй або iнфiнiтивнiй частинi (диктумi) iз утворенням об'єктивних модальних вiдношень диктумної модально-прагматичної рамки висловлення.

Суб'єктивно-об'єктивнi волюнтативнi вiдношення реалiзують модально-прагматичну рамку «волюнтативний модус — пропозитивний диктум» як:

I. Актуальнi реальнi/реальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення актуальної реальної, реальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «презентний, футуральний iндикатив / iмператив — презентний, футуральний iндикатив / презентний iнфiнiтив»: (7) *King*: [*«Tell me, sirrah, but tell me true, I **charge** you, Not fearing the displeasure of your master, Which on your just proceeding I'll keep off, By him and by this woman here*] (волюнтативний модус) [*what **know** you?»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 687, *All's Well That Ends Well*, v, iii, 235–238). (8) *Albany*: [*«We do **require** them of you,*] (волюнтативний модус) [*so **to use** them As we shall find their merits and our safety May equally determine»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1940, *King Lear*, v, iii, 43–45).

У прикладах (7) — (8) засвiдчено реалiзацiю суб'єктивно-об'єктивної модальностi в модально-прагматичнiй рамцi як «волюнтативний модус — пропозитивний диктум», де матричнi предикати модусу *charge, require* актуалiзують суб'єктивну волюнтативну модальнiсть iз вiдтiнками команди, вимоги у волюнтативному модусi, а другоряднi предикати диктуму *know, to use* актуалiзують об'єктивну модальнiсть у пропозитивному диктумi. Наказова, категорична семантика дiєслiв волевиявлення, контролюванiсть ситуацiї та зацiкавленiсть адресантiв у виконаннi дiї як авторитетних суб'єктiв спонукання присутнiх адресатiв, а також презентна /

футуральна модально-часова парадигма складних речень позначають волюнтативну модальнiсть висловлень як актуальну реальну iз реальною здiйсненою ситуацiєю.

II. Актуальнi реальнi/iрреальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення актуальної реальної, нереальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «претеритний iндикатив — футуральний iндикатив, претеритний / презентний / аналітичний суб'юнктив / презентний iнфiнiтив»: (9) *Hermia*: [*«In that same place thou **hast appointed** me,*] (волюнтативний модус) [*To-morrow truly will I **meet** with thee»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 240, *A Midsummer Night's Dream*, i, i, 177–178). (10) *Macduff*: [*«He **did command** me*] (волюнтативний модус) [***to call** timely on him, I have almost slipped the hour»*] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 1179, *The Tragedie of Macbeth*, ii, iii, 44).

Речення (9) — (10) демонструють волiтивну волюнтативну модальнiсть прояву волi адресантiв як авторитетних осiб iз направленiстю на адресатiв. Волюнтативне значення призначення та команди актуалiзують дiєслова *hast appointed, did command* в модальнiй рамцi волюнтативного модусу, а другоряднi дiєслова комплементарної предикацiї *meet, to call* реалiзують пропозитивне значення об'єктивної модальностi в модальнiй рамцi пропозитивного диктуму. Претеритно-футурально-презентна часова парадигма дослiджуваних речень визначає ситуацiю висловлень як нереально здiйсненню iз актуальною реальною семантикою волюнтативної модальностi призначення та наказу мовця.

III. Потенцiйнi реальнi/реальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення потенцiйної, реальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «презентний iндикатив / iмператив — презентний суб'юнктив / презентний iнфiнiтив»: (11) *Horatio*: [*«You from the Polack wars, and you from England, Are here arrived, **give order***] (волюнтативний модус) [*that these bodies High on a stage **be placed** to the view»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1803, *Hamlet*, v, ii, 387–389). (12) *Banquo*: [*«And yet your beards **forbid** me*] (волюнтативний модус) [***to interpret** That you are so»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1958, *Macbeth*, i, iii, 46).

У прикладах (11) — (12) волюнтативне значення наказу, заборони адресанта реалiзується семантикою головних предикатiв *give order, forbid*, якi актуалiзують суб'єктивну волюнтативну модальнiсть адресанта в модуснiй рамцi речень iз розгортанням диктуму пропозицiї у пiдрядних клаузах як пропозицiйного диктуму. Iмператив дiєслова *give order* / презентний iндикатив дiєслова *forbid* у головнiй клаузи та презентний

суб'юнктив *be placed* / презентний інфінітив *to interpret* у додатковій клаузі вказують на потенційно реальну здійсненну ситуацію зазначених речень-висловлень.

Оптитивні модальні відношення належать до сфери репрезентативних або дескриптивних висловлень, які описують певний стан речей (Доценко, 2006, с. 236). У нашій праці розгортання *волітивних оптитивних* модальних відношень здійснюється за допомогою предикатів бажання (*desire, wish, want, hope*), рекомендації (*advise, instruct, warn*), інтенції (*intend*), прохання (вмовляння) (*pray, beg, bid, entreat, beseech, ask, request*), обіцянки (*promise, swear*). У висловленнях з оптитивним суб'єктно-модальним значенням виражається воля суб'єкта, що спрямовується на перехід зв'язків між суб'єктом та предикатом пропозиції з ірреального стану в реальний, де волітивний акт не передбачає присутності слухача (Доценко, 2000, с. 43).

Суб'єктивно-об'єктивні оптитивні відношення реалізують модально-прагматичну рамку «оптитивний модус — пропозитивний диктум» як:

I. Актуальні ірреальні/реальні відношення оптитивної модальності на позначення актуальної нереальної, але можливої реальної здійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «презентний індикатив / імператив — презентний, претеритний, футуральний індикатив / презентний / претеритний суб'юнктив / презентний інфінітив»: (13) *Vindice*: [«Nay, but hear me: He **desires** now»] (оптитивний модус) [that **will command** hereafter; Therefore be wise»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 559, *The Revengers Tragedy*, ii, i, 74–75). (14) *Penitent*: [«He ne'er **asks**»] (оптитивний модус) [whether it **be** the pox or no, and of the twain that **had been** more likely»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 431, *A mad World, my Masters*, iii, ii, 34–35). (15) *Cunningame*: [«Why, thanks, sweet bird, and with my heart I **wish**»] [That he **had** as strong and likely hope of her As thou hast of me»] (Middleton, 2007, p. 994, *Wit at ferverall Weapons*, ii, i, 46–48). (16) *Leonato*: [«Well, niece, I **hope**»] (оптитивний модус) [to **see** you one day fitted with a husband»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 405, *Much Ado About Nothing*, ii, i, 60–61).

У прикладах (13) — (16) модусні предикати *desires, asks, wish, hope* реалізують волітивну оптитивну модальність зі значеннями бажання, прохання, інструкції, сподівання у модусній рамці оптитивного модусу як суб'єктивно-модальності із розгортанням пропозиції волевиявлення у модусній рамці пропозитивного диктуму як об'єктивно-модальності висловлень. Оптитивна семантика головних предикатів зі значеннями бажання, інтенції, прохання, відсутність адресата, неконтрольованість ситуації адресан-

том через його меншу авторитарність, а також презентно-претеритно-футуральна часова парадигма зумовлюють оптитивну модальність даних речень-висловлень як актуальну нереальну із можливою реальною здійсненою ситуацією у майбутньому.

II. Актуальні ірреальні/ірреальні відношення оптитивної модальності на позначення актуальної нереальної нездійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «претеритний індикатив / аналітичний суб'юнктив — претеритний / аналітичний суб'юнктив / презентний інфінітив»: (17) *Thaliard*: [«Well, I perceive he was a wise fellow, and had good discretion, that, being bid to ask what he would of the king, **desired**»] (оптитивний модус) [he **might know** none of his secrets. now do I see he had some reason for't; ... »] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 2219, *Pericles*, i, iii, 4–8). (18) *Hortensio*: [«I **promised**»] (оптитивний модус) [we **would be** contributors And bear his charge of wooing, whatsoe'er»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 136, *The Taming Of The Shrew*, i, ii, 216–217). (19) *Dogberry*: [«Goodman Verges, sir, speaks a little off the matter: an old man, sir, and his wits are not so blunt as, God help, I **would desire**»] (оптитивний модус) [they **were**»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 424, *Much Ado About Nothing*, iii, v, 10–12). (20) *Clown*: [«O wife, thy life is saved when I **hoped**»] (оптитивний модус) [I't' **had been gone**»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 1394, *A New Way to Please You*, v, i, 503). (21) *Othello*: [«'Twas pitiful, 'twas wondrous pitiful: She **wish'd**»] (оптитивний модус) [she **had not heard** it,] (пропозитивний диктум) [yet she **wish'd**»] (оптитивний модус) [That heaven **had made** her such a man; she thank'd me»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1820, *Othello*, i, iii, 161–164).

Приклади (17) — (21) демонструють волітивну оптитивну модальність прояву волі адресанта як менш авторитетного джерела спонукання, який не контролює здійсненність ситуації. Оптитивне значення бажання, обіцянки, надії реалізують дієслова *desired, promised, would desire, hoped, wish'd* в модальній рамці оптитивного модусу, а другорядні предикати комплементарних фінітних та інфінітивних речень виражають пропозицію об'єктивно-модальності в модальній рамці пропозитивного диктуму. Претеритно-аналітично-презентна часова парадигма зазначених складних речень окреслює ситуацію висловлень як актуальну нереальну здійсненну із нереальною здійсненою ситуацією.

III. Потенційні реальні/ірреальні відношення оптитивної модальності на позначення потенційної реальної, але не можливої нездійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «презентний індикатив — претеритний / аналітичний

суб'юнктив / презентний інфінітив»: (22) *Crambo*: [«I **beseech** you, sir,] (оптативний модус) [we **mistook** our marks; deliver us our weapons»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 315, *The Honest Whore*, xii, 101–102). (23) *Posthumus*: [«Not any, but abide the change of time, Quake in the present winter's state and **wish**»] (оптативний модус) [That warmer days **would come**: in these sear'd hopes»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 2287, *Cymbeline*, ii, iv, 4–6). (24) *Richard*: [«Thus do I **hope**»] (оптативний модус) [to **shake** King Henry's head»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 892, *King Henry VI, Part III*, i, i, 21).

У прикладах (22) — (24) дієслова прохання, бажання *beseech*, *wish*, *hope* актуалізують волітвну оптативну модальність як суб'єктивну в модусній рамці оптативного модусу із подальшим розгортанням бажальної пропозиції волі мовця на модусну рамку пропозитивного диктуму як об'єктивної модальності висловлень. Присутність або відсутність адресата, менша категоричність, зацікавленість та авторитетність адресанта, неконтрольованість ним бажальної ситуації, і претеритно-аналітично-презентна часова парадигма характеризують ситуацію оптативної модальності цих складних речень як потенційну реальну із неможливістю здійснення бажаного волевиявлення адресанта.

Висновки. Таким чином, модальність волевиявлення складного речення в ранньомовноанглійській мові визначено як функціонально-семантичну та синтаксичну категорію відношення змісту висловлення до дійсності із виокремленням дієслів прояву волі адресанта як предикатів модусу

та пропозитивної основи змісту речення як диктуму. Суб'єктивно-об'єктивні модальні відношення в складному реченні з фінитною та інфінітивною предикацією схарактеризовано із виокремленням суб'єктивної модальності як волітвної волюнтативної модальності зі значеннями команди, наказу, вимоги, заборони, примусу, дозволу та як волітвної оптативної модальності зі значеннями бажання, прохання, вмовляння у головній частині, та об'єктивної модальності як реалізації пропозиції мовця у підрядній частині складного речення. Модально-прагматичну перспективу складного речення визначено як суб'єктивну волітвну (волюнтативну та оптативну) модальність, що експлікується в модусній модально-прагматичній рамці речення та як об'єктивну пропозитивну модальність, яка реалізується в диктумній модально-прагматичній рамці досліджуваного речення. Модальні волюнтативні відношення зафіксовано в парадигмі «волюнтативний модус — пропозитивний диктум»; модальні оптативні відношення засвідчено в парадигмі «оптативний модус — пропозитивний диктум». Відношення волюнтативної модальності засвідчено як «актуальні (потенційні) — реальні / реальні (ірреальні)» на позначення актуальної / потенційної реальної або нереальної здійсненої ситуації. Відношення оптативної модальності окреслено як «актуальні (потенційні) — ірреальні (реальні) / ірреальні» на позначення актуальної / потенційної нереальної або реальної, але не можливої здійсненої ситуації. Модально-часову парадигму реалізації ситуації в складних реченнях визначено в парадигмі «індикатив / імператив — суб'юнктив / інфінітив».

ДЖЕРЕЛА

1. Адамсон, И. (2006). *Модальный смысл дезидеративности: от семантической зоны к семантической типологии высказываний* [Дис. доктора философии, Таллинский университет].
2. Арутюнова, Н. Д. (1976). *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы*. Москва: Наука.
3. Арутюнова, Н. Д. (1988). *Типы языковых значений: Оценка; Событие; Факт*. Москва: Наука.
4. Ахманова, О. С. & Микаэлян, Г. Б. (2003). *Современные синтаксические теории*. Изд. 2-е, стереотипное. Москва: Едиториал УССР.
5. Балли, Ш. (1955). *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд-во иностранной литературы.
6. Беляева, Е. И. (1985). *Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках*. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та.
7. Бойко, Ю. П. (2012). *Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії*: монографія. Хмельницький: «Поліграфіст 2».
8. Бондарко, А. В. (1990). *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*. Ленинград: Наука.
9. Буніятова, І. Р. (2003). *Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XII ст.)*: монографія. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т.
10. Буніятова, І. Р. (2004). *Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV–XIII ст.)* [Дис. д-ра філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
11. Вежбицкая, А. (1985). *Речевые акты: пер. с англ. Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика*, 16, 251–275.

12. Виноградов, В. В. (1975). О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Избр. тр. Исследования по русской грамматике* (с. 53–87). Москва.
13. Вольф, Е. М. (1988). Субъективная модальность и семантика пропозиции. Н. Д. Арутюнова (Отв. ред.) *Прагматика и проблемы интенциональности. Сб. научных трудов* (с. 124–143). Москва: Институт языкознания АН СССР.
14. Глухова, О. П. (2012). *Модальность как категория текста (на материале произведений Ю. Полякова)*: монография. Казань: РИЦ.
15. Доценко, О. Л. (2001). *Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
16. Доценко, О. Л. (2000). *Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
17. Доценко, О. Л. (2006). *Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності*: монографія. Київ: Міленіум.
18. Калинина, Е. Ю. (2001). *Нефинитные сказуемые в независимом предложении*. Москва: ИМЛИ РАН.
19. Касевич, В. Б. (1988). *Семантика. Синтаксис. Морфология*. Москва: Наука.
20. Колобкова, Л. В. (1995). *Средства выражения модального значения волеизъявления в русском языке XVII — начала XVIII веков* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Тверской государственный университет].
21. Мирискаева, К. Ш. (2018). *Концептуализация модальности в разнотипных языках (на материале глагола can и его вербализаторов в русском языке)* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.20, Пятигорский государственный университет].
22. Мясоедова, С. В. (2013). Роль суб'єктивно-модальних компонентів у формуванні окремих різновидів спонукального значення (на прикладі спонукальних конструкцій із значенням «настійна вимога»). *Наукові праці Чорноморського державного ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Філологія. Мовознавство, 219(207), 74–78.
23. Очковська, А. П. (2018). *Становлення рейзингової конструкції з суб'єктом в англійській мові XII-XVII ст.: структурний та функціональний аспекти* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський університет імені Бориса Грінченка].
24. Педченко, С. О. (2016). Класифікаційні параметри субкатегорійних суб'єктивно-модальних значень. *Молодий вчений*, 8(35), 305–308.
25. Попова, В. П. (2000). *Средства выражения модального значения «волеизъявления» в английском и русском языках: Сопоставительный аспект* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.20]. Краснодар.
26. Савельева, Н. О. (2010а). *Засоби вираження деонтичної модальності в ранньомовноанглійській мові (на матеріалі творів У. Шекспіра)* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
27. Савельева, Н. О. (2010б). *Засоби вираження деонтичної модальності в ранньомовноанглійській мові (на матеріалі творів У. Шекспіра)* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
28. Скибицька, Н. В. (2010). *Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект)*: монографія. Київ: Логос.
29. Тугай, О. М. (2017). Англійські дієслова вольової дії: досвід попереднього аналізу. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. праць, 8, 29–35. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/197>
30. Тугай, О. М. (2021). *Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньомовноанглійській мові: структурно-функціональний аспект* [Дис. доктора філософії: 035 Філологія, 03 Гуманітарні науки, Київський університет імені Бориса Грінченка].
31. Храковский, В. С. (1983). *Категории глагола и структура предложения. Конструкции с предикатными актантами*. Ленинград: Наука.
32. Худяков, А. А. (2005). *Теоретическая грамматика английского языка*. Москва: Академия.
33. Хузина, Е. А. (2011). Модальность волеизъявления с оттенком желательности инфинитивных конструкций (на материале русских пословиц и поговорок). *Вестник Челябинск. гос. пед. ун-та. Серия: Филология и искусствоведение*, 3, 299–307.
34. Шахматов, А. А. (1941). *Очерк современного русского литературного языка* (4-е изд.). Москва.
35. Шевченко, І. С. (1999). *Історична динаміка прагматичних властивостей англійського питального речення (16–20 ст.)* [Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.04, Київський державний лінгвістичний університет].
36. Шмелева, Т. В. (1988). *Семантический синтаксис: Текст лекций из курса «Современный русский язык»*. Красноярск: Красноярский ун-т.
37. Шмелева, Т. В. (1984). *Смысловая организация предложения и проблемы модальности. Актуальные проблемы русского синтаксиса* (с. 78–100). Москва.

38. Ярцева, В. Н. (1989). *Большой Энциклопедический Словарь. Языкознание*. Москва: Советская энциклопедия.
39. Brunot, F. (1936). *La pensee et la langue*. Paris: Hachette.
40. Lewis, C. I. (1943). The modes of meaning. English with Spanish abstract. *Philosophy and phenomenological research*, 4(2), 236–250.
41. Middleton, T. (2007). *The Collected Works* (G. Taylor & J. Lavagnino, Eds.). Oxford: Clarendon Press.
42. Shakespeare, W. (1988). *The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances* (A. Rowse, Ed.). New York: Greenwich House.

REFERENCES

1. Adamson, I. (2006). *Modalnyi smysl deziderativnosti: ot semanticheskoi zony k semanticheskoi tipologii vyskazyvaniy* [Modal Meaning of Desire: from Semantic Zone to Semantic Typology of Utterances]. [PhD thesis, Tallin University] [in Russian].
2. Arutiunova, N. D. (1976). *Predlozhenie i ego smysl. Logiko-semanticheskiye problemy* [Sentence and its Meaning. Logical-semantic Problems]. Moskva: Nauka [in Russian].
3. Arutiunova, N. D. (1988). *Tipy yazykovykh znachenii: Otsenka; Sobytiye; Fakt* [Types of Language Meanings: Assessment; Event; Fact]. Moskva: Nauka [in Russian].
4. Akhmanova, O. S. & Mikaelian, G. B. (2003). *Sovremennyye sintaksicheskiye teorii* [Modern Syntactic Theories]. Izd. 2-ye, stereotipnoe. Moskva: Editorial USSR [in Russian].
5. Balli, Sh. (1955). *Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka* [General Linguistics and Questions of the French Language]. Moskva: Izd-vo inostrannoi literatury [in Russian].
6. Beliaeva, Ye. I. (1985). *Funktsionalno-semanticheskiye polya modalnosti v angliiskom i russkom yazykakh* [Functional-semantic Modality Fields in English and Russian]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta [in Russian].
7. Boiko, Yu. P. (2012). *Paradyhma anhliiskoho hipotaksysu u synkhronii ta diakhronii: monohrafiia* [Paradigm of English Hypotaxis in Synchrony and Diachrony: monograph]. Khmelnytskyi: «Polihrafist 2» [in Ukrainian].
8. Bondarko, A. V. (1990). *Teoriia funktsionalnoi grammatiki: Temporalnost. Modalnost* [Functional Grammar Theory: Temporality. Modality]. Leningrad: Nauka [in Russian].
9. Buniatova, I. R. (2003). *Evoliutsiia hipotaksysu v hermanskykh movah (IV–XII st.): monohrafiia* [Evolution of Hypotaxis in Germanic Languages (IV–XII Centuries): monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. linhv. un-t [in Ukrainian].
10. Buniatova, I. R. (2004). *Stanovlennia skladnopidriadnoho rechennia v davniohermanskykh movah (IV–XIII st.)* [Complex Sentence Formation in Old Germanic Languages (4–13 centuries)]. [Doctor's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
11. Vezhbitskaia, A. (1985). *Rechevyie akty: perevod s angliiskogo* [Speech Acts: translated from English]. *Novoie v zarubezhnoi lingvistike. Lingvisticheskaiia pragmatika*, 16, 251–275 [in Russian].
12. Vinogradov, V. V. (1975). O kategorii modalnosti i modalnykh slovakh v russkom yazyke [On Category of Modality and Modal Words in Russian]. In *Izbrannyye trudy Issledovaniia po russkoi grammatike* (c. 53–87). Moskva [in Russian].
13. Volf, Ye. M. (1988). Subektivnaia modalnost i semantika propositsii [Subjective Modality and Semantics of Proposition]. In N. D. Arutyunova (Otv. red.) *Pragmatika i problemy intensionalnosti. Sbornik nauchnykh trudov* (c. 124–143). Moskva: Institut yazykoznaniiya AN SSSR [in Russian].
14. Glukhova, O. P. (2012). *Modalnost kak kategoriia teksta (na materiale proizvedenii Yu. Poliakova): monografiia* [Modality as Category of Text (based on the works of Yu. Poliakov): monograph]. Kazan: RITS [in Russian].
15. Dotsenko, O. L. (2001). *Modalnist u vyrazhenni ob'ektno-ziasuvalnykh vidnoshen* [Modality in Expression of Object-revealed Relationship]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Drahomanov National Pedagogical University] [in Ukrainian].
16. Dotsenko, O. L. (2000). *Modalnist u vyrazhenni ob'ektno-ziasuvalnykh vidnoshen* [Modality in Expression of Object-revealed Relationship]. [Candidate's thesis, Drahomanov National Pedagogical University] [in Ukrainian].
17. Dotsenko, O. L. (2006). *Semantyko-prahmatychnyi syntaksys: osoblyvosti vyrazhennia modalnosti: monohrafiia* [Semantic and Pragmatic Syntax: Features of Modality Expression: monograph]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
18. Kalinina, Ye. Yu. (2001). *Nefinitnyie skazuiemyie v nezavisimom predlozhenii* [Non-finite Predicates in Independent Sentence]. Moskva: IMLI RAN [in Russian].

19. Kasevich, V. B. (1988). *Semantika. Sintaksis. Morfologiya* [Semantics. Syntax. Morphology]. Moskva: Nauka [in Russian].
20. Kolobkova, L. V. (1995). *Sredstva vyrazheniia modalnogo znachenii voleizavleniia v russkom yazyke XVII — nachala XVIII vekov* [Means of Expression of Modal Meaning of Will in Russian in the 17th – Early 18th Centuries]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Tver State University] [in Russian].
21. Miriskaieva, K. Sh. (2018). *Kontseptualizatsiia modalnosti v raznosistemnykh yazykakh (na materiale glagola can i ego verbalizatorov v russkom yazyke)* [Conceptualization of Modality in Multi-system Languages (on the Material of the Verb Can and its Verbalizers in Russian)]. [Candidate's thesis, Piatigorsk State University] [in Russian].
22. Miasoiedova, S. V. (2013). Rol subiektyvno-modalnykh komponentiv u formuvanni okremykh riznovydiv sponukalnoho znachennia (na prykladi sponukalnykh konstrukttsii iz znachenniam «nastiina vymoha») [Role of Subjective-modal Components in Formation of Certain Types of Motivation Meaning (on the Example of Motivation Constructions with Meaning «Insistence»)]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho un-tu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Serii: Filolohiia. Movoznavstvo*, 219(207), 74–78 [in Ukrainian].
23. Ochkovska, A. P. (2018). *Stanovlennia reizynhovoii konstrukttsii z subiekтом v anhliiskii movi XII–XVII st.: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty* [Formation of Subject Raising Construction in the English Language of the 12th–17th Centuries: Structure and Function]. [Candidate's thesis, Borys Grinchenko Kyiv University] [in Ukrainian].
24. Pedchenko, S. O. (2016). Klasyfikatsiini parametry subkatehoriinykh subiektyvno-modalnykh znachen [Classification Parameters of Subcategory Subjective-modal Meanings]. *Molodyi vchenyi*, 8(35), 305–308 [in Ukrainian].
25. Popova, V. P. (2000). *Sredstva vyrazheniia modalnogo znachenii «voleizavleniia» v angliiskom i russkom yazykakh: Sopostavitelnyi aspekt* [Means of Expression of Modal Meaning of «Will» in the English and Russian Languages]. Candidate's thesis. Krasnodar [in Russian].
26. Saveliya, N. O. (2010a). *Zasoby vyrazhennia deontychnoi modalnosti v rannionovoanhliiskii movi (na materialy tvoriv U. Shekspira)* [Means of Expression of Deontic Modality in Early Modern English (based on the works of W. Shakespeare)]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
27. Saveliya, N. O. (2010b). *Zasoby vyrazhennia deontychnoi modalnosti v rannionovoanhliiskii movi (na materialy tvoriv U. Shekspira)* [Means of Expression of Deontic Modality in Early Modern English (based on the works of W. Shakespeare)]. [Candidate's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
28. Skybytska, N. V. (2010). *Epistemichna modalnist v anhliiskii movi (diakronnyi aspekt): monohrafiia* [Epistemic Modality in the English Language (Diachronic Aspect): monograph]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
29. Tuhai, O. M. (2017). Anhliiski diieslova voliovoi dii: dosvid poperednioho analizu [English Verbs of Volitional Action: Experience of Preliminary Analysis]. *Studia Philologica (Filolohichni studii): zb. nauk. prats*, 8, 29–35 [in Ukrainian]. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/197>
30. Tuhai, O. M. (2021). *Skladne rechennia z diieslovamy volevyiavlennia v rannionovoanhliiskii movi: strukturno-funktsionalnyi aspekt* [Complex Sentence with Verbs of Volition in Early Modern English: Structure and Function]. [PhD thesis, Borys Grinchenko Kyiv University] [in Ukrainian].
31. Khrakovskii, V. S. (1983). *Kategorii glagola i struktura predlozheniia. Konstruktsii s predikatnymi aktantami* [Verb Categories and Sentence Structure. Constructions with Predicate Actants]. Leningrad: Nauka [in Russian].
32. Khudiakov, A. A. (2005). *Teoreticheskaia grammatika angliiskogo yazyka* [Theoretical Grammar of the English Language]. Moskva: Akademiia [in Russian].
33. Khuzina, Ye. A. (2011). Modalnost voleizavleniia s ottenkom zhelatelnosti infinitivnykh konstrukttsii (na materiale russkikh poslovits i pogovorok) [Modality of Will Expression with a Touch of Desirability of Infinitive Constructions (based on Russian Proverbs and Sayings)]. *Vestnik Cheliabinsk. gos. ped. un-ta. Serii: Filologiya i iskusstvovedeniie*, 3, 299–307 [in Russian].
34. Shakhmatov, A. A. (1941). *Ocherk sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka* [Essay on the Modern Russian Literary Language] (4-ie izd.). Moskva [in Russian].
35. Shevchenko, I. S. (1999). *Istorychna dynamika prahmatychnykh vlastyvostei anhliiskoho pytalnoho rechennia (16–20 st.)* [Historical Dynamics of Pragmatic Peculiarities of the English Interrogative Sentence (16–20 st.)]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Kyiv State Linguistic University] [in Ukrainian].
36. Shmeliyova, T. V. (1988). *Semanticheskii sintaksis: Tekst lektsii iz kursa «Sovremennyyi russkii yazyk»* [Semantic Syntax: Text of Lectures from the Course «Modern Russian Language»]. Krasnoarsk: Krasnoarskii un-t [in Russian].
37. Shmeliyova, T. V. (1984). Smyslovaia organizatsiia predlozheniia i problemy modalnosti [Semantic Organization of Sentence and Problems of Modality]. In *Aktualnye problemy russkogo sintaksisa* (78–100). Moskva [in Russian].

38. Yartseva, V. N. (1989). *Bolshoi Entsiklopedicheskii Slovar. Yazykoznaniiie* [Big Encyclopedic Dictionary. Linguistics]. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia [in Russian].
39. Brunot, F. (1936). *La pensee et la langue* [Thought and Language]. Paris: Hachette [in French].
40. Lewis, C. I. (1943). The modes of meaning. English with Spanish abstract. *Philosophy and phenomenological research*, 4(2), 236–250.
41. Middleton, T. (2007). *The Collected Works* (G. Taylor & J. Lavagnino, Eds.). Oxford: Clarendon Press.
42. Shakespeare, W. (1988). *The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances* (A. Rowse, Ed.). New York: Greenwich House.

Дата надходження статті до редакції: 22.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2021.1710>
УДК 821.111(73)-2.09:159.922.63

“SPRIGHTLY AT EIGHTY-TWO”: GROWING OLD IN AMY HERZOG’S PLAYS

Anna Gaidash (corresponding author)
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID iD: 0000-0001-8200-2875
a.haidash@kubg.edu.ua

Yuliia Ivanova
Grammarly, Inc. (Kyiv, Ukraine)
ORCID iD: 0000-0003-2886-2289
yuliia.ivanova@grammarly.com

One of the challenges introduced by the contemporary drama is representation of old characters as protagonists on stage. The article tackles the representations of growing old in Amy Herzog’s plays “After the Revolution” and “4000 Miles” relying on the physical and sentimental markers through the examination of the adaptation of the female character to old age. The authors analyze the dramatis personae through the lens of literary gerontology.

Growing old in Herzog’s plays is developed from the perspective of intergenerational relationships in both plays. In “4000 Miles”, nonagenarian Vera and young Leo represent a meaningful synthesis of adolescence and late adulthood. In this drama, old age embodies wisdom for younger generation linking grandchildren and grandparents. “After the Revolution” gives another example of intergenerational bond between octogenarian Vera and her granddaughter Emma. Vera’s intervention into Emma’s family case investigation has a positive impact on relationships between them. In addition, Emma gets on well with another senior representative, Morty, Vera’s admirer. There are no prejudices or stereotypes about old age in their conversations, but only Emma’s support and encouragement to undermine the stereotype that old people cannot be involved into romantic relationships.

The ways of ageist stereotypes subversion are presented by the extended description of physical process of growing old; using vocabulary rich of aphorisms and slang words to illustrate the elderly’s wisdom and at the same time awareness of the modern language; portraying the elderly as individuals with a wide range of social activities and occupations; older characters are shown as protagonists of the plays, not only minor characters.

Key words: *growing old, Amy Herzog, dynamics, aged woman character, self-stereotyping, drama, literary gerontology, markers.*

Гайдаш А. В., Іванова Ю. М.

«Жвава у 82 роки»: старшання у п’єсах Емі Герцог

Одним із викликів сучасної драматургії є зображення літніх персонажів як головних героїв на театральному коні. У статті вивчаються особливості процесу старшання у п’єсах Емі Герцог «Після революції» та «4000 миль». Авторки статті вирізняють соматичні та психологічні маркери цього процесу в рамках вивчення пристосування найстарішого персонажу дилогії до літнього віку. У статті проаналізовано низку дійових осіб крізь призму літературознавчої геронтології. Вивчається як суспільне ставлення до старших персонажів, так і самостереотипізація власне літніх дійових осіб.

Старіння у п'єсах Герцог "Після революції" та "4000 миль" представлено крізь призму міжпоколіннєвих взаємовідносин. У драмі "4000 миль" Віра та Лео, молодші дійові особи, відіграють важливу роль медіаторів поколінь. У цій драмі старість уособлює мудрість для молодого покоління, пов'язуючи онуків і бабусь/дідусів. Драма «Після революції» наводить ще один приклад зв'язку між поколіннями, а саме між 80-річною Вірою та її онукою Еммою. Втручання Віри у розслідування сімейної справи Емми позитивно впливає на стосунки між ними. Крім того, Емма добре ладнає з іншим літнім персонажем, Морті, шанувальником Віри. У їхніх розмовах немає табу чи стереотипів щодо старості, а лише підтримка та заохочення Емми спростувати дискримінаційний міф про те, що літнім людям непотрібні романтичні стосунки.

Варіанти мінімізації ейджистських стереотипів представлені розширеним описом фізичних особливостей старшання; використання лексики, багатої на афоризми і сленг, які водночас ілюструють досвід й адаптацію до сучасних мовних варіацій; зображення літніх дійових осіб як активних громадян суспільства та з точки зору персонифікації як протагоністів, а не лише другорядних персонажів.

Ключові слова: старшання, Емі Герцог, динаміка, літній жіночий персонаж, самостереотипізація, драма, літературознавча геронтологія, маркери старіння.

*I like digging holes and hiding things inside them
When I **grow old**, I hope I won't forget to find them
"No Roots" (2016) Alice Merton*

Introduction. One of the references in the exposition of a popular song "No Roots" of a German-born singer is to the old age: namely, the process of aging and overcoming one of its predicaments — memory loss. The musical hit is aimed at the future which then 23-year old songwriter, Merton, associates with growing old or aging. As a result of the dramatic increase in the average life expectancy the topic of aging becomes widespread nowadays. It brings alongside age-stereotypes or misconceptions about elderly people. These stereotypes are often ageist in nature. Ageism is prejudice, stereotyping and discrimination against individuals in terms of age. Not only as a reflection of socio-cultural issues, but also as the way to shape a social world, fiction have been building connections with gerontology for quite some time. In 1990, Wyatt-Brown claims that the relationships between aging and literature has a gap that needs to be filled in (Wyatt-Brown, 1990, p. 301). Maierhofer argues that inasmuch the aspect of gender, race, and class are already incorporated into literary studies, the notions of old age and aging should be taken into account as well (Maierhofer, 1999, p. 256). In "After the Revolution" (2010) and "4000 Miles" (2012), authored by modern US woman dramatist Amy Herzog, growing old of Vera Joseph from octogenarian to nonagenarian character manifests some of the above mentioned aspects as well as representing both age-stereotypes and possible strategies of their subversion.

The aim. Following the appeal of literary gerontology to reappraise stereotypes, standards and conventions in terms of age in fiction (Switzky, 2016, p. 139), the article examines the adaptation of the female character to old age in fiction. **The aim** of the paper is to determine the process of growing

old in Herzog's dramatic texts. The following tasks are set to fulfill the purpose: study the elderly characters in the selected plays; detect and correlate the markers of growing old in Herzog's texts; classify ageist stereotypes in the studied plays; detect strategies of subversion of ageist stereotypes.

Theoretical background. Literary gerontology is a branch of literary studies examining the representations of old age in fiction in order to understand the experience of aging and explain what it means to grow old. Namely, literary gerontology is a critical analysis which does not focus on biological process of growing older, but on what growing older means socially, politically and culturally in fictional texts (Kriebienegg, 2015, p. 839). Meanwhile, the branch raises awareness of old age stereotypes in literature and encourages literary critics to explore the cases of ageism in fictional texts. Thus, literary gerontology enables the scholars to work out the ways of combating ageism. In addition, the study of late adulthood can be an exciting and rewarding topic of research and teaching.

The study of literary gerontology had rapidly entered the academic mainstream. Weiland argues that gerontology influences fiction and it makes drastic changes in reader's responses to questions of age (Weiland, 1990, p. 436). As a result, readers become aware of ageist stereotypes in fictional works and understand better the irrelevance of ageism.

Apart from numerous fundamental studies and papers of aging in prose texts (A. DeFalco, A. Elmhindi, S. Edelstein, T. M. Falkner, J. Fiore, H. Gardiner, D. Gramshammer-Hohl, K. Gustafson, M. Hepworth, J. King, U. Kriebienegg, R. Maierhofer, M. Oró-Piqueras, S. Pincharoen, H. Small, I. Stončikaitė, B. F. Waxman, K. Woodward),

the research of old age in drama gains momentum. An early form of human communication, drama serves as a mirror for the reflection of societal anxieties at all times. Switzky assumes that “[m]odern drama and literary gerontology echo each other most directly in their search for new structures that might accommodate the pluralism and specificity of experience over time” (Switzky, 2016, p.137). Theatrical aspects of aging in drama are in the academic limelight of M. Mangan (“Staging ageing”, 2013), M. M. Gullette (“Aged by culture”, 2004), and V. B. Lipscomb (“Performing Age in Modern Drama”, 2016). The monograph on discourse of aging in US drama explores the dynamics of old age via intergenerational conflicts, life reviews, death drive, nursing homes, ageist (self)stereotypes and their undermining, late style (Gaidash, 2019).

Research methods. Throughout the 20th century, a number of generations of US playwrights have generated the elderly protagonists in “Desire under the Elms”, “Death of a Salesman”, “The Milk Train Doesn’t Stop Here Anymore”, “The Long Christmas Dinner”, “Three Tall Women”, “All Over”, “Make Way For Tomorrow”, “The Oldest Profession”, etc. In the 21st century, Amy Herzog contributes the elderly dramatis personae to the array of old characters on American stage. The playwright mentions: “<...> our audience is largely older. Some people complain and we should be concerned about not having more young people going to the theater. But it’s amazing that we have that older generation coming out to see our work. So it seems especially important to write some characters they’d be able to identify with. But it’s not like I have some political or virtuous mission with it — I’m just interested” (Cantor, Herzog, 2021, p. 49).

“After the Revolution” opens Herzog’s dilogy with its plot-line developing around the family of Marxists. Vera’s granddaughter Emma, law school student investigates a case of her grandfather Joe. Emma is a facilitator in the sense suggested by H. Donow: because “<...> the need for generational continuity cries out for reconciliation <...> there appear young characters <...> who are the instruments by which this conflict is resolved” in the fictional texts on aging and old age (Donow, 1994, p. 74). The historical research conducted by Emma reveals a grim truth which makes the entire family collide with abrupt consequences. As it turns out, Vera’s late husband is blacklisted for his outspoken political prejudices. The octogenarian Vera intervenes into the process of investigation and illustrates genuine interest towards historical events demonstrating the potential of a memory-transmitter of her family. While strengthening the intergenerational ties the elderly character adapts to her way of growing old, too.

In “4000 Miles” (following “After the Revolution”), a 21-year old Leo, Vera’s grandson, seeks the answer to the question how to grow up and take responsibility

in a confusing and complicated world. Leo asks for advice his grandmother (now nonagenarian), who is eager to help him. The dramatic image of Vera is based on Amy Herzog’s grandmother as well as Leo’s character is based on the playwright’s cousin. In Herzog’s words, “4000 Miles” is “very character-driven, with basically no plot” (Cantor, Herzog, 2021, p. 46). Like Emma in the first play of the dilogy, Leo Joseph-Connell plays the role of a “meditational figure <...> whose task is to heal the rupture between the generations” (Donow, 1994, p. 76).

Somatic and psychological markers of growing old. Relying on Gaidash’s framework of analysis of the discourse of aging in drama (Gaidash, 2019, p. 378–379) we study the representation of growing old in Herzog’s plays according to the following criteria: somatic markers (physical state of being), psychological markers (e.g., mindset, feelings, language) and the markers of self/stereotyping (prejudices and self-judgments).

In the play “After the Revolution”, there are predominantly the somatic corporeal markers, but psychological are noticed as well (4 episodes). Vera is “<...> sprightly at eighty-four, but fragile and maybe a little off balance” (Herzog, 2013, p. 9). The somatic markers of Vera’s physical appearance seem to correspond to her age. The playwright outlines the female character in her eighties, demonstrating the natural physical state of aged person. Another feature of the character’s somatic marker is an impairment of hearing:

VERA: I guess I’ll allow that.

BEN: We were telling / Leo-

Vera: Louder (Herzog, 2013, p. 10).

Additionally, the next quotes similarly demonstrate hearing defects of the elderly character: “I can’t hear a word any of you is saying or maybe that was the point” (Herzog, 2013, p. 15). “You have to talk louder if you want me to hear” (Herzog, 2013, p. 39). The fact that the woman struggles to hear is supported by the following dialogue from the play in which Vera has a conversation where she is not able to hear properly and asks for repetition of the same name twice:

VERA: What’s his name again?

EMMA: Miguel.

VERA: What?

EMMA: Miguel.

BEN: (in his best Spanish accent): Miguel Roja, de Puerto Rico (Herzog, 2013, p. 15). Eventually, among other somatic markers, in “After the Revolution”, the markers of poor hearing abilities prevail.

Herzog’s protagonist in “After the Revolution” finds it strenuous to hear, likewise she struggles to understand rapid speech. Hence: “VERA: you could speak a little slower, and restate your point at the end” (Herzog, 2013, p. 13). Vera puts forward her own observation of getting older: “(Embarrassed and frustrated) You know my hearing really isn’t

very good. I can't find words anymore, either. I say 'whaddaycallit' all the time. I sound like a dummy" (Herzog, 2013, p. 40). This somatic marker suggests how senior people in their late adulthood could feel about themselves. For Vera it is not always easy to find the proper words immediately: "<...> because people have become so...whaddaycallit apathetic" (Herzog, 2013, p. 41).

The elderly character is constantly surrounded by younger generations — her late husband's children and grandchildren. It helps Vera keep up with news and be always aware of life updates. However, the fact that the woman belongs to the different generation forms another layer of psychological markers. One of them is backed by woman's aptness to remember historical events of her lifetime and she eagerly inserts them into speech:

VERA: Well, not in my lifetime.

WEL: What not in your lifetime, Vera?

VERA: Everything what we were fighting for" (Herzog, 2013, p. 17).

People in their late adulthood experience nostalgia for the past (Gergov, Stoyanova, 2013) that is true of Herzog's protagonist, too. Hence a generation gap flows from age discrepancies which cause misunderstandings and variance between the characters: "VERA: I look at most people your age, at your cousins, and I don't know what they're for. I don't know how they're going to feel when they get to be my age. When they look back and see how they spent their time. I look back and I feel proud" (Herzog, 2013, p. 90). This psychological marker of social distancing results in the idea that the elderly's values and ethics differ significantly with the youth's ones. Vera's rather opinionated and at the same time self-nostalgic attitude towards the grandchildren shows her anxiety and uncertainty about their future.

Not only is Vera the representative of the elderly in drama, but also Morty, a minor character who acts only in Scene 5. A little younger than Vera, Morty wants to be involved with her:

MORTY: You're busy, I understand. I was busy once, too, I can faintly remember. How is your beautiful grandmother?

EMMA: She's well. I mean she still misses Joe a lot, so...

MORTY: No disrespect to your grandfather, who I greatly admired, but as soon as she is fully recovered, I hope she will go on a date with me (Herzog, 2013, p. 31).

Regardless his age Morty (76) seems to be physically attracted to Vera. Societal beliefs emphasize on love affairs' decay with aging, yet Herzog's characters prove the opposite:

EMMA: You're not really that old, Morty.

MORTY: I'm six years younger than your grandmother; that's what you're thinking. But I don't think age should stand in the way of true love (Herzog, 2013, p. 33).

This intergenerational dialog, although a bit patronizing on behalf of Emma, promises a perspective of romantic relationships in late adulthood.

Apart from romance, Vera goes in for active exercising: "I saw her at the tennis courts in Central Park a few weeks ago, playing doubles. I told her she should call me if they were short a player, she said she didn't think she would. Just like that, she said, 'I don't think I'll do that, Morty.' I like a woman who's honest" (Herzog, 2013, p. 32).

Similarly, Morty is an embodiment of a brisk person: "Now before I forget, last night I'm having dinner with some friends, and we're talking about which organizations we give money to, which is a way old lefties show off and pass the time and put off thought of death" (Herzog, 2013, p. 32). As we can see, the character maintains socializing as it protects him from obsessive thoughts about the death ("put off thought of death"). Therefore, it demonstrates the importance to stay socialized in order to keep emotional and physical health in balance.

The character of Marxist grandmother, hard-of-hearing, is rich in wry use of language. Her language is colloquial and contains slang words: "VERA: I'm not a rah-rah American" (Herzog, 2013, p. 35). An adjective "rah-rah" is originally used by college students (Merriam-Webster Dictionary). The leading character is liable to insert aphorisms and idioms in her speech as in the following line: "<...> no good deed goes unpunished, right?" (Herzog, 2013, p. 107). The character's inclination to use saying is an indicator of life experience and wisdom.

Morty's vocabulary is reserved and contains euphemisms: "Admittedly an extravagance at lunch, but you just graduated and I'll turn up my toes soon and everything I don't spend will be taxed to hell anyway" (Herzog, 2013, p. 33). The euphemism "turn up my toes" is used instead of the word "die" that the male character intentionally substitutes.

There are three types of growing old markers detected in Herzog's diology: somatic, self-stereotyping and psychological. First, the somatic markers in the play strengthen the fact that the main character experiences the process of growing old. In the sequel of the diology, the somatic features or bodily markers are represented in the form of physical description of an aged woman: "Vera, ninety-one, tiny and frail but not without fortitude, is in her nightgown. Her eyes have not adjusted to the light. She covers her mouth because she hasn't put her teeth in. Her speech is altered for the same reason. She is quite disoriented" (Herzog, 2013, p. 99). As opposed to narrative, Vera's hearing ability is represented in the dialog:

VERA: What?

LEO: NO SUCH THING AS A LOCAL BANANA.

VERA: You don't have to yell, it's only when you speak very low or very fast that I can't hear you (ibidem).

The aged character puts some effort to let her relatives know the way they should speak in order to make their speech comprehensive for Vera.

Somatic features outline the physical condition of the elderly which can occur in her age. The author is rather convincing in representing ripe old age: *"Vera enters the door with the laundry cart. She has some troubles maneuvering it through the door and into the apartment"* (Herzog, 2013, p. 105). Aging evidences motion deficit and slows down movements as in Vera's dramatic portrayal.

Second, psychological features are demonstrated through protagonist's sentiments: *"<...> otherwise I would have had to go out and get you something and I wasn't feeling up to it. Some days I'm myself, and some days my head isn't right. It's really disgusting"* (Herzog, 2013, p. 109). It demonstrates the psychosomatic marker of balance loss as it is based on corporeal features *"go out and get you something"* and mental instability *"some days my head isn't right"*.

Third, there are self-discriminating references of the dramatis personae in the plays. Self-stereotyping is prescribing judgments about oneself. Vera uses stereotypes about her age: *"What? Oh, sure, they're all just useless, they just tell me I'm old and I knew that already"*, *"VERA: I'm old and close-minded, is that it? LEO: You're old but you could choose not to be close-minded"* (Herzog, 2013, p. 109, 112). Leo debunks the stereotype *"being old equals close-minded"*. Vera's grandson claims that renouncing societal labels Vera is responsible for the way she wants to see herself. In spite of age assertions, the woman manages to get on with younger generations which is defined by the language she operates, similar topics for discussion and the idea of being zealous to interact: *"She is just a like a really good friend who I happen to be related to"* (Herzog, 2013, p. 145). Likewise, Morty (acting in the first play of the dilogy) makes judgments about his age as well: *"in my decrepit old age"*, *"But I want to listen to an old man on a soapbox for just a minute"* (Herzog, 2013, p. 33, 34). Self-stereotyping is found in generalizations and myths of people in late adulthood which society spreads. Both Vera and Morty reflect negative impact of stereotypes on general wellbeing. Also, other characters put stereotypical labels on the elderly: *"Oh my God! That scared the shit out of me! She looked like a ghost! She looked like a little white-haired old lady ghost"* (Herzog, 2013, p. 147). These words were addressed to Vera by Leo's girlfriend: she characterizes the aged woman in ageist and disrespectful manner with implied aversion. Her attitude is an example of gerontophobia, hatred towards seniors. The girl says: *"I don't want to get old and lose all my teeth, that shit is so fucked"* (Herzog, 2013, p. 148). The young character judges aged Vera on the basis of her age and the consequences that aging brings.

Nevertheless, protagonist's self-awareness is quite harmonious as she takes for granted her markers of old age: *"because my hand shakes,*

which is disgusting, but then it was locked anyway so either you did it or not I'm going crazy which I must admit is very possible" (Herzog, 2013, p. 118). Vera also tries to evaluate herself in terms of age: *"...but the worst one is not being able to find my words"* (Herzog, 2013, p. 109). As memory declines in old age (Maylor, 2005), Vera gets accustomed to this. The old character accepts her physical health problems and speaks openly about them. These descriptions show the protagonist's current state of health, yet Vera still has the strength to enjoy her life. The leading character's active life is mentioned in the following passage: *"There were seven of us, octogenarians, and we had dinner once a month for a lot of years and we were all lefties and there were a lot of memories and laughs <...>"* (Herzog, 2013, p. 120). The whole picture of Vera's time spending is highlighted in this quote. The female character combats the misconceptions of society about old people, and enrolls herself into social events where collective interactions occur.

Regardless of her age the protagonist knows the drawbacks of growing old, yet she proudly accepts them.

Analysis of somatic and psychological markers of the protagonist reveals Vera as a woman who has troubles with her general well-being, but who actively and vigorously lives the life: *"It's the time of the year I usually do all my donations and I can't find the list of charities... That's the kind of morning I'm having"* (Herzog, 2013, p. 156). The lead character depicts the harmonious identity paired with self-acceptance; she tends to celebrate her strengths. Denying social assumptions about people of late adulthood the characters of the play demonstrate the life from a different perspective. The process of aging is inevitable, as the somatic characteristics mentioned in above mentioned quotes show; however, the mindset can be altered from negative to positive direction. The dramatis personae cope with self-stereotyping and myths and demonstrate the ability to be valuable in their late adulthood.

Results. A rather opinionated and wry stepmother to her three children, Vera is an understanding grandmother of Emma (26 years old) and Leo (21 years old) whose roles of generational mediators acquire importance for harmonious co-existence of youth and age. The dynamics of aging of Vera's character is represented by generational interaction, and an active strategy of coping with age predicaments in Herzog's dilogy. Vera's portrayal is enriched with the references of supporting character of Morty whose interest in the elderly woman has romantic overtones. A set of somatic markers (hard-of-hearing, dentures) manifests the danger zones of ripe old age and the adaptation of the character to the challenges. Herzog's dilogy both focuses on biological process of growing older and on what getting older means socially and culturally.

Growing old in Herzog's plays "After the Revolution" and "4000 Miles" is developed from the perspective of intergenerational relationships in both plays. In "4000 Miles" Vera and Leo represent a synthesis of "youthful desire and mature judgment <...> because it is through them that the values of the previous generation coalesce with the aspirations of the new" (Donow, 1994, p. 77). In this drama, old age embodies wisdom for younger generation linking grandchildren and grandparents. "After the Revolution" gives another example of intergenerational bond between Vera and her granddaughter Emma. Vera's intervention into Emma's family case investigation has a positive impact on relationships between them. In addition, Emma gets on well with another senior representative, Morty, Vera's admirer. They communicate about relationships, social events and how to gain Vera's interest. There are no prejudices or stereotypes about old age in their conversations, but only Emma's support and encouragement to undermine the stereotype that old people cannot be involved into romantic relationships.

The representatives of late adulthood are Vera, an aged woman in her nineties, the protagonist and Morty, seventy-six years old, a minor character. The process of growing old is represented verbally — via dialogues and monologues and non-verbally — via stage remarks and the play of actress. In the plays, there are gerontological markers of three types: somatic, or corporeal markers, psychological and self/stereotyping. Corporeal markers (15) dominate, proving that the physical description of elderly characters plays significant role in drama. Psychological markers occur less (12) whenever the dramatis personae demonstrate their sentiments and prejudices about their age. Self-discriminating markers as a case of self-prejudice occur 3 times (in lines of Vera and Morty). Though the gerontophobic and psychosomatic markers are not included into suggested classification, they should be mentioned. Gerontophobic markers occur 2 times: they are uttered by the minor character, Leo's girlfriend, who characterized the aged woman in ageist and disrespectful manner. There is only one case of the use of a psychosomatic marker based on the protagonist's features ("*go out and get you something*") and her mental instability ("*some days my head isn't right*").

The issue of ageism is proved by generalizations and myths of people in late adulthood which are

detected in the plays "After the Revolution" and "4000 Miles". However, the aged characters are prone to self-stereotyping they accept themselves the way they are. It illustrates the playwright's intention to highlight the prejudices about old age and at the same time undermine them by demonstrating a protagonist's realistic but positive attitude to herself.

The ways of ageist stereotypes subversion are presented by 1) the extended description of physical process of growing old instead of limited representation of aged characters with the adjective "*old*"; 2) using vocabulary rich of aphorisms and slang words to illustrate the elderly's wisdom and at the same time awareness of the modern language; 3) portraying the elderly as individuals with a wide range of social activities and occupations (donations, tennis, social events); 4) older characters are shown as protagonists of the plays, not only minor characters.

Conclusions. Dramatic discourse stays on the border between the Lesendrama and the play, since it always includes interaction between verbal and non-verbal elements. In the plays somatic markers are represented by non-verbal elements in the form of author's remarks and descriptions, Vera's movements on the stage.

In Herzog's drama, the experience of growing old has physical and sentimental features. Thus there are somatic and psychological markers of old age in the literary portrayal of the protagonist, an aged woman in her nineties. The playwright uses stereotyping to define old age as a social construct in her drama. The instances of self-stereotyping occur when Vera evaluates her well-being through the prism of being "*old*". Amy Herzog undermines stereotype that an old age means the end, giving her protagonist the capacity to live active social life establishing productive intergenerational contacts.

Modern American playwright, Amy Herzog considers age challenges and implies that while growing old one can enjoy social interactions, take up sports, do charities and be in harmony with their age.

The aged dramatis personae demonstrate the strategies of coping with old age in modern society. Herzog's characters might help combat self-doubts and self-sabotage spurred by the age. Older people should be treated and portrayed as individuals with vivid range of activities they might be enrolled into. Eventually, the stand of literary gerontology is a pivotal issue for modern authors to raise society's awareness on ageism in literary works and media.

REFERENCES

1. Cantor, C., & Herzog, A. (2012). Amy Herzog. *BOMB*, 121, 44–50. <https://www.jstor.org/stable/41727730>
2. Donow, H. S. (1994). The Two Faces of Age and the Resolution of Generational Conflict. *The Gerontologist*, 34(1), 73–78.
3. Gaidash, A. V. (2019). *Dy'skurs starinnya u dramaturgiyi SShA: problemne pole, semanty'ka, poety'ka: monografiya*. Dnipro: Akcent PP [in Ukrainian].
4. Gergov, T., & Stoyanova, S. (2013). Sentimentality and Nostalgia in Elderly People: Psychometric Properties of a New Questionnaire. *Psychological Thought Journal*, 6(2). <https://doi.org/10.5964/psyc.v6i2.90>
5. Herzog, A. (2013). *4000 Miles / After the Revolution*. New York: TCG.
6. Kribernegg, U. (2015). Literary Gerontology: Understanding Aging as a Lifelong Process Through Cultural Representation. *The Gerontologist*, 55(2), 839. <https://doi.org/10.1093/geront/gnv470.05>
7. Maierhofer, R. (1999). American Studies Growing Old. In B. Kettemann, G. Marko (Eds.), *Crossing Borders: Interdisciplinary Intercultural Interaction* (pp. 255–268). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
8. Maylor, E. A. (2005). Age-Related Changes in Memory. In M. L. Johnson (Ed.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing* (pp. 200–208). Cambridge: Cambridge UP.
9. Rah-rah. Retrieved October 10, 2021, from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rah-rah>
10. Switzky, L. (2016). Introduction: Modern Drama, Aging, and the Life Course. *Modern Drama*, 59(2), 135–142.
11. Weiland, S. (1990). Gerontology and Literary Studies. *The Gerontologist*, 30(4), 435–436.
12. Wyatt-Brown, A. M. (1990). The Coming of Age of Literary Gerontology. *Journal of Aging Studies*, 4(3), 299–315.

ДЖЕРЕЛА

1. Гайдаш, А. В. (2019). Дискурс старіння у драматургії США: проблемне поле, семантика, поетика: монографія. Дніпро: Акцент ПП.
2. Cantor, C., & Herzog, A. (2012). Amy Herzog. *BOMB*, 121, 44–50. <https://www.jstor.org/stable/41727730>
3. Donow, H. S. (1994). The Two Faces of Age and the Resolution of Generational Conflict. *The Gerontologist*, 34(1), 73–78.
4. Gergov, T., & Stoyanova, S. (2013). Sentimentality and Nostalgia in Elderly People: Psychometric Properties of a New Questionnaire. *Psychological Thought Journal*, 6(2). <https://doi.org/10.5964/psyc.v6i2.90>
5. Herzog, A. (2013). *4000 Miles / After the Revolution*. New York: TCG.
6. Kribernegg, U. (2015). Literary Gerontology: Understanding Aging as a Lifelong Process Through Cultural Representation. *The Gerontologist*, 55(2), 839. <https://doi.org/10.1093/geront/gnv470.05>
7. Maierhofer, R. (1999). American Studies Growing Old. In B. Kettemann, G. Marko (Eds.), *Crossing Borders: Interdisciplinary Intercultural Interaction* (pp. 255–268). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
8. Maylor, E. A. (2005). Age-Related Changes in Memory. In M. L. Johnson (Ed.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing* (pp. 200–208). Cambridge: Cambridge UP.
9. Rah-rah. Retrieved October 10, 2021, from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rah-rah>
10. Switzky, L. (2016). Introduction: Modern Drama, Aging, and the Life Course. *Modern Drama*, 59(2), 135–142.
11. Weiland, S. (1990). Gerontology and Literary Studies. *The Gerontologist*, 30(4), 435–436.
12. Wyatt-Brown, A. M. (1990). The Coming of Age of Literary Gerontology. *Journal of Aging Studies*, 4(3), 299–315.

Дата надходження статті до редакції: 10.10.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

DYSTOPIAN VISION OF 2052 IN HENLEY'S "SIGNATURE"

Snizhana Popova (corresponding author)

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-3111-572X

s.popova@kubg.edu.ua

Valeriia Bilokon

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID iD: 0000-0002-8576-9921

v.fisan@kubg.edu.ua

Modern drama tends to catch up with the representation of the dystopian alternative worlds much like the contemporary mass culture. Sci-fi and dystopian productions become popular onstage because the medical and technological breakthroughs occur so rapidly in our present-day life that the humanity fails to reflect them properly. There are the following main features pertaining to science fiction in drama, namely dystopian play: fantastical concepts in tune with the modern scientific theory; the illusion of authenticity via scientific methodology; creation of a fictional world on the basis of the factors and tendencies of wide public importance. The aim of this article is to study the generic features of sci-fi subgenre of dystopia on the material of Henley's drama "Signature" (1990). The play written by the US woman dramatist introduces the world deprived of meaningful lives for its characters whose fake values drive them to grave consequences (death, loss of the beloved). This text for staging warns the audience about the devaluation of human life in favor of elusive success. Henley's 2052 Hollywood is a dystopic space for rather emotionless characters (the T-Thorp brothers, L-Tip, the Reader), who understand their failures and losses when it is too late. The only exception is William, selfless and unafraid of predicaments. The fundamental for the Western civilization phenomenon of love is distorted and disregarded in favor of immediate satisfaction and addiction to fame. Like her predecessors in sci-fi Henley predicts a mass human alienation in not so distant future. Yet the open end of Boswell's story somewhat decreases the horror of dystopia — there is a remote chance that after anagnorisis the protagonist will find his beloved and make peace with her even though for a very short time. Henley's dystopia constructs the ambivalent vision of the future, charged with questions of cryonics, cloning, global digitalization, omnipresent euthanasia, environmentalism and feminism.

Key words: dystopia, drama, signature, Beth Henley, 2052, sci-fi.

Попова С. Г., Білоконь В. В.

Жанрові особливості дистопії в драмі: 2052 рік очима Бет Хенлі

Подібно до творів сучасної масової літератури сучасна драма не стоїть осторонь від репрезентації дистопічних альтернативних світів. Науково-фантастичні та антиутопічні постановки набувають популярності на сцені, тому що медичні та технологічні прориви відбуваються так швидко в нашому сучасному житті, що людство не встигає усвідомити їх належним чином. Основні риси наукової фантастики в драматургії, а саме дистопії — наступні: фантастичні концепції, співзвучні сучасній науковій теорії; ілюзія автентичності за допомогою наукової методології; створення вигаданого світу на основі таких чинників і тенденцій, які мають широке суспільне значення. Метою даної статті є дослідження особливостей жанрового різновиду наукової фантастики дистопії на матеріалі драми Хенлі «Підпис» (1990). П'єса американської жінки-драматурга представляє світ, позбавлений значущого життя для своїх героїв, чий фальшивий цінності доводять їх до тяжких наслідків (смерть, втрата коханого). Цей текст для постановки попереджає глядачів про знецінення людського життя на користь невловимого успіху. Голлівуд Хенлі у 2052 році — це дистопічний простір персонажів (брати Т-Торп, Л-Тіп, Графолог), які втратити здатність відчувати людські емоції та які розуміють свої невдачі й втрати, коли вже занадто пізно. Виняток становить лише жіночий персонаж з чоловічим ім'ям Вільям — безкорислива і не боїться труднощів. Фундаментальний для західної цивілізації феномен кохання спотворюється та ігнорується на користь миттєвого задоволення та пристрасної до слави. Як і інші письменники-фантасти, Хенлі пророкує масове відчуження людини в досить близькому до нас майбутньому. І все ж відкритий фінал в житті протагоніста дещо знижує жах дистопії — ймовірно, що

після усвідомлення своїх помилок Босвелл знайде свою кохану і помириться з нею, хоча й на дуже короткий час. Драма Хенлі створює амбівалентне бачення майбутнього, пов'язане з питаннями кріоніки, клонування, глобальної цифровізації, всюдисущої евтаназії, захисту навколишнього середовища та фемінізму.

Ключові слова: дистопія, драма, підпис, Бет Хенлі, 2052, наукова фантастика.

«We live in a dystopia now.»
Dawn King, playwright (2015)

Introduction. Written three decades ago “Signature” (Henley’s play of 1990) tackles issues relevant to the conditions of the future represented later by the popular show “The Black Mirror” in its standalone episode “Fifteen Million Merits” (2011). Henley’s play has several microthemes, one of which is indicative of present-day cultural obsession with talk shows and reality television broadcast in every possible format. Modern drama (“Exstasy Rave” by Constanze Dennig, “Die Damen warten” by Sibille Berg, “Suicide of Loneliness” by Neda Nezhdana, “The Charmed Monsters” by Sergiy Schuchenko, “House for Demolition” by Alexey Slapovskiy) often relies upon the structure of these televised genres because they build on dialogical architecture, too. The screenwriters and playwrights, Henley included, warn us about the media manipulation and psychological violence.

One of the most popular US women dramatists, Beth Henley is known as the author of “Crimes of the Heart” (the Pulitzer Prize, 1981), one of Broadway’s favorite plays. In the 1980s, Henley would write dramas inherent of the Southern literary tradition, developing a style of her own. Much like her peers Henley elaborated mother-daughter relationships, the bonds of blood and mental sisterhood, pathological perversions and violence in the network of characters in her early texts for staging. Built in rather conventional structures the dramas of the eighties are scrupulously studied by an array of scholars (S. Wimmer-Moul, S. Watson, L. Porter, J. Karpinski, J. Garton, J. Guerra, J. Hagen, N. Vysotska, A. Gaidash). Yet the following decade challenges Henley’s fans: her plays (“Signature” (1990), “Control Freaks” (1993), “Revelers” (1994), “L-play” (1996)) adopt more experimental and innovative forms and address the themes beyond the scope of the canonical family drama of the late 20th century American theatre. “Signature” represents the alternative future of American societal values prioritizing male characters as opposed to Henley’s early works.

Although different academics produce in-depth readings of Henley’s early plays, “Signature” is thoroughly examined by three scholars. Miriam Chirico studies the drama from the standpoint of grotesque. Convinced that “[t]he grotesque is a force that coexists with human existence” (Chirico, 2002, p. 19) Chirico proves that this force becomes “the very fabric” of Henley characters’ world.

The scholar detects the dramatist’s two-level use of the grotesque (as both content and form) to subvert the “*belief system of southern gentility and beauty*” (ibid.), which is a common background in a number of Henley’s plays.

Applying a psychoanalytical approach to the reading of Henley’s text Plunca claims that in the imagined 2052 “*libidinal desires for human happiness*” are diminished (Plunca, 2005, p. 149), thus “Signature” “*presents a microcosm of a society that is directly responsible for human misery*”, namely confirming “*to the notion of image and celebrity*” (Plunca, 2005, p. 137). The scholar infers that “Signature” “*demonstrates the Freudian notion that the modern neurosis leads to impaired social development, including an inability to work or love*” (p. 148).

In her study of the network of dramatis personae of “Signature” Gaidash applies a close reading accentuating the playwright’s shift towards the centrality of male characters as opposed to Henley’s earlier dramas (Gaidash, 2007). At the same time the scholar considers the verbal aspect of the play detecting the wide use of the abbreviations, neologisms, buzzwords and weasel words of the future English that adds a touch of absurdity to the dystopia (Gaidash, 2007, p. 23).

The theatrical reviews are diverse in their appreciation of the play’s productions: Klein regards its 1996 staging as “*an exploration of caring*” and detects in it “*lovely, aware subtext*” (Klein, 1996). The (failed) revival of 2000 produced by “Actors’ Gang Theatre” is explained by the inconsistency of dramatic vision and the impoverished language of the characters (Lohrey, 2000). Yet this critical response leads us to suggest that language poverty in the play is a deliberate dramatist’s strategy to employ in dystopia. In his review, Oxman determines the production as “*Henley’s absurdist sensibilities*” against the play’s apocalyptic background (Oxman, 2000).

The academic interest in the play written thirty years ago is spurred by the contemporary mass culture trends to describe the dystopian alternative world, particularly in popular streaming shows. One of such representations is found in “Fifteen Million Merits”, the episode of the British television anthology created by Charlie Brooker, which seems to grow in worldwide popularity with time. Less known Henley’s drama enjoyed however several professional (1995 and 2000) and amateur revivals since its first

production in 1990. Intended to be performed both "Signature" and "Fifteen Million Merits" operate in the domain of entertainment forecasting quite grim future, not so distant though. The texts introduce the worlds deprived of meaningful lives for their characters. Both pieces study fake values that drive their protagonists to grave consequences in terms of sci-fi genre conventions.

The **aim** of this study is to study the generic features of sci-fi subgenre of dystopia on the material of Henley's text for stage warning about the devaluation of human life in favor of elusive success. Henley's play is a case of "satiric science fiction" (Weinert-Kendt, 2012), and the dramatist herself becomes a realist visionary of a *broken* world. For achieving this aim the following **tasks** are set: 1) outline modern sci-fi drama, particularly dystopian drama; 2) single out the main features relating to science fiction, namely pertaining to dystopian drama; 3) read closely Henley's play; 4) detect the dystopian features of the drama in question.

Theoretical Background. There are numerous theatrical adaptations of classical science fiction, authored by Mary Shelley ("Frankenstein; or, The Modern Prometheus"), Jules Verne ("Twenty Thousands Leagues Under the Sea"), Herbert George Wells ("The Invisible Man"), Robert Louis Stevenson ("The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde") in the 21st century. Dystopian novels are popular onstage because our present-day life seems to embody the visions of sci-fi writers as the epigraph to this article argues. The author of the epigraph's quote, Dawn King, explains it in detail: "We're walking round with these tiny computers in our pockets: your government probably knows everything about you <...> We live in the future and the future's kind of failed us" (Williams, 2015). The scholar of science fiction argues inter alia that biopunk authors represent modern reality as already apocalyptic predicting no other possible alternative but total reconsideration of contemporary way of living (Schmeink, 2014).

Apart from the dystopian novels' adaptations and few authentic sci-fi plays (i.e., "R.U.R.", "Věc Makropulos" and "Bílá nemoc" by Karel Čapek), there are modern playwrights addressing the fantastic dimensions: Caryl Churchill ("Far Away", "A Number"), Mark Ravenhill ("The Cut"), Eric Coble ("Ghosts in the Machine"), Tom Arvetis ("Spark"), Stephen Gregg ("Crush"), Michael Druce ("All's Well in Roswell (Isn't It?)", "Sherlock Holmes and the Portal of Time"), Richard Bellamy ("Apocalypse"). Finally, in the Internet Science Fiction Theatre Database the dystopian dramas of the new millennium are not exceptions: M. McDonagh, Ph. Ridley, L. Kirkwood, S. Smith and P. Skinner are deeply concerned with the vision of humankind in the future (Callow, 2017).

Billington explains the rare employment of dystopian drama on modern stage, "possibly

because the form has echoes of science fiction, and theatre's strength lies less in futuristic visions than fidelity to the here and now" (2014). This feature of "the here and now" immanent to the theatre is the powerful instrument of sci-fi drama. As Pressley argues, "<...> the more potent choice often is to keep it pretty real, even when a script is set in a disturbing dystopia, a virtual reality or inside a speculative view of decades to come" (2016).

Lunin brings seven basic features pertaining to the SF genre forward (Лунін, 2021). His encompassing list allows us to single out three such features indicative of Henley's drama. They are: 1) a fantastical concept in tune with the modern scientific theory; 2) creating the illusion of authenticity using scientific methodology; 3) creation of a fictional world on the basis of such factors and tendencies of wide public importance as save-ecology movement, feminism, or others (ibid.). We will consider them in the context of Henley's play which Jim McGrath, the 1996 director of the production by "Passage Theatre Company", describes in terms of dystopia: "The characters of Signature live in the future at a time when the forces of death would seem to have won. Many citizens die young from an omnipresent plague. The government has conquered individual liberty and severely hampered free will. Addictions abound, the strongest being to the Warhol fifteen minutes. The Springer cult has turned every breakup of every personal relationship into a televised event. A tar-like substance is eating the environment alive. Every man is a Job, every woman is a Joan of Arc. In such a world, hearts have reasons to be heavy" (Henley, 2000, p. viii).

Methods. New criticism (with its close focus on the very text rather than on authorial dominance), structuralism (attending to fiction as social practice), and hermeneutic analysis (which helps establish alive communication between past, present and future, in Eagleton's words) are employed to study in-depth the salient dystopian elements in the text for staging.

Results and Discussion. The subject line of "Signature" focuses on the elder of two T-Thorp brothers, middle-aged Boswell, once an art philosopher and developer of the Box Theory. The fact of his incurable disease propels Boswell into despair: relying upon the prophecy of a weird graphologist, he concentrates his efforts on changing his handwriting, signature and way of living making one mistake after another. Maxwell (Max), his 30-year old sibling, gets so unhappy after the divorce with his wife that applies for euthanasia because of heartbreak becoming thus the transient (the Warhol fifteen minutes) celebrity.

The inciting incident occurs when Boswell comes across a woman graphologist (Reader) who encourages the ill philosopher to change his handwriting in order to save his own life. After a thorough analysis of the protagonist's signature the Reader infers: "Your heart. It has shrunk and turned brown. You have a raisin for a heart. And your life. Your life is

like an empty cereal box infested with microscopic bugs” (Henley, 2000, p. 82). Her rather lengthy monologue is desolate — after Boswell’s death, no one will ever mention the philosopher. For this episode it is important to refer to Henley’s true life experience which inspired the dramatist to write this play: coming across graphologist on the street Henley paid the fee and wrote a couple of sentences which the expert in handwriting correlated with pettiness, selfishness and lack of talent in the writer. Henley’s response (“*I went away consumed with grief. Later I pondered why and how I had so eagerly given over my power, had paid ten dollars to give over to some stranger who would interpret my signature. My essence. My mark on the world*” (Henley, 2000, p. viii)) was to write “Signature”. Also the edifying moment lies in introducing of the character of charlatan in popular mass culture, as we can see on the example of Pina, the fortune teller, in the much-talked-of *House of Gucci* (2021).

In the run of the drama the protagonist desperately endeavors to change his handwriting. Boswell genuinely believes in the words of the Reader and follows all her advice in spite of their absurdity: for example, write the word pickle ten thousand times in small, precise letters using green ink. The philosopher draws a huge poster “Death and a Jar of Pickles” as his symbolic signature; yet the future Hollywood doesn’t appreciate his idea (“*I wanted them to understand my pickles. Their thoughts, their feeling, their predicament. What it was like for them to inside that jar*” (Henley, 2000, p. 104)). People throw things at the poster because they believe Boswell makes fun of their food system. Thus, Boswell is unable to grasp the central message of the Reader: the protagonist learns the outside world, undergoes certain (external) changes, but remains inside the same empty box as before (just like his Boxdom or the Box Theory). On the advice of the mad graphologist, Boswell betrays both his own feelings and the hopes of William, the sympathetic young woman he was about to marry.

Although Henley builds the main character of the “Signature” as an “*awful*”, “*really conceited*” (Dellasega, 1996, p. 257), he appears to be somewhat human in that he allows the stranger to manipulate his life. The writer argues that her play studies “*what is your signature, what do you leave in life, what’s important that you’ve done or haven’t done — or is anything important?*” (Wimmer-Moul, 1995, p. 108). Signature becomes more than just one’s autograph; it acquires symbolic meaning of life’s significance.

The plot is further developed in the context of such a dystopian aspect in “Signature” as the Euthanasia Hotline. With its help Henley implements the effect that her play should produce: “*strange, chaotically horrifying, deathly beautiful, sadly silly world*” (Henley, 2000, p. 58). In love with his wife for 14 years, Max turns a blind eye to the fact that L-Tip is seeking

a career. Unemployed, homeless, divorced, neglected by his brother, Max turns to the Euthanasia Hotline because of a “broken heart”. The further existence of the younger T-Thorp changes dramatically — his poems are published, popular television programs invite him, because he is the very first person to be euthed for love: “*I’ll be remembered as the most romantic figure of the twenty-first century. I’ll make history*” (Henley, 2000, p. 85), states Max. At the *Celeb Bites*’ (the futuristic talk show) his ex-wife L-Tip interviews him doubting the character’s true intentions. Max considers love the greatest secret of life yet unable to define the genuine emotion. He is not “*one of [your] twenty-first century use and cruisers who disposes of love like it was last meal’s fuel frock*” (Henley, 2000, p. 95). Yet his enthusiasm is subsided — in her appeal to the audience L-Tip tells about Maxwell’s attitude to her own self in the third person: “*You never even treated your wife that well <...> I’ve done my research. You pogoed around. You always pogoed around. You forgot her birthday eleven times. You ignored her at parties. You complained about the meals she clicked. They tore the arms off her Chee Chee Kitty*” (ibid.). The interview turns into mutual accusations of former spouses that is the evidence of the playwright’s perhaps prophetic fear of the lack of caring in the future. At the same time the additional subject line with Max and his wife reveals feminist reflections of the author in the importance of woman’s career, transparent relations and respect in the family.

The musings on love become crucial in the dialogues of the male characters in “Signature” — in the exposition scene, Boswell instructs his younger brother: “*Love is cheaper than free. It grows all over your feet like yellow fungus in tent town. It drops like acid rain from the sky. Just go outside and open your mouth. Let it fall down your throat and let it burn your insides <...> it’s nothing more than an archaic form of egotism. A tawdry reflection of all the holes in your own shredded soul. Be a human being. Forget about love*” (Henley, 2000, p. 60). Boswell’s attempts to overcome the deadly disease are futile because the protagonist has no faith in the warmth of human feelings: he does not remember how many children he has and refuses to see them; invites William to marry him only with the hope that marriage will help him recover. But when the Reader convinces the philosopher that he chose the wrong woman, Boswell immediately breaks off his relationship with William, explaining: “*Love is a mendacious myth. Everyone is just an egg. A slimy yolk in their own shell. Smash two eggs together, what happens? They break. The result is two chickens are killed <...>*” (Henley, 2000, 101). The philosopher’s bitter reflections on the metaphysical issues in “Signature” achieve the “*view of oblivious soullessness in 2052*” (Klein, 1996). The latter also include Boswell’s reflections on human existence which define his being as “*a miserable life in a filth-ridden world*”. His lines

build bleak if not absurd pictures: “*You sit a legless dancer at a harp with no strings*” (Henley, 2000, 71). The T-Thorp brothers hope that in death they find oblivion, peace, silence, loneliness, the lack of emotions (Henley, 2000, 72; 95). After all, they achieve their goal: Maxwell’s body is capsulized in the Eutanasia Gardens; Boswell meets Reader after her brain fiber treatment. She recognizes no one and confesses that before the treatment she was mentally handicapped. In the final glimpse of drama, the protagonist moves forward in despair to find his beloved William.

Dystopian vision of the future in Henley’s play builds on the following features: 1) fantastical concepts in tune with the modern scientific theories of cryonics and human cloning. William’s infants are kept on ice in a Frozen Dorm until the character earns enough K (money in the future) to thaw them. Desperate for a child L-Tip gets one: “She’s the newest thing <...> Her natural life span is only three years <...> She’ll be adorable all her life. And I won’t have to worry about those awkward years. Not to mention the high cost of education <...> I don’t have time for a full-term child” (Henley, 2000, p. 106). Also the playwright 2) creates the illusion of authenticity referring to (pseudo)scientific devices and technologies as video divorce (which echoes present-day global digitalization), application for euthanasia over an interactive television (in Oxman’s words), use of micro-meal machine the prototype of which is Star Trek food replicator, clothes decorated with food and drug vials, super-safe-sex kits, soul sedatives, pain executioners, obituaries of people who are not yet dead (the Up and Coming Obits), portable TVP and TVP remote, new ultra surgery getting the face fixed into a permanent smile, shared housing (Boswell, William and C-Boy). As Pressley aptly notes, “<...> futuristic stories have been around forever, even if sci-fi has never been one of the theater’s top genres. What’s changed is the omnipresence of technology in everyday life” (Pressley, 2016). Finally, 3) Henley creates her fictional future world involving

ecology considerations (William as a representative of Splat Out crew fighting the ooze that is eating the environment), and lobbying women’s rights in yet patriarchal society.

Conclusions. Modern drama tends to catch up with the representation of the dystopian alternative worlds much like the contemporary mass culture. Sci-fi and dystopian productions become popular onstage because the medical and technological breakthroughs occur so rapidly in our present-day life that the humanity fails to reflect them properly. There are the following main features pertaining to science fiction in drama, namely dystopian play: fantastical concepts in tune with the modern scientific theory; the illusion of authenticity via scientific methodology; creation of a fictional world on the basis of such factors and tendencies of wide public importance.

“Signature” by Beth Henley (1990) introduces the world deprived of meaningful lives for its characters whose fake values drive them to grave consequences (death, loss of the beloved). This text for staging warns the audience about the devaluation of human life in favor of elusive success. Henley’s 2052 Hollywood is a dystopic space for rather emotionless characters (the T-Thorp brothers, L-Tip, the Reader), who understand their failures and losses when it is too late. The only exception is William, selfless and unafraid of predicaments. The fundamental for the Western civilization phenomenon of love is distorted and disregarded in favor of immediate satisfaction and addiction to fame. Like her predecessors in sci-fi Henley predicts a mass human alienation in not so distant future. Yet the open end of Boswell’s story somewhat decreases the horror of dystopia — there is a remote chance that after anagnorisis the protagonist will find his beloved and make peace with her even though for a very short time. Henley’s dystopia constructs the ambivalent vision of the future, charged with questions of cryonics, cloning, global digitalization, omnipresent euthanasia, environmentalism and feminism.

REFERENCES

1. Billington, M. (2014). Never mind 1984: Michael Billington’s top five theatrical dystopias. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/stage/2014/feb/19/top-five-theatrical-dystopias-1984>
2. Callow Jr, Ch. (2017). *The Internet Science Fiction Theatre Database*. <https://www.cyborphic.com/database/>
3. Chirico, M. M. (2002). “Dancing on the Edge of a Cliff”: images of the grotesque in the plays of Beth Henley. In J. A. Fesmire (Ed.), *Beth Henley: A Casebook* (1–31). Abingdon-on-Thames: Routledge.
4. Dellasega, M. (1996). Beth Henley. In *Speaking on Stage: Interviews with Contemporary American Playwrights* (pp. 250–259). Tuscaloosa and London: The University of Alabama Press.
5. Gaidash, A. V. (2007). Zhanrovo-stylovi osoblyvosti dramy-antyutopii Bet Khenli “Pidpys”. II mizhnarodnyi teatralnyi sympozium «Literatura — Teatr — Suspilstvo»: Zbirnyk naukovykh prats u 2 tomakh. Tom II (s. 20–23). Kherson: Ailant [in Ukrainian].
6. Henley, B. (2000). Signature. In *Collected Plays. Volume II, 1990–1999* (p. 55–108). Hanover: Smith & Kraus.
7. Klein, A. (1996). *Theater Review; Hooray for Hollywood? More Like ‘Horrors!’* <https://www.nytimes.com/1996/05/12/nyregion/theater-review-hooray-for-hollywood-more-like-horrors.html>

8. Lohrey, D. (2000). *A Curtain Up LA Review of Signature*. <http://www.curtainup.com/signature.html>
9. Lunin, V. (2021). *The poetics of science fiction in F. Herbert's Dune*. <http://studbase.kubg.edu.ua/article/4292>
10. Oxman, S. (2000). *Signature*. *Variety*. 10 Oct. <https://variety.com/2000/legit/reviews/signature-1200464828/>
11. Plunka, G. A. (2005). *The Plays of Beth Henley: A Critical Study*. McFarland & Company.
12. Pressley, N. (2016). How to Design a Dystopian Play. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/entertainment/theater_dance/how-to-design-a-dystopian-play/2016/04/07/307f1a4c-f823-11e5-9804-537defcc3cf6_story.html
13. Schmeink, L. (2014). *Biopunk Dystopias: Genetic Engineering, Society and Science Fiction* [Dissertation, Humboldt University of Berlin].
14. Weinert-Kendt, R. (2012). *Southern Without the Comfort*. <https://www.nytimes.com/2012/01/15/theater/in-the-jacksonian-beth-henley-confronts-violence.html>
15. Williams, H. (2015). From a Brave New World to 1984: Directors on Why Dystopian Novels are Invading the Theatre. *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/theatre-dance/features/from-a-brave-new-world-to-1984-directors-on-why-dystopian-novels-are-invading-the-theatre-10316666.html>
16. Wimmer-Moul, C. (1995). Beth Henley. In J. R. Bryer (Ed.), *The Playwright's Art. Conversations with Contemporary American Dramatists* (p. 102–122). New Brunswick: Rutgers UP.

ДЖЕРЕЛА

1. Гайдаш А. В. (2007). Жанрово-стильові особливості драми-антиутопії Бет Хенлі “Підпис”. II міжнародний театральний симпозіум «Література — Театр — Суспільство»: Збірник наукових праць у 2 томах. Том II (с. 20–23). Херсон: Айлант.
2. Лунін, В. (2021). *The poetics of science fiction in F. Herbert's Dune*. <http://studbase.kubg.edu.ua/article/4292>
3. Billington, M. (2014). Never mind 1984: Michael Billington's top five theatrical dystopias. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/stage/2014/feb/19/top-five-theatrical-dystopias-1984>
4. Callow Jr, Ch. (2017). *The Internet Science Fiction Theatre Database*. <https://www.cyborphic.com/database/>
5. Chirico, M. M. (2002). “Dancing on the Edge of a Cliff”: images of the grotesque in the plays of Beth Henley. In J. A. Fesmire (Ed.), *Beth Henley: A Casebook* (1–31). Abingdon-on-Thames: Routledge.
6. Dellasega, M. (1996). Beth Henley. In *Speaking on Stage: Interviews with Contemporary American Playwrights* (pp. 250–259). Tuscaloosa and London: The University of Alabama Press.
7. Henley, B. (2000). *Signature*. In *Collected Plays. Volume II, 1990–1999* (p. 55–108). Hanover: Smith & Kraus.
8. Klein, A. (1996). *Theater Review; Hooray for Hollywood? More Like 'Horrors!'* <https://www.nytimes.com/1996/05/12/nyregion/theater-review-hooray-for-hollywood-more-like-horrors.html>
9. Lohrey, D. (2000). *A Curtain Up LA Review of Signature*. <http://www.curtainup.com/signature.html>
10. Oxman, S. (2000). *Signature*. *Variety*. 10 Oct. <https://variety.com/2000/legit/reviews/signature-1200464828/>
11. Plunka, G. A. (2005). *The Plays of Beth Henley: A Critical Study*. McFarland & Company.
12. Pressley, N. (2016). How to Design a Dystopian Play. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/entertainment/theater_dance/how-to-design-a-dystopian-play/2016/04/07/307f1a4c-f823-11e5-9804-537defcc3cf6_story.html
13. Schmeink, L. (2014). *Biopunk Dystopias: Genetic Engineering, Society and Science Fiction* [Dissertation, Humboldt University of Berlin].
14. Weinert-Kendt, R. (2012). *Southern Without the Comfort*. <https://www.nytimes.com/2012/01/15/theater/in-the-jacksonian-beth-henley-confronts-violence.html>
15. Williams, H. (2015). From a Brave New World to 1984: Directors on Why Dystopian Novels are Invading the Theatre. *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/theatre-dance/features/from-a-brave-new-world-to-1984-directors-on-why-dystopian-novels-are-invading-the-theatre-10316666.html>
16. Wimmer-Moul, C. (1995). Beth Henley. In J. R. Bryer (Ed.), *The Playwright's Art. Conversations with Contemporary American Dramatists* (p. 102–122). New Brunswick: Rutgers UP.

Дата надходження статті до редакції: 17.10.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 17

Науково-методичний центр видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Заступник завідувача НМЦ видавничої діяльності, відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*
Над виданням працювали *Л.Ю. Столітня, Т.В. Нестерова, Н.І. Погорєлова*

Підписано до друку 22.12.2021 р. Формат 60х84/8.
Ум. друк. арк. 10,70. Наклад 100 пр.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.